

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Českého jazyka a literatury

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ

Kombinace: Český jazyk–Dějepis

Sigismund Bouška na Náchodsku
Sigismund Bouška in the Region of Náchod

Diplomová práce: 06–FP–KCL– 005

Autor:

Anna MATYSKOVÁ

Podpis:

Adresa:

Lhota 237

549 41, Červený Kostelec

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
122	29 548	0	0	37	41

V Liberci dne: 8. 5. 2007

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 8. 5. 2007

Anna Matysková

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji v první řadě vedoucí mé diplomové práce paní Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D. za radu, pomoc, zprostředkování materiálu a ochotu, která byla vysoce nad rámec povinností vedoucího práce. Děkuji paní Mgr. Haně Klínkové za velmi ochotnou pomoc a vlídné, až přátelské přijetí v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Díky patří také všem pracovníkům Národní knihovny v Praze a Státního oblastního archivu v Náchodě. Zde především paní Mgr. Lydii Baštecké, ředitelce náchodského archivu, za ochotné poskytnutí materiálu i mimo archivní fond. Za užitečné rady dále děkuji panu Mgr. Tomáši Matějicovi. Velmi si vážím obětavosti a trpělivosti mé rodiny a přátel. Jmenovitě chci ještě vyjádřit své díky otci, který se mnou obětavě jezdil po náchodském kraji při pořizování fotografií do příloh, a kolegyni ze studijního oboru Šárce Hofreiterové za podporu a dodávání energie a odvahy.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá kulturní, společenskou, literární a pastorační činností kněze Sigismunda Ludvíka Boušky na Náchodsku, informuje o jeho životě a díle. Důraz je kladen mj. na Bouškův vztah ke krajině daného regionu, na přátelské styky s mnohými českými i zahraničními umělci a na jeho četnou korespondenci s nimi. Přibližuje společenské klima českých zemí na přelomu 19. a 20. století. V závěrečné části práce je pojednáno o českém církevně-reformistickém hnutí, Katolické moderně, ve kterém byl Bouška aktivně angažován. Cílem práce je shrnutí veškerých dosud publikovaných informací o jeho činnosti v náchodském regionu, jejich rozšíření pomocí studia archivního materiálu a rozbor díla s regionálními motivy.

Summary

The work engages in cultural, social, literary and clerical activity of the priest S. L. Bouška in the region of Náchod. It informs about his life and his work. It places emphasis on Bouška's relation with the land of his region, relationship with lot of Czech and foreign artists and on his abundant correspondence with them. It sketches in social climate of Czech countries at the turn of 19th and 20th century. Finally my work is dealt with Czech religious and reformatory movement, Katolická moderna, which was Bouška actively involved in. The aim of the work is summary of all published information about his activities in the region of Náchod, their expansion through archival materials and analysis of his work with regional motives.

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit befasst sich mit der kulturellen, gesellschaftlichen, literarischen und pastoralen Tätigkeit des Priesters Sigismund Bouška in der Umgebung von Náchod, informiert über sein Leben und Werk. Nachdruck wird unter anderem auf die Beziehung von Bouška zu der Landschaft der gegebenen Region, auf freundschaftliche Kontakte mit vielen tschechischen und ausländischen Künstlern und auf seine zahlreiche Korrespondenz mit diesen gelegt. Das Gesellschaftsklima der Tschechischen Länder in der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts wird näher dargestellt. Im Abschlussteil der Arbeit wird über die tschechische kirchlich-reformistische Bewegung, der Katholischen Moderne, in der Bouška aktiv engagiert war, verhandelt. Ziel der Arbeit ist eine Zusammenfassung aller bisher publizierten Informationen über seine Tätigkeit in der Region Náchod, deren Erweiterung mit Hilfe des Archivmaterials und Analyse des Werks mit Regionalmotiven.

Klíčová slova: Sigismund Bouška, Náchodsko, Katolická moderna

OBSAH

1. ÚVOD.....	10
2. KATOLICKÁ LITERATURA.....	12
2.1 Vymezení pojmu.....	12
2.2 Různé proudy mezi katolíky.....	14
2.3 Společenské postavení kněží-umělců.....	14
2.4 Vlast'.....	15
2.5 Situace na Moravě.....	16
3. LUDVÍK SIGISMUND BOUŠKA.....	17
3.1 Dětství a mládí.....	17
3.2 Vstup do kláštera.....	18
4. PŮSOBENÍ V MACHOVĚ.....	19
4.1 Přátelství s místním farářem.....	19
4.2 Lásky ke krajině.....	22
4.3 Kulturní činnost v Machově.....	23
4.4 Přátelství s Ottou Bergrem.....	24
4.5 Návštěvy.....	27
4.6 Suchodolské zjevení.....	29
5. ŽIVOT V POLICI NAD METUJÍ.....	33
5.1 Těžký přestup.....	33
5.2 Přátelství těchto let.....	34
5.3 Kulturní aktivita.....	36
6. PŮSOBENÍ V BROUMOVĚ.....	39
6.1 Těžké chvíle řeholníka.....	39
6.2 Obrat do svého nitra.....	40
6.3 Japonské umění.....	41
7. LÉTA BEZDĚKOVSKÁ.....	44
7.1 Naděje.....	44
7.2 „Ideální fara“.....	45
7.3 Přátelské návštěvy.....	46
7.4 „Kupujte Váchaly“.....	47
7.5 Konec války.....	48
7.6 Odpadlíci.....	49
8. ODHOD Z NÁCHODSKÉHO KRAJE.....	52
9. RTYNĚ V PODKRKONOŠÍ.....	53
10. REGION V DÍLE.....	55
10.1 Děti.....	55
10.2 Pietas.....	56
10.3 Duše v přírodě.....	60
11. BOUŠKOVA PŘÁTELSTVÍ S UMĚLCI.....	63
11.1 Pražští přátelé.....	63
11.2 Šalda v Chudobě.....	65
11.3 Úpadek přátelství.....	66
11.4 Růžena Svobodová.....	68
11.5 Otokar Březina.....	69

11.5.1 Březina – přítel s velkým P	69
11.5.2 Propagace Březinova díla	71
11.5.3 Spřízněná duše	73
11.5.4 Těžká ztráta	74
11.6 František Procházka	75
11.7 Rozchod s Dostálem-Lutinovem	76
11.8 V. Mrštík a J. Vrchlický	77
12. BOUŠKOVA OSOBNOST A VZPOMÍNKY PŘÁTEL	78
12.1. Nadání	78
12.2. Bouška - kritik	79
12.3. Vlastnosti a temperament	80
12.4. Láska k dětem	81
13. STUDIUM, TVORBA, PŘEKLADY	83
13.1. Studium	83
13.2. Cizí literatury	84
13.3. Nutnost pevné víry	85
13.4. Bouška překladatel	86
14. MODERNIZMUS	87
14.1. Encyklika	87
14.2. Katolická moderna	89
14.2.1. Bouškovi spolupracovníci	91
14.3. Almanach	93
14.4. Okolnosti vzniku	94
14.5. Nový život	94
14.5.1. Vlastní časopis	94
14.5.2. Zaměření časopisu	95
15. ZÁVĚR	99
16. POUŽITÁ LITERATURA	101
17. SEZNAM PŘÍLOH	103
Příloha č. 1 Ludvík Bouška v době studií	105
Příloha č. 2 Mapa okolí Machova	105
Příloha č. 3 Pohled na Machov s městským znakem	106
Příloha č. 4 Bor	106
Příloha č. 5 Hejšovina, vpravo úpatí Boru	106
Příloha č. 6 Ostaš	107
Příloha č. 7 Skály na Hvězdě	107
Příloha č. 8 Dnešní pohled na machovský kostel a faru	107
Příloha č. 9 Sigismund Bouška v době machovského působení	108
Příloha č. 10 Zprava nová machovská škola, Vepřkův dům, za zdí místní fara,kostel	108
Příloha č. 13 Část příspěvku z Machovských vzpomínek v Novém obzoru ...	109
Příloha č. 14 Suchý Důl	110
Příloha č. 15 Kaplička Panny Marie v Suchém Dole	110
Příloha č. 16 Tzv. Šolcův les	111
Příloha č. 17 Socha Panny Marie na místě zjevení, zázračná studánka	111
Příloha č. 18 III. zastavení suchodolské křížové cesty	112
Příloha č. 19 Úvodní strana Suchodolu ve světle pravdy	113

Příloha č. 20 Polický klášter	113
Příloha č. 21 Mapa polického okolí	114
Příloha č. 22 Škola v Polici nad Metují	114
Příloha č. 23 Škola v Maršově	115
Příloha č. 24 Broumovský klášter	115
Příloha č. 25 Nádvoří broumovského kláštera	116
Příloha č. 26 Bouškova kresba podle japonského barevného dřevorytu (originál Eišósai Šikó)	116
Příloha č. 27 Dvě Bouškovy kresby podle japonského dřevorytu (originál vlevo Janagawa Šigenobu, vpravo Utagawa Kunisada)	117
Příloha č. 28 Sigismund Bouška v době působení v Bezděkově	117
Příloha č. 29 Bezděkovský kostel, boční pohled	118
Příloha č. 30 Bezděkovský kostel, čelní pohled od fary	118
Příloha č. 31 Bezděkovská fara, pohled od kostela	119
Příloha č. 32 Bouška s Váchalem na výletě v Pekle. Zleva S. Bouška, J. Váchal a ing. Reichrt, Jednatel klubu českých turistů	119
Příloha č. 33 Pohled na Rtyň v Podkrkonoší	120
Příloha č. 34 Dům Rafaely Hanušové ve Rtyni v Podkrkonoší, čelní pohled	120
Příloha č. 35 Dům Rafaely Hanušové, pohled zleva	121
Příloha č. 36 Rtyňský kostel se zvonící, pohled ze 30. let 20. století	121
Příloha č. 37 Jedna z mnoha dochovaných machovských chaloupek	122
Příloha č. 38 Titulní strana sbírky Duše v přírodě	122
Příloha č. 39 Báseň Do památníku s ilustrací Z. Vorlové	123
Příloha č. 40 Portrét Otokara Březiny od Sigismunda Boušky	123
Příloha č. 41 Ukázka Bouškových EX LIBRIS	124

1. ÚVOD

Tato práce je zaměřena na osobnost spisovatele, básníka, překladatele, výtvarníka, organizátora, hudebníka, kněze a řeholníka Sigismunda Ludvíka Boušku. Zaměříme se na jeho působení v náchodském kraji, kde pobýval s malými přestávkami od svého vysvěcení na kněze roku 1892 až do smrti v roce 1942. Do náchodského regionu v práci zahrnujeme Machov, Polici nad Metují, Broumov, Bezděkov a Rtyni v Podkrkonoší, ve kterých Sigismund Bouška přímo působil. Další města a vesnice, do kterých docházel za povinnostmi kněžského úřadu a kterých se Bouškova činnost nějakým způsobem dotkla, jsou například Náchod, lázeňské město Chudoba a Suchý Důl (v práci dobově nazván Suchodol).

Sigismund Ludvík Bouška z Náchodska nepocházel, přesto si ho velmi oblíbil a v průběhu života se mu stal druhým domovem. Miloval zdejší krajinu, šířil kulturu a hlásal zde Boží slovo. Svou literární a organizační činností obohacoval místní obyvatele, organizoval kulturní naučné večery, seznamoval lid s uměním, pořádal výstavy a přednášky, psal a s lidmi osobně nacvičoval divadelní představení, atd. Značným Bouškovým přínosem pro náchodský region byly jím organizované pobyty známých osobností v tomto kraji. Lidé z Bouškova okolí se mohli osobně potkat například s Jaroslavem Vrchlickým, F. X. Šaldou, Růženou Svobodovou, Františkem Bílkem, Josefem Váchalem a mnoha dalšími.

Sigismund Bouška byl aktivním činitelem jednoho z nejplodnějších uměleckých období české kultury. Jedná se o přelom 19. a 20. století, o devadesátá léta 19. století a roky následující.

Přesto není jméno této významné osobnosti, těsně spjaté s náchodským regionem, v české literatuře, ani v té regionální, příliš známé. Jen několik málo literárních historiků a kulturních nadšenců dnes zná Bouškovo jméno, o to méně je těch, kteří znají jeho dílo, životní úděl a cestu.

V období komunistické totality byly Bouškova osobnost i jeho tvorba zcela opomíjeny. Byl nejen literátem, ale také knězem. Pro Boušku osobně bylo jeho pastorační, duchovní poslání důležité a vždy ho nadřazoval nad ostatní. Není proto divu, že se komunisticky laděná česká kultura od čtyřicátých let 20. století až do roku 1989 Bouškovu jménu vyhýbala. Ihned po nástupu Komunistické

strany Československa v únoru 1948 začaly mezi komunisty a katolickou církví mnohé spory. Všechny filozofické směry kromě marxizmu-leninismu a veškeré náboženské společnosti měly být potlačeny, izolovány a následně zlikvidovány. Katolická církev se měla stát nástrojem komunistické politiky, měla být přetvořena v tzv. církev národní. Ta měla být pod přímým řízením a dohledem strany. Během padesáti let komunistické éry došlo k několika velkým a mnoha menším politickým procesům proti církvi, duchovenstvu a řeholníkům. O všem filozofickém, náboženském a duchovním se muselo mlčet, věřící lidé byli pronásledováni, katoličtí autoři zakázáni. Oficiální česká literatura podléhající straně neměla nejmenší zájem zprostředkovávat lidem dílo, životní postoje a názory duchovně vyzrálého a pevného katolického kněze. Naopak komunisté využili určitého zapomenutí, do kterého Bouška upadl již v době druhé světové války.

Tato práce je pokusem o oživení vzpomínky všestranně nadaného umělce s poukazem na jeho přínos náhodskému kraji a současně na inspiraci, kterou z nádherné horské krajiny čerpal pro své dílo, život a duši citlivého umělce.

2. KATOLICKÁ LITERATURA

Dříve, než se začneme zabírat vlastním tématem práce, tedy osobností Sigismunda Boušky, jeho životem, literární tvorbou, kulturní činností a společenskou prací, než budeme sledovat jeho úspěchy i životní prohry, přiblížíme si celospolečenské klima na rozhraní 19. a 20. století a vysvětlíme si několik základních pojmů, které se Sigismunda Boušky bezprostředně dotýkají.

Jedním z těchto pojmů je termín „katolická literatura“. Kdo je „katolickým“ spisovatelem? Která témata a které motivy můžeme zahrnout pod „katolické“? Od které doby katolickou literaturu vnímáme jako jinou než obecnou? Pokusíme se stručně nastínit stav této literatury před nástupem Katolické moderny, přiblížit klima ve společnosti a objasnit termíny „modernismus“ a „Katolická moderna“. Katolické moderně se budeme více věnovat v závěru práce. S náhodským regionem sice příliš nesouvisí, ale organizační činnost v rámci moderny měla v Bouškově životě nezanedbatelné místo. Všechny důležité organizační kroky Katolické moderny do doby Bouškovy rezignace na její řízení byly projednávány mimo jiné také na machovské faře. Odtud Bouška posílal nesčetné dopisy týkající se založení Katolické moderny a jejího řízení, odtud posílal příspěvky do Nového života a dopisy známým umělcům s žádostmi o připojení k tomuto reformnímu hnutí.

Pochopíme-li tyto pojmy a dobovou kulturně-společenskou situaci, budeme schopni Sigismunda Boušku-kněze, literáta, kulturního činitele a člověka správně a spravedlivě posuzovat, hodnotit a podrobit kritice bez předsudků, bez sentimentu.

2.1 Vymezení pojmu

Literatura s náboženským, katolickým laděním, obsahem a postojem je psána od samého počátku středověku. Takovou tvorbu však za „katolickou“ v našem smyslu slova nepokládáme. Až do 18. století je celá společnost a veškerá umělecká tvorba úzce spjata s církví. Teprve od 18. století vzrůstají snahy o zlomení církevní politické, náboženské a umělecké hegemonie. Církev těmto snahám do značné míry podléhá a přestává být garantem intelektuálního

a uměleckého dění.¹ Během 19.století tento proces pokračuje až k zatlačení katolicizmu na periferii veřejného zájmu. Církev se stává jednou z mnoha součástí moderního světa. Teprve od tohoto okamžiku hovoříme o „katolické literatuře“, která vzniká odlišením, oddělením a separováním od běžné literatury. Tento proces proběhl pochopitelně i v českých zemích a „katolická literatura“ měla na výběr dvě cesty. Buď se mohla snažit o sblížení a hledání kompromisů se společností, nebo se mohla uzavřít do sebe. Pak by ji psali výhradně katolíci výhradně pro katolíky. V českých zemích šla až do vzniku moderní katolická literatura převážně cestou druhou, cestou separace, cestou uzavřenosti církevního v církevním, cestou vyzdvihování sebe sama, cestou pohrdání vším cizím, vším nekatolickým.

Prvním spisovatelem označovaným za „katolického“ byl Václav Štulc. A to jak pro jeho tvorbu, tak proto, že jako první katolicky laděnou literaturu organizoval a jako první užil pojmu „katolická literatura“ ve svém časopisu Blahověst roku 1855. Nijak katolickou literaturu nedefinoval, nijak ji nedělil. Tímto termínem označil veškerou tvorbu vychovávající a vedoucí ke katolické zbožnosti, která stoprocentně prezentovala postoje a nauku katolické církve. Jiným pojetím téhož termínu je myšlenka, že katolická je taková literatura, kterou píší kněží. Takto máme stručně představená dvě pojetí termínu, tzv. pojetí *úzké* a *elitní*. Třetí pojetí je tzv. *široké*. To pro nás bude nejdůležitější, protože právě tento postoj ke katolické literatuře zaujímali představitelé Katolické moderny, tvůrci časopisu Nový život Sigismund Bouška, Karel Dostál-Lutinov a jejich přátelé (viz kapitoly Katolická moderna a Nový život). Ti zastávali názor: „*Katolická literatura je všechna ta, která vykazuje alespoň minimum příbuznosti s katolickou vírou nebo sympatií pro ni, ba i jen pro křesťanství obecněji chápané, ba i jen pro náboženství vůbec.*“² Do pojmu se snaží zahrnout co nejširší okruh spisovatelů.

¹ Více v Putna, M. C.: Česká katolická literatura 1848-1918, Praha 1998, s. 33-36. (dále jen Putna)

² Putna, s. 19.

2.2 Různé proudy mezi katolíky

Katolické spisovatele nedělíme pouze podle šíře jejich pojetí katolicity, ale také podle jejich názoru na stav a následný vývoj jejich literatury. Z tohoto hlediska mluvíme o literatuře *restaurační* a *reformistické*. Restaurační autoři se snaží o návrat umění a celé společnosti do stavu v období baroka. Pod termín restaurace zahrnujeme snahy Vyšehradu³, Velehradu⁴, Vlasti a dalších. Ta v průběhu let klesla do naivnosti, kýčovitosti, prázdného moralizování, křečovitosti a stagnace. Literatura reformistická se snaží o modernizaci církevního umění (později celé církve) a o jeho propojování s moderní společností a moderním uměním. U nás je prezentována Katolickou modernou. Ve většině zemí byli reformisty lidé, kteří církvi jako by radili, ve skutečnosti však usilovali o její oslabení, někdy dokonce i zánik. Českým specifikem jsou reformně zaměřené katoličtí kněží-básníci, u kterých by se spíše předpokládal postoj restaurační.

2.3 Společenské postavení kněží-umělců

Postavení katolických kněží-umělců nebylo na konci 90. let 19. století vůbec jednoduché. Měli velké problémy se svým prosazením se jak mezi umělci, tak mezi církevními hodnostáři. Společnost byla obecně proticírkevně zaměřená a církevní hierarchie umělecky angažované kněze odsouvala na pozadí svého zájmu, nijak jim nepřispívala, naopak je posílala na odlehlé fary, a tím jim bránila ve vzájemném kontaktu a kontaktu s uměleckou pražskou společností. Umělci katolické moderny neměli dobré výchozí podmínky ani ze strany svých předchůdců, neměli dobré, vhodné vzory, z jejichž činnosti by mohli vycházet a na které by mohli navázat.

³ Vyšehrad – Vyšehradská kapitula, v 19. století centrum Národního obrození, na poč. 20. století reprezentant tzv. restaurační katolické literatury.

⁴ Velehrad – významné moravské poutní místo a centrum duchovního života. Povznesení významu tohoto poutního místa během 19. století souvisí s působením Františka Sušila a oslavami třech výročí v letech 1863, 1869, 1885. Literáti působící na Velehradě byli reprezentanty restaurační literatury.

2.4 Vlast'

V nástinu problému katolické literatury nesmíme vynechat osobnost Tomáše Škrdleho a jeho revue *Vlast'*. Od samého počátku byla tato revue plánována jako rozsáhlý žurnál, který měl přinášet příspěvky z poezie a prózy, vědecké studie, literární, divadelní a výtvarnou kritiku, zprávy o politice a dění v církvi. Vše se dařilo, *Vlast'* začala vycházet roku 1884 a prvních třicet ročníků mělo přes 1200 stran. Zvýšení prestiže katolické literatury však nepřinesla. Tím, že příliš zabředla do konfliktů církev – národ, se stala v očích společnosti spíše pohoršením než přínosem. Působily v ní osobnosti Vyšehradu, moravského *Obzoru*⁵ ad. Mladou generaci katolických spisovatelů kolem Sigismunda Boušky však brzy zklamala a od sebe odehnala. Tematicky se *Vlast'* soustředila výhradně na katolické otázky, katolickou literaturu a církevní problémy. Negovala, odmítala a kritizovala vše nekatolické. I ona tímto způsobem značně přispěla k uzavírání se katolického umění společnosti a nekatolickému světu.

Sigismund Bouška se s rozdělením české literatury podle schématu NAŠE (katolické) proti CIZÍ (vše ostatní, nemravné) nechtěl smířit a ozval se proti činnosti *Vlasti* v revue *Niva*⁶. Chtěl *Vlast'* zevnitř obnovit, ale Tomáš Škrdle pokládal Bouškův výstup za zradu. Nadále už k jejich spolupráci nedocházelo. *Vlast'* si později vzniklé Katolické moderny příliš nevšímala, ignorovala ji, její almanach *Pod jedním praporem* i její časopis *Nový život*. To vše do roku 1899, kdy začaly sílit církevně-reformní snahy Katolické moderny. Od roku 1900 se *Vlast'* na potírání Katolické moderny a na útoky proti ní přímo soustředila a snažila se o její zakázání. To se jí díky dalším okolnostem, o kterých bude dále řeč, dařilo a v roce 1905 už byla moderna téměř v celé katolické společnosti zavrhaná. Bouška v této době však už zůstával stranou jejích církevně-reformních snah. Jemu šlo předně o umění, o estetičnost, o propojování katolického s obecně uměleckým a kulturně-společenským. Jako jeho životní motto bychom mohli uvést: „Vše krásné vede k Bohu“. Jiné poslání do svých děl

⁵ *Obzor* – katolicky laděný časopis podobný *Vlasti*, vycházel na Moravě a přispívali do něho téměř všichni významní literáti z Moravy, částečně i z Čech.

⁶ viz obhajoba osobnosti a tvorby Jaroslava Vrchlického. Kapitola *Nový Život*.

nevkládal, nic jiného nežádal, nic vyššího neznal a nic jiného se svou literární činností nesnažil získat (snad kromě určité míry uznání).

2.5 Situace na Moravě

Jiné postavení měla církev na území Moravy. Tam byla katolická tradice velmi pevná, po roce 1848 neslábla jako v Čechách, naopak sílila. Působily zde silné osobnosti jako František Sušil,⁷ Václav Kosmák⁸, Antonín Cyril Stojan, pozdější olomoucký arcibiskup⁹, Antonín Podlaha¹⁰ nebo Pavel Julius Vychodil, vědec šířící filosofii Tomáše Akvinského a Aristotela, redaktor časopisu Hlídka literární s podtitulem Listy věnované literární kritice. Hlídka literární se od jiných časopisů s katolickým zaměřením (Obzor, Vlast') lišila především svým důrazem na vědeckost. Kritika v této revue nebyla pouze prostředkem boje proti všemu nekatolickému, ale vědeckou disciplínou. Vychodil, zjednodušeně řečeno, stál se svým časopisem na rozhraní mezi literaturou restaurační (prezentována Obzorem a Vlastí) a literaturou reformní (tj. Katolickou modernou a jejím Novým životem). Byl to právě Pavel Julius Vychodil, kdo přišel s myšlenkou o osvětě křesťanství jako o vrcholu pokroku celé společnosti, byl to Vychodil, kdo se snažil prezentovat katolicismus jako racionální a pokrokový. Z těchto myšlenek vychází Bouškovu pojetí Katolické moderny. Realizace Vychodilových myšlenek byla hlavním cílem katolického modernizačního hnutí. Sám Sigismund Bouška do Hlídky literární od roku 1894 přispíval svými studiemi o provensálské a katalánské literatuře.

Na Moravě v 2. polovině 19. století probíhal poměrně poklidný proces podobný českému národnímu obrození první poloviny století.

⁷ František Sušil byl popularizátorem katolicismu. Přeložil do češtiny komentáře všech knih Nového zákona, přeložil a okomentoval Spisy svatých otců apoštolských a je autorem básnických sbírek Hymny církevní, Růže a trní, Zpěvy a hněvy. Byl sběratelem lidových písní, které r. 1835 vydal pod názvem Moravské národní písně. Mimo jiné se podílel na znovuoživení cyrilometodějského kultu na Moravě.

⁸ Stejně jako ostatní se i on orientoval na moralistní, tendenční prózu, ale určitým způsobem, hlavně svojí vášnivostí a soucitností převyšoval všechny ostatní autory Vyšehradu i Velehradu. Byl mezi čtenáři velmi oblíben a často označován za moravského Homéra

⁹ podařilo se mu znovu oživit poutní aktivity, znovu rozdmýchat moravské vlastenectví. Stojan se stal kultem, synonymem Velehradu.

¹⁰ získal si u věřících i nevěřících společností silný respekt. Díky němu se zdařilo slavnostně otevřít dostavěnou katedrálu Svatého Víta v roce 1929.

3. LUDVÍK SIGISMUND BOUŠKA

3.1 Dětství a mládí

Sigismund Bouška se narodil 25. srpna 1867 na den Svatého Ludvíka krále. Toto datum bylo pro otce Karla Boušku a matku Růženu Bouškovou, rozenou Wimmerovou, rozhodující při výběru jména svého prvorozeného syna Ludvíka Boušky, nejstaršího ze šestnácti sourozenců, z nichž přežilo pouze osm. Otec pracoval jako poddůlní na šachtě, matka pocházela ze selské rodiny. Bouška tedy pochází z hornické rodiny z Příbrami nedaleko významného mariánského poutního místa Svaté Hory. Celá rodina měla vřelý a blízký vztah k umění. Matka velmi pěkně zpívala a malovala, otec byl nadaný kreslář. Babička Ludvíkovi často předčítala a učila ho lásce ke knihám a hudbě. „ *U nás se zpívalo po celý rok. Rodiče nás tomu učili, vstávali a lehali jsme s písněmi na rtech. Všecky kostelní písně, zvláště adventní a vánoční, uměli jsme z paměti.*“¹¹

Na své dětství po celý život velmi často v dobrém vzpomínal, otci věnoval báseň Syn horníkův ze sbírky Pietas¹² a napsal o něm povídku Vánoce, zařazenou do souboru Děti (více v kapitole Děti).

Od roku 1873 navštěvoval obecnou školu v Příbrami. Bouška osobně pokládal období svého dětství a dospívání za nejdůležitější pro formování vlastní osobnosti, názorů a postojů. Už od obecné školy měl štěstí na dobré, kvalitní pedagogy. Jako malého ho inspiroval Dominik Čurda, učitel s neobyčejnou zálibou v hudbě, zpěvu, kreslení, malování a četbě. V roce 1878 začal studovat na příbramském gymnáziu, kde definitivně přilnul ke knihám a začal aktivně číst. Od roku 1884 se zabýval francouzštinou a francouzskou literaturou. Do let studia na gymnáziu patří také jeho první tvůrčí pokusy. Se spolužákem Maxem Biedermannem skládal písně. Bouška psal texty, Max Biedermann hudbu. Písně i s notami vydali ve dvou svazcích s názvy Čtvero ročních počasí a Květiny. Oba

¹¹ Bouška, S.: Děti, Praha 1927, s. 12. (dále jen Děti)

¹² Pietas vyšla v r. 1892, s věnováním nemocnici Milosrdných sester za ošetřování jeho otce, který byl ve velmi vážném zdravotním stavu po nehodě při požáru v příbramských dolech. Při této tragédii se otec Sigismunda Boušky Karel zachoval velmi statečně při záchraně svých spolupracovníků. Na následky nehody Karel Bouška zemřel. Na požár Bouška reaguje ve své básni Syn horníkův, která byla zařazena do sb. Pietas a článkem do časopisu Zlatá Praha pod pseudonymem Jaromír Slavík.

svazečky věnovali oblíbenému učiteli Čurdovi, který působil i na příbramském gymnáziu. Po maturitě, kterou složil s výborným prospěchem, vstoupil Bouška do čtvrtého ročníku učitelského ústavu, kde mimo jiné vynikající pedagogy působil učitel Laskot, kterého si mladý Bouška velmi oblíbil. Po roce však studia zanechal a odešel do Prahy, kde navštěvoval malířskou akademii. Ani tato škola mu nevyhovovala, proto z akademie odešel a rozhodl se pro řeholní život (příloha č. 1).

3.2 Vstup do kláštera

Když byl odmítnut u premonstrátů na Strahově, vstoupil 5. října 1887 jako novic do kláštera k benediktinům v Břevnově, přijal řádové jméno Sigismund a následující rok začal studovat bohosloví na tehdejší německé univerzitě v Praze. Poslední, čtvrtý ročník dokončil na vlastní žádost na nově obnovené univerzitě české. 11. října 1891 složil řeholní sliby a 17. července 1892 byl spolu se svým spolužákem Jindřichem Šimonem Baarem vysvěcen na kněze. Primiční mši sloužil 26. července na Svaté Hoře. Na tuto událost, pro Boušku velmi citlivou, emotivní a osobní, vzpomněl v básni *Moje prvotiny kněžské na Svaté Hoře* ze sbírky *Pietas*..

Dnes tedy, dnes! Ó jak to srdce buší!

Svůj celý život jako jedním dechem

Jsem hnál se k cíli tomu stálým spěchem,

K té hoře Svaté svého života,

Kde od mladosti jako nebes echem

Mi hymny svaté vyzváněly duší,

Ba víc než srdce dětské ještě tuší,

Než fantasií jeho mihotá!

Dnes splněno ještě tedy svaté přání

A srdcem burácí to bez ustání...¹³

¹³ Básně *Moje prvotiny kněžské na Svaté Hoře*, část třetí sloky. Bouška, S.: *Pietas*, Praha-Nový Jičín, 1897, s. 29 (dále jen *Pietas*).

4. PŮSOBENÍ V MACHOVĚ

„ Stodůlky ležely v horském údolí, rozvleklé, rozsypané chaloupky, v pásu hodiny dlouhém, v půli, v místě, kde stál kostel a fara, do pravého úhlu zlomeném. Všecky hory kolem byly téhož útvaru, samé královny hrdé, s korunou skal, pyšně stojící s nekonečnou vlečkou vzadu. Sráz a nakloněná rovina. Vrcholy a svahy jejich ježily se jehličím, zelenaly, temnily se, jak byly blízko nebo v dáli. ¹⁴

V září roku 1892 byl Sigismund Bouška poslán jako kaplan do Machova, kde působil až do roku 1898. Machov je malé horské městečko nedaleko Police nad Metují, Broumova, Bezděkova a Náchoda (příloha č. 2). V Bouškově době zde žili tkalci, většinou katolického vyznání. Kolem roku 1836 měl Machov 630 obyvatel a mezi nimi bylo pouze 5 evangelických rodin. Podobné složení obyvatel zde přetrvalo až do doby Bouškova příchodu. První zmínky o Machově pocházejí ze 14. století. Většího rozvoje se městečko dočkalo až ve druhé polovině století 18., kdy se náchodská vrchnost pokusila pěstováním lnu a domácím tkalcovstvím zvýšit význam Machova. Obec byla povýšena na tržové městečko a obdařena pečetí, která se později stala podkladem pro machovský znak. Na toto povýšení se však žádná písemná zpráva nedochovala. Svobodnou obcí se Machov stal v roce 1848¹⁵ (příloha č. 3).

4.1 Přátelství s místním farářem

Farářem zde byl páter Method Laudin, kterého si Bouška oblíbil, navzájem si vyhovovali a vycházeli si vstříc. Sdíleli nejen nadšení náboženské, ale měli společný zájem také v umění, literatuře a hudbě. Přes rozdíly věku a způsobu života si rozuměli. Farář svého kaplana podporoval v tvůrčí činnosti, sám dobře a rád vyšíval. *„Kněz zatím vešel do svého pokojíka, plného knih a zeleně bujně rostoucích a kvetoucích květin, mžikem pohlédl na rozpracované antependium, u něhož dlouhé hodiny volného času sedával. Vyšíval tak krásně,... Celý byt farářův vyzdoben byl koberci, jež sám vyšíl. Lůžko, stoly, podlahy, vše pestřilo*

¹⁴ Stodůlky jsou názvem pro Machov v povídce S Pánem Bohem. Děti, s. 220.

¹⁵ Viz oficiální stránky města Machova. <http://www.machov-kostel.wz.cz/>

*se tlumenými barvami květů, jež jehlou umně vykouzli...*¹⁶ Byli spřízněnými dušemi a tomuto faráři vděčí Sigismund Bouška za idylické chvíle a příjemné roky v Machově, který se mu stal novým domovem. Methodu Laudinovi věnoval několik básní své sbírky Pietas, například báseň Pes II, která vypovídá mimo jiné o psovi, který patřil panu faráři a který s nimi žil na faře.

*„Dva kněží byli, v horské faře žili,
dva samotáři, jací nejsou dnes.
Ti spolu snili, poupě a květ bílý,
a s nimi třetí živý: němý pes.*

*Ven nevycházel starší, záдумčivý,
Jej oheň dobroty tak v srdci hřál,
Že netoužil ven na svět zimomřivý,
Že raněn kdys, to srdce ukrýval.*

*A druhý bratr synem byl mu spíše,
To básník byl a uměn milenec,
Vše miloval, co Božím dechem dýše,
A po vši kráse žíznil, nadšenec.*

*Čas míjel dál – Ti dva tak spolu srostli,
Že jedna míza v dvojí vešla květ,
A v sobě žili, stále snili: dost-li
Se milují, ač mlčel o tom ret.¹⁷*

Jmenuje ho několikrát v povídkové knize Děti:

„Farář stodůlecký byl ještě mladý muž, postavy neveliké, vlasů havraních, zvlněných v dlouhé, hedvábné kadeře, které nezdál se nikdy česati, tak mile zdobily jeho hnědou a pečlivě holenou tvář.“¹⁸

¹⁶ Děti, s. 212-213.

¹⁷ Bouška, S.: Duše v přírodě, Jičín 1904, s. 78 (dále jen Duše v přírodě)

¹⁸ Děti, s. 205.

A na jiném místě se dočteme:

„Páter Method přicházel z kostela rovnou do kuchyně, usedl u okna, odkud viděl na Stodůlky a na cestu k faře. Napil se kávy vytáhl zásuvku stolní, vyndal čerstvou viržinku a zapálil. To byla jeho jediná libůstka, jediná slabost. Vypustil dým, usmál se a s radostí započal denní práci. „To je nějaká snídaně? To nic není!“ myslil si Falta. Byl starým důvěrným přítelem domu a všech farářů a proto směl si i kritiku dovoliti.“¹⁹

V úryvku kromě informací o oblíbeném farářovi poznáváme také Bouškův postoj ke kritice církve. Pokud je člověk zasvěcen do vnitřních záležitostí a skutečně do církevních problémů vidí, smí se k nim také vyjadřovat, smí církev rozumně kritizovat.

O P. Laudinovi jsou zmínky pochopitelně také v Bouškově korespondenci. Pokud farář onemocněl, stěžoval si kaplan, že má mnoho práce a nemá čas na nic jiného než na kněžské záležitosti. Nemá čas ani odepsat přátelům, natož pak někam vyjet, navštívit Prahu nebo Novou Říši, kde působil jeho nejbližší přítel Otokar Březina (viz dále). Tomu 13. června 1896 píše v dopise: *„Po dlouhé době dostávám se opět k Vašemu listu. Pan farář mi už tři neděle leží a na mně je všechna práce, k tomu má děkan vizitaci. Ale Váš list mě už pálí, stále myslím na Vás...“²⁰* Právě faráři Laudinovi vděčí za odhodlání vydat své básně knižně. Podle jeho vlastních slov by se k tomu bez jeho podpory nikdy neodhodlal.

„Snad se podívíte, že já také chci vydati své „básně“. Snad nikdo u nás nebyl ještě tak skeptickým k sobě jako já. Už je vydávám několik let. A stále se lekám. Už jsem měl s Ottou všechno vyjednáno, jen poslat rukopis. Ale – já sám sobě nevěřím. A Vaše zázračná zrovna fantazie v posledních verších v Rozhledech²¹ mě přivádí k zoufalství. Čím více Vás cením, tím více sebe v pravém světle vidím. Nebýti mého p. faráře, nemyslel bych na to, vydati knihu²², ale to denně mě trápí a trápí.“²³

¹⁹ Děti, s. 212.

²⁰ Vlídne setkání. Vzájemná korespondence Otokara Březiny a Sigismunda Boušky, Olomouc 1996, s. 52 (dále jen Vlídne setkání).

²¹ V Rozhledech vyšly Březinovy básně Sen jeden svítí, Mýtus duše, Nálada, Vítězná píseň a Tys nešla. Citace podle Vlídne setkání, s. 25.

²² Myšleno Pietas.

²³ Vlídne setkání, s. 24.

Páter Metod Laudin uměl velmi dobře zpívat a hrál na mandolínu. Příjemné chvíle při hudbě si užíval pouze soukromě nebo v kostele, byl velmi skromný a stydlivý, ke koncertu se nikdy přemluvit nenechal.

4.2 Láska ke krajině

Ve svém novém působišti si mladý kaplan vytvořil dva pevné vztahy. Prvním bylo přátelství s místním farářem, druhým bylo jeho pouto ke kraji, k náchodskému regionu, k jeho přírodě a všem krásám zde dostupným na dosah ruky. „*Jaká to pastva pro smutné oči*“²⁴, rozplývá se v knize Děti.

Prostředím, do kterého byl poslán jako posel Boží, byl okouzlen, přestože přišel z pražského, honosného, na kulturu bohatého a podnětného prostředí mezi chudé, obyčejné tkalce a „neotesané a sukovité“ sedláky. Přišel do divoké horské skalnaté přírody, kde musel i na vzdálená místa chodit pěšky. Často se vracel k opěvování místní přírody i k líčení těžkého žití zde v povídkovém souboru Děti, často o ní hovoří ve svých dopisech přátelům. Vždy prezentoval tento kraj jako jinde nevídaný ráj na zemi s čistou, nezkaženou, divokou, kouzelnou, fascinující přírodou. Nejvíce se obdivoval místním horám jménem Bor, Hejšovina, Ostaš a Hvězda (přílohy č. 4 až 7). Láska ke krajině je zřejmá jak z dopisů přátelům, tak z povídkové knihy Děti:

*„Bor ohromnou siluetou zvedal se nad údolím za Stodůlkami. Vyrůstal s obou stran zvolna ze země, nadzvedl se nad celé okolí, vypnul se vysoko nad stodůleckou věž, cibulovitě červenavou, rozhlédl se po širokém okolí, zahlédl stáda roztoulaných vesniček, v dáli ojedinělá města, a pořád ještě více chtěl viděti, stále se nazvedal vzhůru. Na jeho ramenech svítily dvě osamělé vesničky, více samoty a poustevny, než obydlí spolu žijících lidí: Ostrá Hora a Bukovina...Nad Bukovinou zvedal teprve Bor svoji obrovskou, širokou a skalnatým čelem vzdorovitou hlavu.“*²⁵

„Kněz vyšel za město, nádherný obrys hory Ostaše, jako nesmírného rovu lesnatého, zvedal se nad obzorem v modravé mlze, vévodě široko daleko celé krajině. Prošel alejí stromů ovocných, listů zbarvených, malebně kreslených

²⁴ o krajině kolen Boru, Děti, s. 171.

²⁵ Děti, s. 169.

korun, jimiž prosvítal stále v nové a nové variaci titánský Ostaš. A nyní od kříže stranou přes zasněžené pole a pak lesem do Louňova.“²⁶

Když přišel Bouška do Machova, bydlel nějaký čas prozatímně v domě učitele Vepřka vedle školy, protože fara se přestavovala a v kaplanském bytě byli ubytovaní zedníci. Původní fara byla dřevěná a od ostatních chalup v městečku se lišila pouze tím, že uprostřed střechy byl přístavek, ve kterém vždy bydlel kaplan. Broumovští představení žertovali: „*In der Mache sitzt der Kaplan am Dache.*“ Při pozdější přestavbě byl ze staré budovy ponechán jen zděný roh a postavena nová budova z kamene a cihel. Ze staré části se však do ní rozšířila houba a všechny dřevěné trámy byly na začátku Bouškova působení zde nahrazeny železnými traverzami.²⁷(přílohy č. 8 a 9)

4.3 Kulturní činnost v Machově

Těžce zde prožíval pouze své odtržení od umělecké pražské společnosti, po které velmi toužil. 13. 10. 1892 píše Lutinovi: „*Jsem tomu rád, že mne pan prelát poslal sem do horského zátíší machovského. Učinil tak proto, jak mi řekl, že tu budu mít málo práce a tedy hodně času ku své práci literární, která jej těší, kterou schválil a k níž mi dal své otcovské požehnání. Ovšem, že postrádám zde Prahy a styků literárních v ní...*“²⁸ To bylo pro P. Boušku zřejmě tím nejtěžším, s čím se musel vyrovnávat.

Kulturně činný člověk, jakým Bouška dozajista byl, si však svou uměleckou náplň najde kdekoli, i v Machově. Vedle svých povinností kaplanských, zaopatřování, vyučování náboženství na venkovských školách (často velmi vzdálených), pohřbívání, zpovídání nebo pořádání bohoslužeb, se věnoval i činnosti kulturní. Nejenže zde psal své básně a povídky, psal také na žádost lidí mnoho příležitostných básní ke svatbám, do památníků, na náhrobky... Tím byl známý po celém kraji. Hrál na housle a na harmonium, někdy dokonce i sám

²⁶ Děti, s. 181.

²⁷ Baštecká, L.: Policko v životě a díle kněze Sigismunda Boušky, Police nad Metují 1997, s. 7 (dále jen Baštecká)..

²⁸ Dopis S. Boušky K. Dostálu-Lutinovi, 13.10.1892. „Jsem disgustován...“ Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova, Olomouc-Rosice 2002, s. 36 (dále jen Jsem disgustován).

skládal. Machovský kostel byl v těchto letech hudbou a zpěvem vyhlášený a přicházeli sem lidé ze širokého okolí. Bouška se stal ihned po svém příchodu do Machova výraznou osobností. Lidé věděli i o jeho aktivitách mimo farnost, povídali si o jeho kontaktech s umělci a s cizinou. Věděli o jeho literární tvorbě a lásce k umění. Na poštu mu chodily různé časopisy a noviny, přicházelo mu velké množství knih. Posílal příspěvky do novin, dopisy přátelům, zásilky do Francie a Německa. Obratem mu docházely odpovědi z různých koutů českých i cizích zemí.

„Potřeboval jsem ku svým studiím vzácnou knížku z Barcelony. Pídil jsem se po ní dlouho, konečně mi ji jeden spisovatel španělský z ochoty přátelské obstaral.“²⁹

„Farář míval vždy polovici všech zásilek, každého dne přicházela hromádka listů, knih a časopisů. „Pan farář pořád jen čte,“ říkali Stodůlečtí.“³⁰

„Kněz, který znal mnoho řečí a korespondoval s cizinou, rozdával známky hochům ve škole, aby je tak povzbuzoval v učení se zeměpisu.“³¹

„Jednou přišel Ducháč na faru s podivnou žádostí. Že prý je pod Borem až nahoře ve skalách podivný balvan, lidem nepřístupný a tajuplným písmem popsaný. A že jako slyšel, že páter Method zná mnoho cizozemských řečí, že by to mohl přeložit a rozluštit.“³²

4.4 Přátelství s Ottou Bergrem

Bezprostředně poté, co se mladý kaplan (příloha č. 9) do Machova přistěhoval, začalo jeho přátelství s řídícím učitelem místní školy Ottou Bergrem, výborným hudebníkem, varhaníkem a regenschorim. Tohoto člověka si Bouška nesmírně vážil a ctil ho, dokonce ho pod jménem Bílek³³ několikrát zmínil v Dětech. Bergr byl učitelem na machovské škole, která sousedila přímo s farou (příloha č. 10). Jednalo se o prostou chaloupku, která nijak nevyčnívala nad ostatní domky Machova. Ve škole u fary byly dvě třídy, další dvě

²⁹ Děti, s. 478.

³⁰ Děti, s. 228.

³¹ Děti, s. 281.

³² Děti, s. 234.

³³ Jméno užitě v povídce odkazuje na Bouškova blízkého přítele Františka Bílka, výtvarníka a sochaře.

se nacházely v domku naproti. Bergr byl podle Boušky učitelem starého rázu, nepotrpěl si na vznešenost a učenost, naučil však děti vše, co na venkově znát potřebovaly. Jeho žáci uměli znamenitě číst, psát i počítat. Jelikož byl výtečným hudebníkem, kladl značný důraz na hudební výchovu. Mnoho generací naučil v tomto kraji zpívat a hrát na hudební nástroje.

Největšími svátky zde byly pouť a posvícení. V tyto dny se do Machova sjíždělo mnoho hostů i schopných hudebníků a umělců a po mši se všichni scházeli právě u Bergra. Mimo ně sem pravidelně na svatováclavskou slavnost dojížděl mlynář Kordina ze Slatiny, učitel Vepřek ze Žďáru a učitel Hanuš z Vysoké Srbské. Na pouť, posvícení a další významné události přijížděl do svého oblíbeného kraje také Václav Vladivoj Tomek, rodák z Hradce Králové a čestný občan Police nad Metují, známý učenec působící v Praze.

Ve chvíli, kdy Bouška do Machova přišel, bylo u Bergrových na návštěvě celé České kvarteto, se kterým se nový mladý kaplan ihned seznámil. Jedním ze zakladatelů kvarteta byl Bergrův syn Otto, cellista. První housle hrál Karel Hoffmann, druhé housle Josef Suk, na violu hrál Oskar Nedbal. Paní Wachsmannová, mladá manželka zubního lékaře z Prahy, doprovázela kvarteto na klavír. V tomto složení uspořádali koncert v Náchodě, na který se ještě dlouho vzpomínalo. České kvarteto se záhy prosadilo i v cizině, mnoho se o nich mluvilo a psalo a všichni lidé z machovského okolí byli na Ottu Bergra hrdí. Otto však po několika letech vážně onemocněl a musel kvarteto opustit. Usadil se pak trvale v Machově v domě svého otce hned vedle fary. Bouška ve svých Machovských vzpomínkách uvádí, že ho slýchal často hrát velmi smutné, procítěné a krásné skladby na violoncello. Tyto skladby skládal Otta sám a nikde je nezaznamenal. Byly to jeho osobní večerní improvizace. Bouška chodil často kolem kostela, zastavil se poblíž Bergrova domu a poslouchal. Druhý Bergrův syn Vilém vyučoval na Umělecko-průmyslové škole v Brně, uměl velmi dobře zpívat, hrál na housle, harmonium a trochu skládal. S kvartetem a dalšími mladými lidmi chodil Bouška na výlety a společně vytvořili pro umění zanícenou společnost. Mladý kněz přeložil také texty pěti milostných písní, které Otto Bergr zkomponoval na slova německých básníků, zapsal si je i s notami do svého

rukopisného zpěvníku lidových písní, nazvaného „Hrst písniček 1898“.³⁴ Otto Bergr v roce 1897 předčasně zahynul na následky dědičné nemoci. Sigismund Bouška je autorem textu na přítelově náhrobku na náchodském hřbitově. O otci Bergrovi píše:

*„Bílek nebyl z těch učitelů, kteří knězem povrhují proto, že jest knězem, pro jeho úřad, pro jeho postavení v církvi a v lidu. Byl to charakter pevný, jež vytvořil si sám krok za krokem; myslil svými myšlenkami, snil o svých snech a nepoddal se veřejnému mínění, větru, který přinášel časová hesla, laciné surogáty myšlenek, při nichž netřeba namáhati mozků ani srdce. Díval se svými očima.“*³⁵ Takto vzpomíná na učitele v knize Děti, pouze mu dal jméno svého přítele sochaře.

Na Bergra vzpomíná také v jedné z mnoha příležitostných básní, které zapsal do různých památníků. Jedná se o čtvrtou sloku básně Machovská:

Starý Bergr starou školu

Učíval,

A já nahoru i dolů

chodíval;

ve škole on míval metlu,

rákoskou ved' kluky k světlu,

sedě v učitelů věnci

žertoval při konferenci,

*anekdoty povídal.*³⁶

Bouška byl proti bití dětí ve škole a proti tělesným trestům. V té době to nebylo ještě zcela samozřejmé, děti bývaly často bité doma od rodičů a ve školství se právě v těchto letech jednalo o zákaz tělesných trestů. Ne všichni učitelé jej vítali a mnozí bili děti tajně. Bouška byl odpůrcem trestů, Bergr rákosku občas mírně používal, podle Bouškových vzpomínek však nikdy žádnému z dětí neublížil. Bouška se snažil děti výchovně vést pochvalou, odměnou a silnou motivací (více v kapitole Lásky k dětem).

³⁴ Viz Baštecká, s. 6.

³⁵ Děti, s. 309.

³⁶ 4. sloka básně Machovská. Machovské vzpomínky, in: Nový obzor, roč. III., č. 1, 1913, s. 61.

„...vlídné slovo, vážné a přátelské, dokonalo vše ostatní. Vzpomínám, jak jsem si tak získal i hochy nejrozpustilejší, že byli jako beránci. Místo trestu užíval jsem metody obrácené: odměny. Časem udělati všem dětem bez výjimky nějakou radost, aby viděly, že je máš všechny rád.“³⁷

V dětech chtěli machovští učitelé vzbuzovat hlavně zdravé sebevědomí, podnikavost, píli a smysl pro čestné chování. Snažili se je vychovávat ke skromnosti (Bouška proto neměl rád velké, honosné, bohatě vybavené nové školy), spořivosti, práci, vlídnému chování, zbožnosti, lásce k lidem a lásce k hudbě. Učitelé měli být pro žáky vzorem, bití a používání trestů tomuto cíli odporovalo.

Po Bergrovi se stal machovským učitelem Kolísko, jehož dětem psal Bouška básně do památníků. Jednou z těchto básní je například Machovská (příloha č. 11).

Další důležitou osobou žijící v Machově byl starý Ducháč, v jehož rodině žili tři muži. Děda byl průvodce po zdejších horách a místní obyvatelé ho nazývali Krakonoš Machovské hory. Byl to prostý, poctivý český člověk, přesně takový, jací by lidé měli podle Boušky na českém venkově žít. Vlastnil hospodu, ve které se zastavovali všichni turisté a kolemjdoucí. Bouška sám zde někdy kupoval pro svého faráře doutníky jako pozornost z výletu. Starý Ducháč dodával místním horám na poetičnosti a kouzlu (více o něm v následující kapitole). Druhým Ducháčem z rodiny byl jeho syn, který také pracoval v Ducháčově hospodě. Nejmladším byl vnuk starého skalního průvodce, vzdělaný mladý muž, se kterým si Bouška dobře rozuměl.

4.5 Návštěvy

Bouška v Machově oživil kulturní život, rozvíjel vlastní umělecké styky s různými umělci a pokračoval v práci literární. Každá fara, na které během života pobýval, se stávala výletním místem, útočištěm a ubytováním pro mnohé známé osobnosti české kultury. Bouška, okouzlen zdejší přírodou, zval každého ze svých přátel na návštěvu, vybízel k výletu a odpočinku, nabízel ubytování

³⁷ Tamtéž, s. 62.

a pohostinství. V létě 23. července 1893 byl za ním Alois Jirásek a bratři Mrštíkové. Jednalo se o první setkání mezi těmito umělci (více v kapitole V. Mrštík a J. Vrchlický). Jaroslav Vrchlický navštívil Machov 4. září 1893, doprovázen Jiráskem, který z tohoto kraje pocházel a Machov již znal. Z organizačních a pracovních důvodů za ním na několik dní přijel Karel Dostál-Lutinov a pobytu v „ráji na Zemi“, jak Bouška zdejší prostředí prezentoval, neodolal ani výtvarník, sochař a přítel Boušky, František Bílek. Ten zde pobýval právě ve chvíli návštěvy Jiráska a Vrchlického. Každá návštěva byla naplněna mnoha zajímavými a pro všechny zúčastněné plodnými hovory, zpěvem, diskusemi a rozpravami o soudobé kulturní situaci, umělcích, vydaných knihách a časopisech. Se všemi návštěvami chodil Bouška na výlety do přírody, většinou na nedalekou horu Bor a na Hvězdu. Nejvýraznější stopu zde po sobě zanechal Bílek, který během výletu na Bor vytvořil portrét dědy Ducháče, hostinského na Bukovině. Kresba zůstala Bouškovi a po smrti starého Ducháče si jeho syn vyžádal její ofotografování. Bouška při té příležitosti napsal do knihy hostů Ducháčovy hospody veršovaný nekrolog. Do pamětní knihy Bukoviny se tehdy Bílek k úžasu všech přítomných zapsal seříznutou sirkou, namáčenou v kalamáři a ještě při téže návštěvě vytvořil portrét Bouškův (příloha č. 12) a portréty dvou neteří faráře Laudina, který vlastní portrétování ze skromnosti odmítl.

V létě roku 1898 se přišla během svého lázeňského pobytu v Chudobě na vyhlášeného kaplana-umělce podívat Růžena Svobodová se svou známou. Přišla za Bouškou v utajení, aby nevěděl, s kým se setkal. Bouška o tomto setkání vypravoval, že: „je obě přijal uctivě, jako dvě neznámé, ale s paní R. Svobodovou se dali hned do literárního rozboru, v němž se prozradila ne jako čtenářka, nýbrž jako básnířka spisovatelka. Po několika větách pochopil, že jej navštívila Růžena Svobodová. Vyprovodil potom obě dámy až na Bukovinu do strmého vrchu a tam nahoře se s ní loučil: „*Tak sbohem, paní Růženo Svobodová, a na brzké shledání!*“ Od této chvíle počíná jejich věrné přátelství, k němuž se přidružil F. X. Šalda.³⁸ Z Machova navštěvoval Bouška J. V. Sládka, který se léčil v Chudobě, při dalších pobytech v lázních samozřejmě

³⁸ Brandejs, S.: Kniha o Polici nad Metují a Policku. Díl I. Dějiny do roku 1914, Praha 1940, s. 218.

i R. Svobodovou, v Náchodě působícího Františka Skalíka a velmi důležité setkání machovského období bylo Bouškovo seznámení se s F. X. Šaldou. Jejich přátelství dosáhlo vrcholu v době Bouškova působení v Polici nad Metují. Do machovského období také spadá počátek přátelství Boušky s Otokarem Březinou a malířkou Zdeňkou Braunerovou (viz kapitoly Bouškova přátelství s umělci). Od roku 1905 znal osobně i Demla a Floriana, které navštěvoval v Nové Říši.

V Machově se utvářela a do určité míry také realizovala myšlenka obrody české katolické literatury, zde se vytvářely podmínky pro oficiální samostatné vystoupení Katolické moderny, vznik almanachu Pod jedním praporem a založení revue Nový život (více v kapitolách Katolická moderna a Nový život). Z období Bouškova působení v Machově pochází básnická sbírka Pietas, mnoho překladů a článků do časopisů a vlastních obrazů. K Machovu se později vrací v Machovských vzpomínkách (viz příloha č. 13), které chtěl vložit do knihy Návštěvy. Tato kniha však nikdy nevyšla. Machovské vzpomínky byly publikovány v časopise Nový obzor v letech 1912–1913 a v roce 1938 ve zkrácené verzi v Náchodských listech.

4.6 Suchodolské zjevení

Sigismund Bouška se intenzivně veřejně podílel na kulturně-náboženském životě tohoto kraje bojem proti náboženskému fanatismu a lidovému spiritismu. Jak už bylo naznačeno v části Katolická literatura, v průběhu 19. století vzrostla obliba poutí a účast na nich. Posílil kult světců, například Cyrila a Metoděje, především pak Panny Marie, bohorodičky, přímělkyně a pomocnice lidí. Také v náhodském regionu obliba poutí a uctívání mariánského kultu sílila a přetrvávala téměř do konce století. Vedle již proslulých poutních míst, jako byly Vernéřovice, Vamberice a Malé Svatoňovice, vyrůstalo nové „poutní místo“ v Suchodole, dnes Suchém Dole (příloha č. 14).

Zde se měl 10. srpna 1892 stát zázrak zjevení Panny Marie. Svědkem byla čtrnáctiletá dívka ze Suchodolu, Kristina Ringlová, která hledala houby nedaleko kapličky Panny Marie v tzv. Šolcově lese blízko vesnice (přílohy č. 15 a 16). Zjevil se jí přízrak v černých šatech, třikrát ji pozdravil a zmizel. Při následujících

zjeveních vypadala postava stále lépe a nakonec působila velmi vznešeně. Celkem došlo k šestnácti návštěvám „krásné paní“, jak se nechal přízrak nazývat. Na radu suchodolského učitele Stahla si Kristina vše zapisovala a trebechovický učitel Janský ze Dřevíče upravoval zápisky ke knižnímu vydání. Suchodolský zázrak podporoval i učitel Josef Vik. Janského kniha, která vyšla pod názvem Tajemná zjevení matky Boží v Suchodole, nepůsobila věrohodně ani kultivovaně. Je plná naivností, povrchností a rozporů. Matka Boží si na dívce vynucovala výstavbu nového, velkého kostela, přála si, aby jí lidé přinášeli hmotné dary, překročila počet slíbených zjevení, atd. Přes všechny rozpory se zprávy o suchodolském „zázraku“ velmi rychle šířily, přicházelo sem velké množství poutníků a prudce vzrostl obchod. Každý si stavěl podél cesty stánky s posvátnými předměty, polévkou, nápoji, atd.. U Suchodolských byl „zázrak“ oblíben a propagován. Podle kroniky Josefa Brandejse přišlo v některé dny do Suchodolu až 1200 poutníků³⁹. Několikatisícové zástupy s sebou přinesly množství finančních prostředků. Vilém Pelly použil zisků z prodeje kořalky k výstavbě přádelny, později barvírny, cihelny a dalších provozů.⁴⁰ Zcela jiný přístup měla k tamním událostem samotná církev. K situaci se stavěla obezřetně, vyčkávala, nijak se nevyjadřovala. Očekávala další znamení a informace, zkoumala a vyšetřovala, zda se jedná o zázrak, podvod nebo o dívčiny představy. Prostý lid houfně věřil v pravost zjevení, vynucoval si na církvi uznání a schválení zázraku. Kněží se téměř jednomyslně postavili proti fanatizmu, který byl lidmi vyvolán, apelovali na věřící, aby raději dále navštěvovali své vysvěcené farní kostely. Byla zde však stále i možnost, že je zjevení pravé. Jednotlivá zjevení Panny Marie byla podobná těm v Lourdech ve Francii, která byla církví dříve schválena. Zvěsti o Suchodole se rychle šířily, až vešly v celonárodní známost. Informování o něm byli dokonce i lidé z Lourde, kteří radili české církvi a pomáhali s ověřováním pravosti „zázraku“. Nakonec pravost ověřena nebyla a kněží vysvětlovali věřícím, proč se mají Suchodolu vyhýbat, ale na zfanatizované lidi neměli příliš vliv. Celá

³⁹ Podle Fetters, A.: Sigismunda Boušky léta machovská a polická. Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jirásky, Boženy Němcové a bratří Čapků, č. 15, Červený Kostelec 1997, s. 25 (dále jen Fetters, léta machovská).

⁴⁰ Viz oficiální stránky města Police nad Metují:
http://www.meu-police.cz/mesto/historie_mesta.htm

událost byla doprovázena snahou různých lidí zbohatnout, mimo podezření z podvodu nebyla ani matka Kristiny, která byla podle svědků velmi zříznutá. Spory neprobíhaly pouze mezi lidem a církví, ale také mezi lidmi navzájem. Rozdělovala je touha po výdělku. Poutníci hojně přispívali jednotlivým osobám na výstavbu kapliček a křížové cesty, které se zachovaly dodnes (přílohy č. 17 a 18). Přispívali také rodině Kristinky, která byla poutníky považována za svatou.

Hlavními odpůrci byli polický farář Gothard Schuppl, machovský kaplan S. Bouška a náchodský vikář. Biskup z Hradce Králové napsal pastýřský list na téma Suchodolského zázraku a poslal ho do všech farností své diecéze. Ten pak předčítali místní faráři věřícím při mši místo obvyklého kázání. Tento pastýřský list seznamoval prostý lid s postojem církve a jejich hodnostářů vůči suchodolským událostem a oficiálně uctívání suchodolského zázraku zakázal. Odsoudil navíc také fanatické, bezmyšlenkovité chování lidí, kteří neposlouchali své kněze a nedbali jejich rad. K tomuto listu vyšla stat' Suchodol ve světle pravdy s podtitulem Hlas katolického kněze z okolí a s mottem: Mlčeti dále se nesmí (příloha č. 19). Autor zde přímo podepsán není, ale je jisté, že jím byl Sigismund Bouška. Suchodol ve světle pravdy vyšel z rozhodnutí biskupského ordinariátu Hradce Králové a vyjadřoval názor církve. Ke stati jsou kromě pastýřského listu biskupa Jana Nep. Eluarda (Ed. J. Brynych) připojeny také úryvky z některých zjevení podle Kristininých zápisků, neupravených učitelem Jansou.

Bohužel ani přímý zákaz ze strany církve lidu nezabránil, aby dále uctíval suchodolské zjevení. Musely zakročit světské úřady. Dva a půl roku po celé události, tedy v roce 1895, došlo ke krvavé srážce na náměstí v Polici nad Metují, kde se shromažďoval tisícový zástup poutníků na cestu do Suchodolu. V čele shromáždění stála osobně Kristina Ringlová, která se po době strávené v polickém klášteře vrátila domů. Několik poutníků zde bylo zatčeno a Kristina odvezena do broumovského kláštera. Všichni zúčastnění byli postaveni před soud v Hradci Králové.

Celé hnutí za církevní uznání suchodolského zázraku skončilo díky zamítavému stanovisku biskupa Brynychy a odvaze několika místních kněží, kteří

byli natolik poctiví, že nechtěli využít nejistého zjevení ve svůj prospěch, který by z uznání zázraku a založení poutního místa mohli mít. Neobyčejně statečně se postavil proti zázraku právě Sigismund Bouška, tehdy mladý, nový kaplan v Machově při svých kázáních i ve výše zmíněné brožuře. Kritika poutnických zlovyků ze Suchodola, jak ji napsal Bouška, je platná i pro jiná poutní místa.

„Budiž tu jen vzpomenuto neohroženého vystoupení mladého kněze proti banalitě pověrečného zázračného hnutí v Suchém Dole v r. 1892 a to z kazatelny i tiskem, jako i jeho kázání v letech válečných a vyšetřování rakouskými úřady...”⁴¹

⁴¹ P. Sigismund Bouška sedmdesátníkem!, in: Náchodské listy, roč. 26, č. 3, 27. 8. 1937, s. 2.

5. ŽIVOT V POLICI NAD METUJÍ

„Po prázdninách stala se náhlá změna. Bílek učitel i kněz Záviš přeloženi byli do blízkého města. Záviš se rozloučil v kostele při posledním kázání a ujel tajně, boje se loučení s dětmi. V městě začal nový život, nová a větší práce, škol přibýlo, obecných, měšťanských i venkovských a všude bylo tolik, tolik dětí!“⁴²

5.1 Těžký přestup

1. srpna 1898 byl Sigismund Bouška převelen na kaplanské místo do Police nad Metují, kde byl v té době farářem starý děkan Gothard Schuppl. Byl zde dán na místo druhého pomocného kaplana, což mladému, aktivnímu a ambicióznímu knězi a umělci nevyhovovalo. Z útulné malé fary v Machově se musel přestěhovat do cely v rozlehlém polickém klášteře (příloha č. 20) a z přátelského až otcovského vztahu s farářem Metodem Laudinem se ocitl v pracovním závazku u faráře, který Bouškově mimopastorační činnosti příliš nepřál a na jeho oblibu mezi lidmi dokonce prý žárlil. Ani na tohoto faráře však Bouška ve svých Machovských vzpomínkách nezapomněl. Píše o Gothardu Schupplovi jako o originálním muži, na jehož řeči bylo patrné německé vychování a školy, jako o muži samorostlém a v dobrém smyslu slova liberálním. Byl to muž, který měl rád pořádek a dobrou organizaci. Často prý vyprávěl, jak v době studií v roce 1848 stavěli s bohoslovci barikády. Bouškovi neřekl Schuppl jinak než „ten básník“.

Do polické farnosti patřila kromě města také řada okolních vesnic, ve kterých učil Bouška na školách náboženství. Docházel na školy v Polici, ve Žďáře, Bukovině, Hlavňově, Suchodole, Maršově, na Slavném, v Pěkově a na Hutberce (viz přílohy č. 21 až 24). *„A teď jsem zase ukován v Polici, jsme zde dva kaplani, ale druhý je na Moravě dosud u sestry a leží tam nemocen na ischias. Na mně je tedy celá duchovní správa (děkan je starec) a nesmím se z pokoje hnout. Škol mám letos zrovna tolik, kolik jich člověk může unést. Dvacet hodin a k tomu dlouhé cesty na venkov. Měšťanku v městě. Čtyři školy*

⁴² Děti, s. 320.

Městem myšlena Police nad Metují.

venku a obecnou v městě. Matriky, křty, zaopatřování zde a na venkově... Z Machova jsem se stěhoval... Víš, jak mě tam mají rádi, viděls to. Poznáš tedy, co je stesk pro mne a pro P. Metoda, který je teď pořád churav. ...Mě samého to mrzí, že jsem odešel... Pokoj mám nyní jen jeden jediný, dlouhý, temný, což mě trápí, vysoký, vysokánský a studený. Klášterní cela.“⁴³

5.2 Přátelství těchto let

K problémům okolo stěhování z milovaného Machova a opuštění oblíbeného faráře se přidaly také konflikty s přítelem Františkem Bílkem, sochařem a výtvarníkem. Ten se ve své spiritualitě stále více vzdaloval pravověrnému katolickému učení. Boušku to nesmírně mrzelo a snažil se Bílkovi pomoci a poradit. Bohužel byl svou povahou velmi dominantní a přímý a Bílka svými prudkými nápravnými dopisy spíše odradil a utvrdil v jeho mylném přesvědčení. Pokračuje však důvěrné přátelství s Otokarem Březinou a styky se Svobodovými a Šaldou dosáhly za Bouškova působení v Polici dokonce vrcholu. Většinou se však potkávali v Praze, v salonu Růženy Svobodové, kde získal přezdívku „věčný přítel“ (více v kapitole Bouškova přátelství s umělci). Za ním do Police však v tuto chvíli nejezdilo tolik přátel jako kdysi do Machova. Bouška se částečně uzavřel před společností a věnoval se své práci. „*Odpusťte mé vzdálenosti a tichému životu mému, žiji jen své práci a studiu a nevím o světě...*“⁴⁴

Sigismund Bouška, který byl přirozeně aktivní a společenskou osobností, si však dokázal i v Polici zpříjemnit život. Vyzdobil si svou místnost mnohými uměleckými předměty, hlavně výtvary svých přátel umělců.

Svůj byt v polickém klášteře čtenářům přibližuje v povídce Herečky z knihy Děti: „...*na té stěně máš samého Bílka! Sochy, kartony, křížovou cestu, portréty: tady jsi ty, tam je starý Ducháč, zde Deml, tady Zdeňka Braunerová, na stolku je Bílkova váza... Na druhé straně jsou malby Jeneweinovy, Slavíček, Kaván, Panuška a jiní...*“⁴⁵

⁴³ Sigismund Bouška Františku Bílkovi. Korespondence 1895 – 1916, Praha 1992, s. 30 (dále jen Františku Bílkovi).

⁴⁴ Vlídne setkání, s. 175.

⁴⁵ Děti, s. 497.

Do let 1898–1908, kdy Bouška v Polici působil, je datován také vznik přátelství nových. Seznámil se například s malířem Antonínem Slavíčkem a s rodinou Františka Procházky, hudebního skladatele, který strávil v roce 1908 v Polici celé prázdniny a kterému Bouška věnoval svou knihu Děti (více v kapitole František Procházka). Značnou pozornost v Polici vzbudila návštěva katalánského spisovatele, kterým byl lékař Dr. Roura y Barrios. Ten projížděl Evropu, na svých cestách navštěvoval známé katalanisty a o naší zemi psal příspěvky do katalánských revue. Z toho je patrné, že byl Sigismund Bouška mezi katalánskými básníky skutečně znám a uznáván.

Ačkoliv farář Gothard Schuppl kaplanově oblibě v umění příliš nepřál, jeho umělecké kontakty podpořil seznámením Boušky se svým přítelem Václavem Vladivojem Tomkem, na kterého Bouška vzpomíná mimo jiné v časopise Český svět v roce 1905. V jednom z článků dokonce nazval Polici Tomkovým městem.⁴⁶ O V. V. Tomkovi se dovídáme i z Machovských vzpomínek. Bouška v nich psal o tom, jak Tomek pravidelně přijížděl do Machova na poutě a posvícení, jak sedával v pravé přední lavici a zbožně se modlil. Příležitostně četl při mších čtení a vždy si bedlivě všímal farářova projevu při kázáních. Společně pořádali četné výlety, hlavně na Hvězdu a do okolí. Tomka všichni nazývali pan vládní rada, přestože měl i významnější postavení⁴⁷. Stejně jako Bouška, také V. V. Tomek náchodský kraj miloval. Pocházel sice, jak již bylo řečeno výše, z Hradce Králové, ale od roku 1861 byl čestným občanem Police nad Metují, která se mu stala druhým domovem a po celý život se tam vracel. Z Police nad Metují pocházela také Tomkova manželka, se kterou se odstěhoval do Prahy. Tomek se o Polici mnohokrát zmiňuje ve svých pamětech. Nalezneme v nich zmínky také o Broumově a zde působících benediktinech, se kterými měl po celý život velmi dobré vztahy.

Významné kontakty navázal Bouška i s místními rodáky. Důležitou osobností Police byl soustružník Stanislav Brandejs, písmák a zapisovatel do polické kroniky. Toho Bouška také navštěvoval a na jeho žádost mu občas

⁴⁶ Viz Baštecká, s. 13.

⁴⁷ historik, univerzitní profesor, rektor české univerzity, učitel v rodině Palackého, učitel Aloise Jiráka, atd.

pomohl se zápisy historických událostí regionu. Dalším důležitým místním rodákem byl malíř Václav Luňáček. S ním se vzájemně často navštěvovali, četli Bouškovy básně a dlouze hovořili nejen o umění. S Luňáčkem pořádal Bouška četné výlety po okolí a společně navštívili i Šaldu v době jeho pobytu v Chudobě (více v kapitole Šalda v Chudobě). Ještě po letech malíř vzpomínal na besedy v polickém klášteře, kdy pro doplnění uměleckých prožitků Bouška rozdmýchal v samovaru dřevěné uhlí a vařil čaj nebo silnou kávu.⁴⁸ Malíř Luňáček je autorem Atlasu hub, vydaného v Praze roku 1901, ve kterém je v úvodu otištěna Bouškova báseň Houby. Tato báseň, líčící formou legendy vznik jedlých a jedovatých hub na zemi, byla později otištěna ve sbírce Sigismunda Boušky Legendy s podtitulem Legenda česká. O české houby, lišejníky, mechy a květiny se Sigismund Bouška v Polici nad Metují začal zajímat více a doprovázel Luňáčka a Jana Bezděka, místního učitele a mykologa, na jejich procházkách po lesích.⁴⁹ Luňáčkovy ilustrace zdobí také některé Bouškovy básně knihy Duše v přírodě. V roce 1905 navštívil polického kaplana malíř Antonín Slavíček s doktorem Emanuelem Tilschem a jeho ženou, spisovatelkou A. M. Tilschovou.

5.3 Kulturní aktivita

Doba Bouškova působení v Polici byla ve znamení značného kulturního rozvoje tohoto města. V Besedě, polickém obecním domě na náměstí, se pravidelně scházeli lidé (hlavně inteligence) na večírcích, při kterých diskutovali na různá témata, vedli přednášky a předčítali z knih. Bouška měl tuto formu veřejného života velmi rád, vážil si příjemných okamžiků mezi polickými obyvateli a zážitky ze společných večerů zapsal v povídce Herečky z knihy Děti: *„Ve čtvrtek hlásil páter Mikuláš: „Chcete-li, přijďte s námi do našeho „Čtvrtku“ dnes večer.“ „Co je to?“ – „Vybraná společnost. Páni, dámy, slečny, studenti, učitelé, pan soudce je všeho duší. Není nás mnoho, ale samí věrní, kteří nikdy nescházejí... Čteme každý čtvrtek nejlepší stránky z některého spisovatele našeho nebo cizího, nebo ukazujeme a vykládáme nejlepší obrazy některého malíře. Zprvu*

⁴⁸ Luňáček, V.: Úryvek z mých vzpomínek, in: Spravedlnost, roč. 31, č. 17, 20.8.1942, s. 6. podle Baštecká, s. 13.

⁴⁹ Viz tamtéž.

*je krátká věcná přednáška o umělci, praktická se zřetelem ku přítomným. Asi čtvrt hodiny, nic víc. Potom se čte...A tak jsme seznámili naše literární obecenstvo již s mnoha literáty a umělci. Mácha, Čech, Vrchlický, Zeyer, Březina, Manes, Jenewein, Aleš...*⁵⁰ Tato společnost, kde byl hlavním reprezentantem Dr. Šilhavý, místní soudce, se scházela v hostinci U Vacků.

V tomto kolektivu také občas hráli divadlo. Jedním z představení byla Bouškova jednoaktovka Slamník, kterou napsal na motivy Nerudova fejetonu. Pro ochotnický spolek Vlastimil sepsal vánoční hru Svatá noc. Ta měla až nečekaný úspěch a byla několikrát opakována.

Bouška se účastnil mimo jiné zasedání a schůzek polického mykologického spolku, který se scházel v Krčmě, staré hospodě na předměstí městečka Velká Ledhuj, kam občas zavítal i V. V. Tomek. Na toto společenství odkazuje Bouška v „dětské“ povídce Rudýnek. Bouška byl zvaným hostem na veškerých městských akcích, vedl řadu přednášek, projevů k nejrůznějším událostem, skládal příležitostné básně do památníků, ke svatbám, výročím. Byl organizátorem dobročinných sbírek a neustával ani ve své práci literární. Do desetiletí prožitého v Polici spadá vydání sbírek Legendy a Duše v přírodě, sepsání několika povídek do souboru Děti, přeložení mnohých děl cizích autorů a jejich prezentování na přednáškách v Praze, například při sjezdu Nového života v srpnu 1897.⁵¹

Přestože byl Bouška v Polici oblíbený a našel si tam během deseti let pobytu své místo mezi lidmi, nebyla zde jeho práce učitele a kněze jednoduchá. Mentalitu prostých lidí tohoto kraje popsal v Brožůře Suchodol ve Světle pravdy:

„V celém okolí Police jsou vesničané chudí tkalci. Celý den ode tmy do tmy pracují za stavem, aby si na sousto vydělali. I malé děti školní musí „soukáním“ rodičům pomáhati... Lid novin nečte, knihy se jim musí zrovna vnucovati. O politice ničeho neví, a také se o ni nestará. Hus, Chelčický jsou jen prázdná slova. Je to lid katolický, dobrý, osvětářstvím nezkažený, ale formy poněkud drsné.

⁵⁰ Děti, s. 474-475.

⁵¹ Viz Fetters, léta machovská, s. 25-26.

Je to drahokam, ale nebroušený.“⁵² Tato stať sice byla napsána již v Machově, ale charakteristika lidu byla stále platná.

Nakonec se dobrovolně rozhodl změnit své působišťe a v roce 1908 zažádal u svých představených o přeložení.

⁵² Suchodol ve světle pravdy, Hlas katolického kněze z okolí, Praha 1893, s. 16 (dále jen Suchodol ve světle pravdy).

6. PŮSOBENÍ V BROUMOVĚ

*V kotlině horské Broumov se na skále zvedá,
velebný hrad a hrdina minulých věků,
zazněly zvony a sesterské věže chrámů odpovídají,
Knížata apoštolská, památný Václava kostel,
Svatého ducha zvonky i nemocnice,
Pamětník středověku, kostelík šedý promlouvá s nimi.*

*A už se v kraji rozhučely fary:
U hranic Šonov zvedá své bílé věže,
Wernersdorf, Hermsdorf, Rupersdorf, svatý Jiří,
Kaplička Hvězdy.*

*Hlaholy zvonů přelétly skalní stěny,
Polický klášter vpadl v tu symfonii,
Pod Borem Machov, na kopci Bezděkov starý
Houpá své zvony...⁵³*

6.1 Těžké chvíle řeholníka

Důvody pro změnu Bouškova působiště nejsou dodnes zcela známy. Jednou z možností je potřeba Boušky vyhnout se nesnesitelnému pronásledování ze strany duševně nemocné osoby pocházející ze známé polické rodiny.⁵⁴ Jinou možností je Bouškou nikdy nepřiznané přání opatovo.⁵⁵

Byl poslán do broumovského benediktinského kláštera, (příloha č. 24 a 25), kde žil v letech 1908–1914. Krátkou přestávkou bylo působení v Orlové v roce 1909. Zastával zde funkci klášterního zpovědníka, nepříliš atraktivní pozici

⁵³ Báseň Sigismunda Boušky k oslavě řádového výročí opata Bruno Čtvrtečky. Vyšla ve sborníku tří oslavných básní Reverendissimo ac Ampliccimo Domino Brunoni Herm. Vytiskl Josef Váchal, 1916. Podle Meier, J.: Broumovsko a literatura, Liberec 2003, s. 82 (dále jen Meier).

⁵⁴ Viz Baštecká, s. 16.

⁵⁵ Viz Fetters, A.: Sigismunda Boušky léta broumovská, bezděkovská a rtyňská. Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jirásky, Boženy Němcové a bratří Čapků, č. 16, Červený Kostelec 1998, s. 28 (dále jen Fetters, léta broumovská).

pro schopného, vitálního, ambiciózního kněze v plné síle. Přestože tedy o přemístění z Police usiloval zřejmě sám, nebyl v Broumově spokojený. Představoval si zajímavější, atraktivnější a snad i lépe placenou práci. 28. února 1916 napsal Františku Bílkovi v dopise: „*Byl jsem chud po léta, v Broumově jsem žil 6 celých let jako nejchudší a poslední člen řádu, bez úřadu, jen jako zpovědník (to víš, to je zdarma)*...“⁵⁶

Důvodem špatného postavení, které přesunem do Broumova získal, byl jeho zájem literární. Církevní hierarchie nepřála mladým kněžím-umělcům, naschvál je dávali jejich představení na zapadlé, od Prahy a jiných kulturních oblastí vzdálené fary. Jako důkaz poslouží také Bouškovo dlouholeté kaplanování. Přes veškerý nedostatek farářů mu žádnou samostatnou farnost nepřidělili. Stále ho drželi pod dohledem a v pracovní vytíženosti.

" *...Jsem už tak hierarchií zničen. Běda českému knězi, dal-li mu Duch Svatý vlohy, genia, dar umění! V hierarchii je ignorován, podezříván a pronásledován. Ještě se nestalo, aby katolický kněz - spisovatel došel v kruzích nahoře vděku, uznání podpory, nebo snad nějakého vyznamenání! Zakusili to Třebízský, Kosmas, Křen, Lutinov, Baar...atd. atd. ...a já stejně.*"⁵⁷

6.2 Obrat do svého nitra

Až dosud byl Bouškův život na farách a v polickém klášteře spjat hlavně s návštěvami jeho přátel, organizací Katolické moderny a vlastní literární tvorbou. Po příchodu do Broumova se náplň jeho dní změnila. S Karlem Dostálem-Lutinovem se názorově rozešli, do Nového života přispíval minimálně (viz kapitoly Katolická moderna a Rozchod s Dostálem-Lutinovem). Velmi prořídla také jeho korespondence s Otokarem Březinou, od Šaldy se dochoval pouze jeden jediný dopis, kdy Bouškovi poslal svůj soubor literárních studií Duše a dílo v roce 1913. V korespondenci s Růženou Svobodovou zaznívají mnohé neshody a pomluvy, s Františkem Bílkem nekomunikují vůbec. Čas trávený v broumovském klášteře věnoval především vlastnímu studiu, pokračoval

⁵⁶ Dopis S. Boušky F. Bílkovi, 28.2.1916, první po 17leté pauze v jejich korespondenci. Františku Bílkovi, s. 38

⁵⁷ dopis Josefu Šachovi, 10. 12. 1926, LA PNP, fond Šach Josef.

ve studiu katalánské a provensálské lyriky, přispíval do časopisu *Meditace*. Ten byl zaměřen na mystickou literaturu, což v této době Bouškovi zcela vyhovovalo. Kromě výuky náboženství, které vyučoval pouze na městských školách, se plně zabral do nového, zajímavého oboru. Ponořil se do nového světa, který pro sebe objevil v japonském umění.

6.3 Japonské umění

Sigismund Bouška se stal vášnivým obdivovatelem, studentem a sběratelem japonského umění, zvláště pak starých dřevorytů. Nahlížel do sbírek v Berlíně a Drážďanech, rádcem mu byl přední německý japonolog Dr. Julius Kurth. Brzy si vytvořil v této umělecké oblasti četné kontakty. Přicházela mu díla ke koupi i ke studiu z Německa, Francie i ze samotného Japonska. Několik exponátů se mu podařilo sehnat také v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu. Japonsky sice nejdříve neuměl, ale dokázal, podle svých slov v dopisech R. Svobodové, určit autora díla podle šifry umělce. „*Japonsky neumím, ale dovedu ze signatur mistrů vyčísti od koho který list pochází.*“⁵⁸

Později, v době pobytu na své první vlastní samostatné faře v Bezděkově, začal japonštinu studovat, učil se napodobovat staré japonské mistry, zkoušel sám řezat do dřeva podle jejich předloh (přílohy č. 26 a 27). „*Studuji japonské písmo, učím se číst a psát, studuji staré mistry, sbírám a doplňuji svou sbírku. Sám řežu do dřeva a tisknu barevné dřevoryty. Je mi dnes milejší umění než literatura. Hosté ke mně často přicházejí, malíři, dřevorytci, učenci, má fara je známa široko daleko zde i v cizině. Je tu nesmírně krásně.*“⁵⁹ Ze své sbírky, kterou začal seskupovat v roce 1910, byl schopen již o dva roky později připravit velkou, zajímavou a cennou výstavu v Praze v Umělecko-průmyslovém muzeu. O rok později, tedy v roce 1913, uspořádal stejnou výstavu v Brně-Lužankách. K té už vyšel i zpracovaný vědecký katalog Japonské dřevoryty, který byl věnován F. X. Šaldovi. Výstava japonského dřevorytu v Brně trvala do 20. července 1913. Po ukončení byly exponáty převezeny do Broumova, vypůjčená díla vrácena do Německa. Plakát k výstavě vytvořil architekt Hrdlička

⁵⁸Z dopisu S. Boušky R. Svobodové z 17. 5. 1912, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

⁵⁹Dopis S. Boušky R. Svobodové, 2.5.1916, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

a ve zmenšené podobě byl otištěn na pohlednice. Jednu z nich zaslal Otokar Březina Bouškovi jako důkaz své návštěvy v Brně.

Japonské umění se mu stalo velmi blízkým, dřevoryty byly Bouškovi hlavním zájmem a na svoji sbírku byl právem hrdý. Pro její sestavení byl ochoten mnohé obětovat, uskromnit se, občas také zadlužit. O tom píše v dopisech Svobodové, která mu sama poskytla pro jeho výstavu některé ze svých vlastních cenností. „*Já jsem svou sbírku jap. tisků nekoupil za tři prsty, zdarma, nebo lacino, nýbrž velice draze. Jsou to listy vzácné, staré a ty jsou i v Japonsku drahé. Má sbírka má cenu kolika tisíc a obětoval jsem na ni vše, co jsem měl, mnohé prodal a mnoho si ještě vypůjčil. Čili získal jsem ji s nesmírnými obtížemi... Kdybyste věděla, jak žiji a jak jsem se musil uskrovnit, pochopila byste vše. Jen tak je možno, že vystavím v Praze listy, na něž jsem pyšný a jež za výstavu stojí.*“⁶⁰

V roce 1917, kdy byl Bouška farářem v Bezděkově, se uskutečnila stejná, o něco zkrácenější výstava také v Náchodě. Použit byl výstavní sál městského divadla U Beránka. Výstava trvala pouze dva dny. Většina vystavených exponátů byly originály starého japonského umění z let 1500–1750. Tato ukázka z Bouškovy sbírky starých tisků a kreseb a doprovodná přednáška měly rozšířit úzký obzor znalostí a povědomí lidí o mimoevropském umění. V Náchodských listech vyšel článek reagující na tuto nevšední výstavu 29. června téhož roku. „*Proto rádi sledovali jsme právě v nynější době napiatě výklady p. faráře a s porozuměním pak vžívali jsme se do zvláštních těch kreseb a dřevorytů starého umění, tak dlouho Evropě utajovaného. Mnozí z nás měli jistě po prvé příležitost nahlédnouti do grafického umění národa japonského – národa, jehož duše hluboce je prodchnuta upřímnou a ušlechtilou láskou ku přírodě a jejím krásám.*“⁶¹

Lidé zde byli seznámeni se zcela odlišným způsobem ztvárnění přírody a přístupem k umění jako takovému. Po prvním setkání s japonskou kulturou nemohli, jak přiznává autor článku, plně pochopit jemné, harmonické a barevné

⁶⁰ Z dopisu S. Boušky R. Svobodové z 5. 12. 1912, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

⁶¹ Výstava starého umění japonského v Náchodě, in: Náchodské listy, roč. 6, č. 27, 29. 6. 1917, s. 2.

představy duše, jejíž umění je střeoevropskému člověku velmi vzdálené a od jeho velmi odlišné. Autor článku zde také nabádá k tomu, aby lid nebyl zatvrzele proti přijímání a poznávání nových vlivů z jiných národů a kultur. Na druhou stranu se však mají všichni umělci bránit pouhému kopírování a napodobování. Mají se nechat inspirovat, ale zachovat si vlastní národní kulturní projevy. Děkuje zde Sigismundu Bouškovi za to, že nezapomněl porovnat ve svém výkladu vývoj umění japonského s českým, s českou tradicí. K výstavě se ještě téhož dne uskutečnila večerní přednáška, při které Bouška návštěvníkům přiblížil, popsal a vysvětlil asi 50 světelných obrazů. Tato přednáška byla hojně navštívena, byli zde lidé z Náchoda i okolních měst a trvala až do pozdních večerních hodin. Končila po dvacáté hodině. V Brně a v Praze byla výstava obšírnější a úplnější, samozřejmě také trvala více dní a měla přes šest výstavních sálů. Ale i tak byli lidé z Náchodska spokojeni.

Celá sbírka byla nakonec odkázána Umělecko-průmyslovému muzeu v Praze a stala se majetkem celého národa. Ale, jak již bylo v Bouškově životě časté, připadal si za své skutky vůči národní kultuře nedoceněn, neuznán. Své práci přikládal značnou důležitost a stěžuje si:

"Jsem malíř a mám velké sbírky. Až Vás cesta povede kolem, zastavte se. S. Bouška je znám ve Francii, ve Španělsku, v Německu (jako japonolog) i jinde – ale v Čechách ne..."⁶²

Mezi Bouškovy nejoblíbenější japonské mistry patří Hirolige, Hirosade, Toyokuni, Gosotei Kunisada, Kyionaya, ad.⁶³

⁶² dopis Josefu Šachovi, 10. 12. 1926, LA PNP, fond Šach Josef.

⁶³ Z dopisu S. Boušky R. Svobodové z 15. 8. 1912, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

7. LÉTA BEZDĚKOVSKÁ

„Celý jsem zde omládl. Denně večer kážu celý měsíc máj, zpívám a hraju na harmonium v kostele. A kostel je denně o ½ 8 večer plný“⁶⁴

7.1 Naděje

Bouška se po dlouhé době kaplanování dočkal v dubnu roku 1914 své první samostatné fary. Byla jí řádová fara v Bezděkově, na které vystřídal kněze Bedřicha Krieshofera. Sigismund Bouška přicházel na toto působiště plný ideálů, nadějí a plánů. Svoji první promluvu začal slovy: „*Kdo jsem a co chci v budoucnu u vás?*“ Odpověď si sám pro sebe již našel. Nyní, když měl volnou ruku působnosti, chtěl dávat značný důraz na kázání. Těm měla být věnována podstatná část bohoslužeb. Z předchozích působišť věděl, jak moc to prostí venkovští lidé potřebují. Znal jejich způsob života, jejich myšlenky a potřeby, věděl dobře, že se jedná většinou o chudé tkalce, zbožné, a jak již bylo uvedeno, „diamant, ale nebroušený“. A právě kázání měla být tou bruskou. Nový kněz se snažil také o uměleckou stránku řeči. Chtěl lid seznamovat s kulturním, uměleckým projevem a sám se chtěl tímto způsobem zdokonalovat. K lidem se z počátku choval velmi přátelsky, otevřeně a neformálně. Novým prvkem při kázáních bylo zapojování školních dětí a mládeže do promluvy. Nejen dospělí, ale především děti a mladí měli vědět, že mají v kostele své nezastupitelné místo. Velmi si dal záležel hlavně na májových pobožnostech. Ty připravoval podle vlastní knihy *Mirjam-Maria*⁶⁵. Každá pobožnost se skládala ze sedmi částí: písně, půlhodinové kázání, litanie, zpěv dětí doprovázený knězem na harmonium, požehnání. Zpěv se během mše opakoval. Na vysoké úrovni zde však byly veškeré sváteční mše. Vedle májových pobožností to byly hlavně mše vánoční a novoroční, které byly zpívané a široký prostor v nich byl věnován právě zpěvu lidovému. Bohoslužby obohatil také prostřednictvím duchovních her, například hrou *Mystérium narození Páně*, kterou nejen složil, ale s lidmi také nacvičil. Bouška chtěl mít vše přesně

⁶⁴ Dopis S. Boušky R. Svobodové z r.1914, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

⁶⁵ Bouška, S.: *Mirjam-Maria*, Praha 1903.

podle svých představ. Dokonce i výzdobu kostela a jeho osvětlení zařizoval on sám. Bezděkovský kostel byl skutečně vyhlášený po celém okolí a sjížděli se tam i lidé z okolních vesnic a měst⁶⁶.

7.2 „Ideální fara“

Nový, sedmačtyřicetiletý farář (příloha č. 28) přichází plný energie a nadšení, silně motivován do budoucí práce. K nádhernému baroknímu kostelu od architekta Dientzenhofera (příloha č. 29) patřila příjemná, útulná fara v bezprostřední blízkosti kostela. Oddělovala je pouze řada stromů, lipová alej, která dodává dosud místu správnou atmosféru (viz přílohy č. 30 a 31). Bouška zde získal nejen svobodu pro svou činnost, ale také dostatek místa na faře pro umístění svých uměleckých předmětů. *„Mám tichou ideální faru, ...dům blíže kostela, osamocený, věčně tichý, jen lípy tu před okny v stromořadí šumí a zelenají se a planou ohněm v reflexích západů... Má fara je jako nějaké muzeum, mistři naši i cizí a hlavně mnoho jap. starých. Myslím, že by se Vám v tom okolí líbilo.“*⁶⁷ Na této faře bylo skutečně velké množství uměleckých předmětů jak nakoupených, tak i darovaných Bouškovými přáteli. Nejvíce miloval, přes veškeré neshody s autorem, sochy a plastiky Františka Bílka, především jeho Hlavu ukřižovaného Krista, kterou mu Bílek daroval a o které Bouška několikrát psal v dopisech. Poprvé se o ní zmínil 15. 3. 1897, kdy nabádal Bílka k vytvoření této plastiky, podruhé 28. 2. 1916, kdy si přál zhotovit od Bílka klekátko k ní. *„Malé, těsné fary a kapláanky nestačily pojmut sbírky uměleckých zvláštností, ale Bouškovi nedostávalo se nikdy netrpělivosti ani nedostatku pohostinství, když seznamoval povolané i nepovolané zvědavce se vším, co miloval, opatroval a čím se cítil šťasten.“*⁶⁸

Bezděkovský pobyt mohl být nádherným obdobím Bouškova života, kdyby nemusel několik měsíců po svém příchodu ohlašovat úmrtí následníka trůnu Františka Ferdinanda d' Este a počátek války. Stejně jako po celé zemi se i zde lidé začali intenzivně modlit za mír.

⁶⁶ Viz Baštecká, s. 20 – 21.

⁶⁷ Dopis S. Boušky O. Březinovi 18.9.1916. Vlídne setkání, s. 189-190.

⁶⁸ P. Zigismund Bouška sedmdesátníkem! Náchodské listy, roč. 26, č. 3, 27. 8. 1937, s. 2.

7.3 Přátelské návštěvy

V Bezděkově se opět zintenzivnil Bouškův styk s přáteli. Na jeho milou „ideální“ faru přicházelo mnoho lidí, přátel a někdy také pouhých zvědavců. Všichni chtěli vidět Bouškovy umělecké skvosty zde vystavené, lidé rádi přijímali pohostinství na tak idylickém místě, jakým Bezděkov jistě byl. Obnovení přátelství s Bouškou nevycházela pouze z hmotného prospěchu návštěvníků a potřeby rekreace na milém místě. Velkou měrou k utužování vztahů přispěla také Bouškova vnitřní proměna. Po letech kaplanování se mu vyplnil sen mít samostatnou faru, mohl být svým pánem, dělat a organizovat veškeré pastorační a kulturní dění okolo kostela zcela podle svého vkusu. Bouškovi změna prostředí a způsobu života (hlavně po letech v Broumově, kde se cítil být zbytečný) velmi prospěla. Z již mrzutého řeholníka se opět stal vitální kněz-farář plný energie. Bouška byl velmi společenský a život v klášterní cele, kde byl ve styku pouze se svými knihami, ho ubíjel.

Nyní se ocitl v každodenním styku s lidmi, mohl dlouze kázat a přijíždělo za ním mnoho starých i nových přátel. V září 1914 zde pobýval na návštěvě Bouškův oblíbený hudební skladatel a přítel František Procházka a ve válečných letech přijížděli lidé ještě častěji. Mezi prvními musíme zmínit F. X. Šaldu, který byl r. 1918 na prázdninách v Polici nad Metují a za Bouškou do Bezděkova několikrát přišel. Jejich vztah však v té době nebyl nejvřelejší. F. X. Šalda po dlouhá léta Bouškovi ani neodepsal na dopis. Přes válečnou bídu a nedostatek se Bouška snažil hosta, kterého si stále velmi vážil, dobře pohostit. Odplatou se mu dostala otázka: „*A to tu máte takovou žranici každý den?*“⁶⁹ To Boušku velmi zbolelo, protože sám měl nouzi a snažil se i mezi prostými lidmi sehnat potraviny pro starého přítele, který byl po léta nemocný a válečné strádání mu ještě více škodilo.⁷⁰ Kromě Šaldy zde v době válečného konfliktu hostil Růženu Svobodovou, jejího manžela F. X. Svobodu, společnou přítelkyni všech jmenovaných Zdeňku Braunerovou, náhodského lékaře, švagra R. Svobodové,

⁶⁹ Na paměť F. X. Šaldy. Sborník vzpomínání, lásky a vděčnosti, Praha 1938, s. 76. podle Fettera, léta broumovská, s. 28.

⁷⁰ Viz dopisy a vzpomínky Františka Skácelíka. Skácelík, F.: Krásná setkání, Praha 1970 (dále jen Krásná setkání).

Františka Skácelíka, přítele z okruhu Katolické moderny Xavera Dvořáka a dokonce také Karla Dostála-Lutinova. Významnými hosty v Bezděkově byli výtvarníci a malíři, kteří se nechali zdejším prostředím inspirovat k tvorbě, někteří z nich portrétovali také Sigismunda Boušku. Mezi mnohými jmenujme alespoň Arnolda Koblize a Oldřicha Kerharta (více v kapitole Úpadek přátelství). Návštěvou Boušku potěšil také cestovatel Jan Havlasa, kterému Bouška ilustroval svými obrázky v japonském stylu knihu *Okna do mlhy*. Jednalo se o japonský román.

7.4 „Kupujte Váchaly“

Od roku 1916 se vyvíjel Bouškův přátelský vztah s malířem Josefem Váchalem. Bouška Váchalovi v únoru 1916 zaslal jako dar několik japonských dřevorytů a přál si, aby mu prodal některá svá díla. Jeho práce si velmi vážil a byl ochoten od něho koupit téměř cokoliv. Váchal byl v té době značně oblíbený u celé české umělecky zaměřené společnosti. Tato obliba ve Váchalově tvorbě dala vznik heslu, kterým se mnozí řídili: „Kupujte Váchaly“. Bouška navázal s umělcem vřelý přátelský vztah a získal od něho nejen drobná díla pro vlastní potěšení, ale také celý vyřezávaný oltář pro broumovského opata. Josef Váchal pobýval v Bezděkově o Velikonocích roku 1916 a pak ještě dvakrát o prázdninách v letech 1917 a 1918.

Toto přátelství přinášelo Bouškovi mnoho radostí. S Váchalem chodili na výlety na Hvězdu, do Pekla (příloha č. 32) i jinam do okolí, vedli dlouhé přátelské hovory, kouřili společně dýmky. Kouření bylo společnou vášní obou mužů. Dýmky pro ně měly estetické, nejen požitkové kouzlo. Vyměňovali si své oblíbené kusy, například Bouška Váchalovi věnoval svou dýmku vyrobenou již zmíněným polickým soustružníkem Brandejsem. Vůči Váchalovi se nejzřetelněji projevilo Bouškovo upřímné srdečné chování a jeho oddaná starostlivost o blízkého člověka.

Váchal byl po celý život velmi chudý. Bouška ho podporoval získáváním uměleckých zakázek, posíláním potravin a po Váchalově nuceném narukování do války pomáhal i jeho ženě. Váchal si přítelovy ochoty velmi vážil a ve svých pamětech na Boušku vzpomíná slovy: „...*S Bouškou navštívili jsme*

okolní skály, Hvězdu a Broumov, kde byli jsme v klášteře, kde páter Vít pivo v cínových korbelech nám přinesl... Pobyl jsem u Boušky, shledávaje ho značně lidštějšího, přirozenějšího a správnějšího než kněze dosud poznané. Sig. Bouška byl vůbec originál a charakter přímý a nesmlouvavý, kterému nebylo rovno. Řek vždy vše na plnou hubu, jak se říká, dovedl okázale vystupovati, jsa sebe vědom a vždy hrdý. Jeho činy byly otevřené a nebojácné, třeba mnohdy právě kvůli tomu s mnohými lidmi se střetnul! Dovedl pochváliti nadšeně i odsouditi naprosto vše, co jej zaujalo neb odpudilo.“⁷¹

Ani jejich vztah se neobešel bez konfliktů. Váchal však byl tak silnou osobností, že dokázal mnohé Bouškovy nedostatky a chyby přehlédnout. Ke smíření vždy stačila omluva nebo zmírnění někdy příliš impulzivních Bouškových tvrzení. Ve Váchalovi našel Bouška milého přítele, se kterým byl schopen v dobrém vycházet.

7.5 Konec války

V Bezděkově se Sigismund Bouška dočkal vysněného a snad také částečně vymodleného konce války. Velmi rád svým farníkům při mši 3. listopadu 1918 oznámil, že 28. října došlo ke státnímu převratu a že válka oficiálně skončila. Pro Boušku, který byl protirakousky zaměřený a o němž to bylo dokonce obecně známé, byly oslavy a slavné děkovné bohoslužby obzvláště radostnými okamžiky. Během války nevyzýval farníky k žádnému přímému odporu a násilné akci, ale často je upozorňoval na různé situace, které by jim mohly uškodit. Během mše odmítal zpívat rakouskou hymnu a v kázáních byl jeho protirakouský postoj vždy patrný. Lidem pomáhal vyřizovat úřední záležitosti, německy jim psal žádosti na úřady, dopisy synům do války, atd. Jako nespolehlivý a podezřelý byl často vyslýchán a sledován broumovským hejtmanstvím. O všechny tyto nepříjemnosti, které si během čtyř let prožil, byly na konci války oslavy a radost větší a upřímnější.

Představenstva Bezděkova a okolních městeček a různé spolky se tenkrát sešly s místní kapelou u Linhartovy hospody a společně šly průvodem do kostela.

⁷¹ Paměti Josefa Váchala dřevorytce, Praha 1995, s. 296-306.

Tam měl Bouška slavnostní kázání na téma svobody českého národa. Po pozdvihování zpívali „Kde domov můj“ a po mši píseň „Tě Bože chválíme“. Bouška, který si vždy kostel zdobil sám, k této příležitosti vyrobil linoryty se symbolem českého lva a ozdobil jimi vchod kostela a svíce na oltářích.

Bouška byl velkým příznivcem lidového zpěvu a používání češtiny během mše. Přeložil do češtiny latinský Misál a opisoval z něho potřebné části pro ostatní kněze. Požadavkem na liturgickou hudbu byla čistá, národní čeština. Nechtěl používat překlady cizích – německých – písní. Chtěl své písně vydat v knize České bohoslužby, ale ta nikdy nevyšla.⁷²

7.6 Odpadlíci

V následujících poválečných letech byla Bouškovi ze strany místních lidí téměř vbodnuta dýka do zad. Kněz, řeholník, který miloval náš kraj a který pro obyvatele náchodského regionu mnohé udělal, musel být svědkem poválečného davového odchodu věřících z katolické církve. Ta byla veřejně chápána jako pojítka k Rakousku-Uhersku, k monarchii, nesvobodě národa. Boušku tento dobový fenomén zcela zdrtil. Opouštěli ho houfně lidé, kteří denně poslouchali jeho kázání, kteří s ním slavili a s ním se modlili za mír, lidé, kteří ho navštěvovali na faře a kterým během války pracně pomáhal. Bouškovi se za všechny jeho služby nedostalo vděku ani odměny, naopak rapidně ubývalo lidí v kostele.

V tento bolestný okamžik Bouškova života se projevila jeho bojovnost. Nechtěl se s odchodem farníků k nově vzniklé československé církvi smířit. Psal mnoho článků, stěžoval si, korespondoval svým přátelům i různým církevním hodnostářům, snažil se vzniklému davovému jednání všemožně zabránit. Své příspěvky zasílal hlavně do Lidových listů, novin Československé strany lidové, které snad jako jediné v této době byly ochotny bojovat za katolickou církev. 11. října 1922 zde otiskli Bouškův dopis, ve kterém píše o poměrech v Machově a Bezděkově, kterých se fenomén odpadlictví také dotkl.

⁷² Viz Baštecká, s. 21-24.

V letech 1922 a 1923 vycházely v Lidových listech jednotlivé kapitoly z dlouhého pojednání o dění v náhodském kraji – Odpadlíci.

Jedná se o velmi živé až děsivé svědectví lidského fanatismu a schopnosti ubližovat a ničit. Sigismund Bouška v Odpadlících vypráví, že nejšílenějšími protikatolíky, kteří byli v řadách nově vzniklé československé církve, byli dřívější ateisté, nevěrci. Ale velkých nepořádků a bojů byli schopni i dřívější katolíci. Podle Bouškova subjektivního líčení namlouvali stoupenci nového vyznání starším lidem, že se jedná o zcela totožné vyznání s katolickým s jediným rozdílem, že úplně celá mše svatá bude sloužena česky, tedy že budou i oni všemu rozumět. Takto měli odloudit „sektáři“ i mnoho pravověrných a stálých věřících. Nejednalo se však pouze o úbytek lidí v kostele. Odehrálo se mnoho bouří, povstání a přímých útoků. Katoličtí kněží byli pod neustálým tlakem, lidé na ně pokřikovali, uráželi je, pronásledovali, ponižovali, vydírali, rozkrádali a ničili církevní i soukromý kněžský majetek. Bouška tvrdí, že stoupenec nové církve je od katolíka na první pohled rozeznatelný. Vyznavači československé církve byli prý zpupní, panovační, nutili faráře plnit jejich rozkazy a vůli, vynucovali si „svá práva“, nebyli naprosto schopni vyslechnout argumenty a vést diskuzi. Vyhledávali a vyvolávali konflikty a spory, nejednou dokonce vyhrožovali použitím granátu na zničení fary. Časté bylo také vyhnání kněze z fary i s kaplany a hospodyní a obsazení katolických far stoupenci československé církve. Spory vznikaly také kvůli pohřbům a hřbitovům. Lidé odstoupili od církve, ale katolické pohřby na katolických hřbitovech chtěli. Útočili na kněze a mnohokrát se spory dostaly až před soud. Tak se stalo například také v Machově. Vzbouřenci vyhnali machovského faráře Svatoně a odvezli ho do Police, zaútočili i na hospodyně a jednu dokonce vláčeli cestou až na hřbitov, kde ji hodili na jeden z hrobů. Dívka, která byla v celém sporu zcela nevinně, byla pohmožděná a v šoku. Tak se nedělo pouze v Machově. V celém kraji utíkaly hospodyně houfně z far, bály se, že jim bude ublíženo. Kněží tak zůstávali na farech sami, opuštění, hladoví, v zimě a nepořádku, neboť neměli na domácí práce čas. Přes veškeré nesnáze museli nadále sloužit mše, zaopatřovat nemocné a umírající, učit náboženství a pohřbívat.

Po vyhnání kněze, kaplana a hospodyně z machovské fary získal tuto oblast na starost opět Sigismund Bouška. On ovšem viděl, že zdejší problémy nevyvolávají jeho dřívější farníci, ale spíše cizinci, kteří se sem během válečných let nastěhovali. Bouška měl machovské obyvatele rád, věděl, že se jim sváry a násilí příčí. Přestože se zde odehrávaly konflikty hraničící s lidskými mezemi, bylo v machovské a bezděkovské farnosti „odpadlictví“ v porovnání s okolím nejslabší. Bouška ve svém pojednání velmi brojí proti zakladateli nové církve Farskému a místnímu duchovnímu této nové církve Wolfovi. Ten byl jedním z hlavních organizátorů svárů. Útoků se účastnil mezi jinými také machovský starosta Josef Matouš. Tento hlavní útok, vyhnání faráře a ostatních z fary a její obsazení, byl řešen před soudem. Hlavní organizátoři dostali podmíněčné tresty podle § 389. Josef Hofman, machovský hostinský, Bohuslav Jirásek, úředník z Josefova, a Antonín Plný, rolník z Nízké Srbské, dostali papírově trest jeden měsíc žaláře, Benedikt Plný, nízkosrbský zámečník, Josef Plný, řezník taktéž z Nízké Srbské, Jan Hejnyš a Jan Born, tkalci z Bělého, a Jan Šimek, lhotský obchodník, dostali trest tři týdny žaláře. Trest však byl podmíněčný, a tak se agresorům za jejich násilí nic nestalo, navíc úřady ani nechtěly do sporů příliš zasahovat. Bouška byl z výsledku soudu nešťastný, „odpadlíci“ měli volné pole své ničivé působnosti a prakticky se jim nemohlo nic stát. Nastalo období úplné zvůle a teroru. Alespoň Sigismund Bouška to takovým způsobem ve svých příspěvcích v Lidových listech popisuje.

Bouškův názor na události a jeho reakce na ně byly přirozeným chováním nábožensky velmi pevného, silného katolického kněze, který nemohl a nechtěl dělat v ničem ohledně církve svaté žádné ústupky a kompromisy. Sám zůstal ve svém duchovním přesvědčení pevný a pravověrný. Díky jeho působení a jeho vlivu na lidi v Machově a Bezděkově zde ubylo v porovnání s okolními místy pouze minimum farníků. Přesto se Bouška s touto ztrátou nikdy zcela nevyrovnal a žilo se mu v náchodském kraji těžce.

8. ODCHOD Z NÁCHODSKÉHO KRAJE

V roce 1924 rád odešel z Náchodska na faru do Orlové. Tam působil ovšem jen krátce. Po půl roce byl znovu povolán do broumovského kláštera. Poslechl své řeholní nadřízené a na dva roky se vrátil do kraje svého celoživotního kněžského působení.

" ...mne po 1/2 roce poslal do Broumova - a nedal mi žádný úřad. Dva roky už tu zahálím, muž v plné síle a energii!! U všech biskupů jsem byl a žádal je, aby mi dali faru nějakou, abych mohl pracovat v duch. správě, že vidím, jak se kněží nedostává. Každý mě odmítl, pro mne, pro spisovatele... „⁷³

Broumovské dvouleté působení naplnil překládáním provensálských koled⁷⁴, přijímáním hostů, kteří za ním opět přijížděli, soukromým studiem a malováním hub⁷⁵.

V roce 1927 odešel z Náchodska znovu, tentokrát do Počáplů u Terezína, kde se stal farářem. Pobyl tam 9 let a v roce 1936, ve svých 69 letech, odešel na odpočinek.

⁷³ dopis Josefu Šachovi, 10. 12. 1926, LA PNP, fond Šach Josef.

⁷⁴Bouška, S.: Legendy, Brno 1904 (dále jen Legendy). S předmluvou Viléma Bitnara a ilustracemi Karla Schwetze vyšly Legendy znovu v roce 1927.

⁷⁵ Na práci o houbách, která měla vyjít knižně jako Houby z Broumova, začal pracovat už v Bezděkově. Dokončena byla r. 1941, ale zůstala nevydána.

9. RTYNĚ V PODKRKONOŠÍ

Jako prostředí, ve kterém měl strávit zbytek života, si vybral Rtyni v Podkrkonoší, městečko nepříliš vzdálené od Broumova, přibližně 17 kilometrů od Náchoda (příloha č. 33). Bydlel v domě Rafaely M. Hanušové (příloha č. 34 a 35). U Rafaely a jejích rodičů strávil pokojné chvíle svého stáří. Zde našel pravý klid a pokoj, které potřeboval. Rtyňský dům nazýval svým „tuskulem“. Měl zde umělecky vyzdobenou pracovnu, do které si sám vyrobil nábytek s japonskými motivy, dekorací byla umělecká díla Bouškových nejoblíbenějších tvůrců. Ponechal si zde pouze Braunerovou, Bílka a Jeneweina, k tomu vlastnoručně malované portréty svých přátel (příloha č. 36). Zajímavostí v této pracovně byl sloupec japonských znaků na dveřích, které znázorňovaly Bouškovo jméno. Jak rád tvrdil svým přátelům, znamenaly v japonštině „vůně kostelního kadidla“.⁷⁶

V těchto letech pokračoval ve své práci na Houbách z Broumova⁷⁷, olejem maloval obrazy s duchovními náměty, vytvořil perokresby s portréty pro knihu *Neklidem k Bohu* od Willibrorda Verkada, kterou přeložila Rafaela Hanušová. Intenzivně se zabýval uspořádáním své pozůstalosti. Bouška za svůj život nashromáždil velké množství korespondence, kterou vedl se svými přáteli umělci, lidmi prostými i církevními hodnostáři. Rafaela mu s tím pomáhala, řadila pozůstalost a organizovala Bouškovy návštěvy, které se do Rtyně sjížděly. I ke konci života měl Bouška stále mnoho přátel a obdivovatelů a stejně jako jeho fary a klášterní cely, i domek ve Rtyni v Podkrkonoší se stal oblíbeným návštěvním místem. Uznáván byl i lidmi v náchodském regionu, přispíval do Náchodských listů, ve kterých vyšly mimo jiné gratulace k Bouškovým sedmdesátinám v roce 1937.

Bouška byl i ve svém stáří stále aktivní, chodil na výlety, do lesa na procházky, vypomáhal v místním kostele (příloha č. 37), zpovídal, psal příležitostně básně.

⁷⁶ J. J., Dnes bude pohřben v Praze básník P. Sigismund Bouška (neurčený novinový výstřižek z 2.9.1942) podle Baštecká, s. 27.

⁷⁷ Houby z Broumova-kniha, kterou Bouška zamýšlel vydat i tiskem. K tomu ovšem nedošlo. Bouška pro ten účel sám namaloval stovky obrázků různých hub rostoucích v náchodském regionu.

Na jeho počest byl v dubnu 1938 v Červeném Kostelci pořádán Bouškův večer, na kterém měl promluvu o svém příteli Bouškovi Vilém Bitnar. O den později proběhl stejný večer v České Skalici. Zde však Bitnara, který musel náhle odjet, zastoupil sám Sigismund Bouška, kterého v těchto letech oficiálně lidé označovali jako Mistra. Informace z těchto večerů vyšly ve zprávě v Náchodských listech.⁷⁸ Ještě v roce 1938 měl projev na vernisáži Františka Hály v Červeném Kostelci, kde byl vystaven mimo jiné i Hálův portrét S. Boušky. V roce 1941 dokončil svou knihu o houbách, kterou ovšem již nevydal. 26. července 1942 bylo padesátileté výročí Bouškova vysvěcení na kněze. Bouška byl již těžce nemocen a velmi slabý, přesto ve Rtyni odsloužil svoji zlatou mši. Na konci mše pronesl děkovnou řeč, kde vyslovil přání být pohřben na rtyňském hřbitově. V následujících dnech se jeho nemoc ještě zhoršila, byl převezen do náchodské nemocnice a tam 28. srpna 1942 zemřel. Bouškovo přání hrobu ve Rtyni představení jeho kláštera nevyplnili a Bouška byl pohřben na benediktinském oddělení břevnovského hřbitova. Na pohřbu mu dělal řečníka přítel Vilém Bitnar⁷⁹.

⁷⁸ Náchodské listy, roč. 27, č. 14, 1.4.1938, s. 3

Náchodské listy, roč. 27, č. 15, 8.4.1938, s. 3.

⁷⁹ viz Baštecká, s. 27-29.

10. REGION V DÍLE

K Bouškovu dílu vztahující se určitou měrou k našemu regionu, řadíme soubor sedmi povídek Děti a básnické sbírky Pietas a Duše v přírodě.

10.1 Děti

Děti jsou povídkovou knihou o osobním poměru básníka k prostému lidu, zvláště k dětem. V povídce Vánoce jsou zahrnuty Bouškovy vlastní zážitky z dětství, prožitého v Příbrami. Vzpomínky na léta kaplanování v Machově a Polici nad Metují se odrážejí ve všech zbývajících šesti povídkách: Pro zvonečky, „Řích“, S pánem Bohem, Červená blůzička, Pan velebný a Herečky. Autor zde zachytil radosti, starosti a všední i sváteční dny tkalcovských dětí z podhůří Krkonoš a přiblížil čtenářům kněžské poslání vzdělaného kněze mezi chudinou v horách. Nejmilejším místem mu byl Machov, ke kterému se v Dětech velmi často vrací. Pojmenoval toto městečko jako Stodůlky podle malých tkalcovských chaloupek, jichž byl tento kraj plný a které byly Bouškovi symbolem čistoty, pokory, bídy a tvrdé práce. Tyto chaloupky měl mladý kaplan velmi rád, neobdivoval v nich pouze jejich přirozené a harmonické zasazení do krásné krajiny, ale uvědomoval si také těžké osudy lidí, hlavně dětí, v nich žijících (příloha č. 38). V jiné povídce je Machov pojmenován Jakubovice. O Polici nad Metují se většinou hovoří pouze jako o městě, Hlavňov zde byl přejmenován na Louňov. Jiným městečkům ponechal autor jména původní. Setkáváme se s Bělým, Řeřišným, Slavným, Lhotou, Bukovinou, Chudobou, Nouzínem a Suchodolem. Ve většině povídek nechybí zmínka o dominantě tohoto kraje, hoře Boru. Motivem pro všechny tyto povídky jsou zážitky z osobního života Sigismunda Boušky. Důkazem toho může být například Bouškův dopis Růženě Svobodové z 12. ledna 1898, ve kterém převyprávěl příhodu, která je popsána v povídce S pánem Bohem a podal přítelkyni další informace. Psal, jak šel dlouhou cestu v nepříznivém počasí na Končiny zaopatřovat umírající Růženku Wintrovou. Dojmy jsou zcela totožné s popsány v povídce. Bouška jen dodal,

jak musel cestou vzpomínat na chvíli, kdy tudy šel při jednom z výletů s R. Svobodovou.⁸⁰

Z celé knihy vyzařuje láska k dětem a nekritický přístup k jejich chování. Přibližuje čtenáři velmi těžký život chudých dětí, jejich dětské sny a tužby, radosti, bolesti, těžkosti. Je zde ukázka obrovské lásky a obdivu ke krásné přírodě tohoto kraje. Jak již bylo dříve naznačeno, odráží se zde také sociální problémy a velmi těžký život chudých, Bouškův soucit s trpícími a jeho osobní problémy. Ty vznikaly většinou z nedorozumění mezi lidmi nebo ze špatného chování a přehlížení obyčejných kněží církevní hierarchií. *„Co by řekli lidé?“ Ta otázka znovu a znovu plála v jeho duši jako ohnivé písmo varující. Co by řekli lidé? Ne, co činí, co chce, co myslí, ale co tomu řeknou lidé, rozhoduje v životě kněze. A viděl, že všemu se pokládá nějaký úmysl zlý, nějaká příčina špatná..“*⁸¹

Občas se zde vyskytne také smutek kněze z osamělosti a opuštěnosti. *„Pro jiné se lopotí, pro jiné pracuje a co má z toho všeho sám?...Žije v cizině, sám mezi cizími. Starý farář závidí mu, že ho lidé mají rádi, žárlí na svého kaplana, nesnese, slyší-li o něm z úst lidu slova uznání...Tedy i zde je sám. A jak to bude dál? I ta láska lidu je: kam vítr, tam plášť...Cizí lidé najdou ho mrtvého. Nemá ženy, nemá děti, nemá svých, má jen cizí lidi kolem. Záviš, co měl, rozdal. Lidé brali a říkali: „Kdyby neměl, nemohl by dávat.“ A nebylo vděku.“*⁸²

Knihy nám s výtvarnou obrazností přibližuje způsob života v našem kraji na přelomu 19. a 20. století.

Povídky této knihy jsou podle Bitnarovy charakteristiky z části autobiografické črty, z části folkloristické obrázky, z části malé vědecké monografie, vše je stmeleno svéráznou formou beletristickou.⁸³

10.2 Pietas

Pietas se skládá ze tří cyklů básní

a) "Ve stopách Kristových"

⁸⁰ Dopis S. Boušky R. Svobodové z 12.1.1898, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

⁸¹ Děti, s. 410.

⁸² Děti, s. 407-408.

⁸³ Bitnar, V.: Sigismund Ludvík Bouška. Informační stat' o životě a díle básníka, Prah 1932, s. 32 (dále jen Bitnar).

b) ...koř se básník umění

c) Panem de coelo

Na tuto sbírku existuje poměrně velké množství různých kritik od důležitých osobností, jako byl Šalda nebo Březina. V první části *Pietas*, *Ve stopách Kristových*, básník medituje o sociálních a pastorálních problémech svého stavu. Jsou zde vzpomínky na rodinu a školu, na svěcení a primici, první kaplanku a milovaného faráře, na cesty k nemocným. Ze sbírky lze vyčíst poměr kněze k dětem a k ženám, úctu k milosrdným sestrám, obtíže, plynoucí ze zášti světa proti víře a církvi, radosti z rozkoše následování Krista. Je zde vzdán hold velikému biskupovi, objevuje se zde řada motivů, které zachycují povahu posledního desetiletí 19. století.⁸⁴ Básně v *Pietas* pocházejí z let 1889–1896.

Jsem Kristův kněz a prostý řeholník...

Jsem dítětem, když vstoupím do školy...

A v zpovědnici hříšníkem jsem zas...

A s kazatelnou mluvím k zástupům...

A k nemocným sám spěchám nemocný...

A přec jsem světu bídným pariou...

*A doma v knihy vědců ponořen...*⁸⁵

V druhé, hlavní části se básník sklání před uměním, jehož krásu pozoruje, nahlíží v dílech mnoha tvůrců, hlavně básníků a malířů. Jsou zde podobizny a umělecké portréty Aubanela, Maeterlincka, Verlaina, malířů Mánesa a Chitussiho.

Být umělcem, blíž Bohu být!

Jeť odlesk věčných ideí,

jeť obraz krásy prvotní

v tvé tváři, Umění, a svit!

⁸⁴ Podle Bitnar, s. 26.

⁸⁵ První verše z 1., 6., 7., 8., 9., 10. a 11. sloky básně *Kněz. Pietas*, s. 39-41.

*Tvář trojí věčné Trojice!
Tvář trojí, již má Umění!
Tak jasné, palné obráží
se slunce v hladí studnice.*

Část třetí, *Panem de coelo*, je mystickým cyklem, opěvujícím eucharistické motivy a kult Srdce Ježíšova, posvátnou hudbu a poezii, gotické a barokní světice. Patří sem básně z let 1890–1896. Hlavní motivy této sbírky, kněžství, víra a umění, jsou ve třetí části nejsilnější.

*Ty trny, jež Tvé Srdce Božské vroubí,
můj hříšný splétal prst,
že zaryly se v svaté jeho hloubi
a rubín pad' v mou hrst;*

*Kéž trny Tvé mi v lásky růže vzplanou,
a v očistu tvůj kříž,
a rána Tvá mě k Tobě vede branou,
a plamen k Tobě blíž!⁸⁶*

Pro J. Zeyera byla tato sbírka skvostem české duchovní poezie, důkazem, že česká duchovní poezie se brzy vyrovná zahraniční. Ke sbírce se několikrát vyjádřil F. X. Šalda: „*tichý, šedý, jímavý, opravdu meditativní tón, skromnější rozpětí, užší klaviatura, ale zato sladnější, jednotnější, čistší než v lyrice X. Dvořáka.*“⁸⁷ A na jiném místě píše: „*Jak je to sladké, naivní, primitivní a bílé, jak blízké katolické poezii mystické a starému katolickému mnišskému umění, františkánský primitivismus třináctého století, intimní, tichá, šerá nota extatická, umění klášterní cely, bílé a holé, umění úzkého dvora, kde mezi dlaždicemi pučí bílé špičky bázlivých hořkých trav ...*“⁸⁸ Jeho zřejmě nejupřímnějším výrokem o této sbírce je tvrzení, že má „*pozitivně sociálně katolický ráz*“, ale že „*o půli*

⁸⁶ 1. a 5. sloka básně *Srdce Ježíšovo*. *Pietas*, s. 138.

⁸⁷ Bitnar, s. 27.

⁸⁸ Tamtéž.

méně by bylo bývalo více“⁸⁹.

Otokar Březina o sbírce napsal: „Svět, který otvírají knihy jako je tato, šíří se až k modrým dálkám, rozložen kolem jediné výše... Je to svět, v němž děti této země vycítí brzo jisté teskné ztlumení barev, resignaci, jejíž tichá radost zdá se jim nepochopitelnou, tak je duševní a zamyšlená, házející pohledy, které nesrší jiskrami žádostí a blízkých tužeb. Dětem této země bude málo záře v slunci, jež svítí do těchto zrajících polí, nebe málo modré, zahrady monotónní, cesty příliš osamělé, květy málo zpívající, ženy příliš vážné, odcizující se touhám v úsměvech, jímž mateřství odňalo svůdnost a hru a dalo zamyšlenou, laskavou hloubku, panny bílé, podivně chladné, jako voskové krásy kaplí a domů...Hudba jedné duše podložena je všem písním této knihy. Všechny její ideje kráčejí rytmem jednoho kroku. Ale klid slova, který v ní vládne, nebojí se ani pohlédnouti na věci nejbližší a nejvšednější a dovede i o nich promluvit přátelsky k potěšení prostých duší.“⁹⁰

Bouškův názor na sbírku je jednoznačný: „...Ale má Pietas, to jsem já. Měnit a slevovat tu nic nelze. To je má duše, to je její život. Jiná věc je ovšem stanovisko umělecké.“⁹¹ K sobě jako k básníkovi byl Bouška velmi skeptický. Byl dobrým literárním kritikem a věděl, že pro překládání knih a organizační činnost má větší nadání. Ve chvílích nedůvěry vůči své práci píše Otokaru Březinovi: „Čítávám Vaše verše jen v noci za absolutního ticha a snažím se v těch chvílích posvátných mysliti jen Vaší myšlenkou a dívati se Vašima očima. Je to těžké dílo. Jsou místa, kde nestačím Vašemu pohledu. Závrať mě jímá, cítím, že jsem vedle Vás jen náhodným přítelem a že vy jste dosud svého přítele pravého nenašel. Mě to bolí, nestačím-li Vašemu letu.“⁹² V této řeči je velká pravda. Mezi českými katolickými básníky sice v mnohém vynikal, ale s umělci Březinovy úrovně se srovnávat nemohl. Snad si přál v odpovědi povzbuzení, snad

⁸⁹ Šalda, F. X.: Kritické projevy sv. 3, Praha 1950, s. 225. Podle Fetters, A.: Sigismund Bouška očima korespondence. Sborník příspěvků z III. Literární laboratoře, konané v Hradci Králové 29–30. ledna 1998, Hradec Králové 1999, s. 181.

⁹⁰ Podle Bitnar, s. 27–28.

⁹¹ Vlídne setkání, s. 82.

⁹² Vlídne setkání, s. 121.

i vyvrácení tohoto názoru, ale oba věděli, že je pravdivý. Březina byl přítel, nechtěl lhát. Reagoval na podobné dopisy velmi citlivě taktickým mlčením.⁹³

10.3 Duše v přírodě

Sbírka Duše v přírodě (příloha č. 39) je rozdělena do dvou částí. První je část nazvaná Moře. Jedná se o přírodní lyriku, zaměřenou na dojmy z pohledu na moře, které Bouška miloval. K náchodskému kraji v této části není téměř žádný odkaz. Snad jedinou básní, ve které můžeme pociťovat autorovu lásku k regionu, je báseň Písně v horách (Vzpomínka u moře).

*Na svoje hory vzpomínám,
Na vísku zapadlou v lesích,
Na ni se vážu a připínám,
K drahým těm letím skalinám
Vichoru na kolesích.*

V přírodě je zažíván a pociťován Bůh, někdy je přímo jmenován, jindy opisován pojmem Tajemství. Tajemství je nejčastěji uváděno právě v souvislosti s mořem, které vnímajícího oslovuje, fascinuje, citelně přesahuje. S těmito pocity je spojována Boží neuchopitelnost, nedosažitelnost, nekonečnost. Moře však nevzbuzuje pouze pocity fascinace a tajemnosti, silně se ozývá také samota od lidí, od všech živých tvorů. Zůstává pouze všudypřítomný Bůh.

*„Jen vítr divoch můj je druh
a v dálce Bůh
a všude jeho nekonečný duch.“⁹⁴*

Na jiném místě se dočítáme:

*„Ve vše, co vidím a chápu, je ukrytý Neviditelný,
ve smrti všeho a zániku, v pučení Nesmrtelný.“⁹⁵*

Láska ke krajině, k přírodě, k jejímu tajemství a velikosti. Obdiv, smutek,

⁹³ Více viz Fetters, A.: Sigismund Bouška očima korespondence. Sborník příspěvků z III. literární laboratoře, konané v Hradci Králové 29.–30. ledna 1998, Hradec Králové 1999, s. 182.

⁹⁴ Z básně Ve výši. Duše v přírodě, s. 17.

⁹⁵ Z básně Příroda matko. Duše v přírodě, s. 48.

zažívání Boha skrze jeho dílo, uctívání Boha jako Tvůrce všeho na Zemi. To jsou hlavní motivy této sbírky.

Ve druhé části sbírky nazvané Země se autor více vyjadřuje o svých bolestech, starostech, obtížích a nesnázích v povolání kněze a o chybách a omylech lidí, především církve a její hierarchie.

*„Díky měj, Bože, básníka že s mi dal duši!
V samotě své tak často se cítívám králem,
Umění zacelí rány, jež srdce mi kruší,
Na prahu věčna se šťasten spokojím s málem.“⁹⁶*

Úryvek je z básně In memoriam. V téže básni o několik slok dále můžeme číst o bolesti mladého kněze:

*„Býti dnes knězem zdá se snad kletbou býti.
Nesmírná tíha na kroky tvé se věsí,
Nenávist pohledů raněné srdce cítí,
Hlubiny bolesti noha tvá všude se děsí.“⁹⁷*

Přes veškeré bolesti a strachy mají však kněží jednu jistotu, kterou je jejich Bůh.

*„Ruka Tvá přísná jinam mě pouští vede,
odcházím poslušen, krůpěje na skrání bledé.
Za všechnu krásu v hymnu Ti díky zpívám,
Vzpomínkou silnější, v bolu když poumdlívám.“⁹⁸*

Celou sbírkou nás provázejí stavy okouzlení a něhy, které člověk prožívá v přírodě. Jsou zcela totožné se stavy extáze a štěstí prožívanými při liturgii, jak je Bouška znázornil v knize Děti:

*„Růženka přijímá Boží Tělo, a žádné oko nezůstalo nezaroseno. Šťastné dítě!
Blažená nevěsto Kristova!...Po chvíli, kdy byl omyl prsty, jimiž se svaté hostie
dotekl, v kalíšku čiré vody, přistupuje kněz k dítěti znovu a podává mu píti.
Zavlažuje rozpálený jazyk její a starostlivě pomáhá, aby Růženka píti mohla. Dítě
ulehlo tiše, výraz nevýsostné blaženosti září z celé tváře její. „To je mi krásně...“*

⁹⁶ Duše v přírodě, s. 43.

⁹⁷ tamtéž, s. 44.

⁹⁸ Tamtéž.

šepotá.“⁹⁹

*„Růženka v náhlé extasi zpola se zvedla na lůžku, ústa pootevřená sledovala každický tón, zpívati spolu nemohla, ale cítila ohněm každé slovo vtisknuté v duši. Stěny její rodné chaloupky mizely kolem, strop se zvedal, nebesa se otevírala. Svatí z oltáříku vycházeli ven a stavěli se kolem jejího lůžka, vlídní, vítající jí v ústrety...“*¹⁰⁰

V přírodě jsou nalézána podobná tajemství jako v kostele a v Bohu. Příroda je zde prezentována jako Boží stvoření, vytvořené Jeho rukou. Je proto také odleskem Boží nádhery, vznešenosti a lásky.

Jedna z básní, Svízel syřišťový, je věnována Bouškovu příteli Otokaru Březinovi. Vzpomíná se v ní na okamžik, kdy Bouška věnoval příteli drobnou rostlinku Svízele, zamilovanou Březinovu květinu. Tato báseň byla napsána v Jaroměřicích během Bouškovy návštěvy u přítele. V Nové Říši byla napsána báseň Do památníku (Příloha č. 40), kterou zdobí nádherná kresba Zdeňky Vorlové. Tatáž autorka nakreslila obraz zdobící báseň Smutek. Dalšími umělci, zastoupenými ve sbírce díly jsou Viktor Förster, Franta Kaván, K. Z. Wellner, František Bílek, Václav Jícha, A. Kašpar, Antonín Runié, Václav Luňáček, Bohumil Jaroněk, A. Hofbauer a sám autor knihy, Sigismund Bouška. K této sbírce se již F. X. Šalda nevyjadřuje, pravděpodobně z toho důvodu, aby kritikou nenarušil jejich tehdy dobrý osobní vztah¹⁰¹.

Bouška je autorem literárních kritik, výtvarných kritik a studií. Měl v oblibě staré mistry a duchovně zaměřené umělce. Z výtvarníků to byli především Felix Jenewein, František Bílek a Josef Váchal. *„Miluji duše svérázné, mužné, otevřené, jdoucí svou cestou. Silné ve výraze, kteří vám otevrou najednou celou duši, vidíte až na dno, do všech koutů, vidíte všechny přednosti i vady, a miluji je celé, se vším, jak jsou.“*¹⁰²

⁹⁹ Děti, s. 244.

¹⁰⁰ Děti, s. 249.

¹⁰¹ Viz Fetters, A.: Sigismund Bouška očima korespondence, in: Sborník příspěvků z III. Literární laboratoře, konané v Hradci Králové 29.-30. ledna 1998, Hradec Králové 1999, s. 181-187.

¹⁰² Bouška, S.: Návštěva u starých mistrů, in: Nový život 2, 1897, s. 290.

11. BOUŠKOVA PŘÁTELSTVÍ S UMĚLCI

11.1 Pražští přátelé

Bližší informace o Bouškových přátelstvích s umělci se dovídáme mimo jiné z článku s názvem F. X. Šalda, který Bouška napsal do Náchodských listů. V něm autor vzpomíná na dobu, kdy přijížděli mnozí významní umělci na návštěvy do Machova a do Police nad Metují. Zaměřil se hlavně na osobnosti manželů Svobodových a Šaldy. Bouška psal recenzi k druhému vydání Mrštíkovy Pohádky máje. Díky tomu se seznámil s výtvarnicí Zdeňkou Braunerovou, která byla blízkou přítelkyní Svobodových a F. X. Šaldy. Prostřednictvím Braunerové se Bouška dostal do užšího kontaktu s jejími přáteli. Obdivoval nejvíce Šaldu, uznával však také R. Svobodovou, kterou několikrát přirovnal k Boženě Němcové a Otokaru Březinovi. Oblíbil si také jejího manžela F. X. Svobodu a manžela sestry R. Svobodové Jenky, Františka Skácelíka. Růžena Svobodová se léčila, jak již bylo řečeno, v lázních v Chudobě, stejně jako například J. V. Sládek. Bouška za nimi často docházel pěšky na návštěvy. Spisovatelce, která trpěla vážnou srdeční chorobou, se zde výrazně ulevilo. Chudobu doporučovala po svém částečném zotavení v Praze všem svým známým.

Největší pozornost je v článku věnována nemoci Šaldově. Ten trpěl vážným míšním onemocněním, které ho provázelo mnoho let a komplikovalo mu osobní život, práci i mezilidské vztahy. *„Šalda byl skoro celý život nemocen a proto u něho ta nadměrná podrážděnost a chorobná citlivost, až přecitlivělost.“*¹⁰³ Několikrát už byl blízko smrti. Lékaři očekávali každým dnem úmrtí, ale Šalda se najednou začal lepšit a přál si odjet. na doporučení Růženy Svobodové. do Chudoby. Bouška vše zařídil v sanatoriu Sanssouci a Šalda přijel.

„Čekal jsem již v Náchodě s kočárem. Z vagonu jsme Šaldu vynesli společně se spisovatelem Hladíkem a jako svátost něžně v kočáře uložili. Chudoba mu dělala dobře, denně se nemoc lepšila. Malá babka, jako ošetřovatelka, starala se o něho jako o malé dítě. Co jsem se tam naběhal přes horu machovskou,

¹⁰³ Bouška, S.: F. X. Šalda, in: Náchodské listy, roč. 26, č. 18, 30. 4. 1937, s. 2-3.

abych mu pomohl a zaopatřil, co by potřeboval! A Šalda vstal a počal chodit, opřen o bábu svou a o hůl...Denně vycházel do parku směrem louži zarostlé hadím morem, které Němci říkali: der See! Sedával tam na lavičce, duší v Praze u svých přátel a své literární přerušené práce (...) Šalda se z Chudoby vrátil do Prahy a už chodil sám. Jen se opíral těžce o hůl. Ve válce byl jsem farářem v Bezděkově. Šalda mi psal, že by rád o prázdninách bydlil někde blízko mě. Našel jsem mu byt v Polici nad metují ve starém rozkošném domečku barokním, blízko náměstí, který patřil našemu lesnímu ostašskému. Líbilo se mu tam moc.“¹⁰⁴

Sem si s sebou tenkrát nový univerzitní profesor přivezl plnou truhlu knih, hlavně Stendhalových románů a odborných knih o něm. Jako profesor musel vydat nějakou publikaci a rozhodl se pro svého oblíbeného Standhala. Boušku v této době vyzýval, aby se na univerzitě habilitoval jako odborník na provensálskou a katalánskou literaturu.

Sigismund Bouška vzpomněl v souvislosti se Šaldou také na přátelství s Otokarem Březinou. S ním se seznámil hned po vydání Březinovy první knihy. Opěvoval neznámého začátečníka v salónu Růženy Svobodové, kde se scházelo mnoho významných osobností. Bouška jejich schůzky označil jako malou literární akademii. Účastníky byli Růžena Svobodová, její manžel, F. X. Svoboda, který psal prózu stylem bližší starší generaci, F. X. Šalda, Jenka, spisovatelčina sestra a Jenčin manžel František Skácelík, lékař, občasný spisovatel a přispívatel do různých časopisů. Mimo jiné napsal knihu vzpomínek Krásná setkání, kde vzpomíná na celá devadesátá léta a léta následující, která prožil vedle zajímavých osobností. Mimo jiné je ve vzpomínkách také několik zmínek o Bouškovi a hlavně o Šaldově názoru na katolickou modernu. V této společnosti se tehdy Bouška snažil Březinu propagovat a zviditelnit. „F. X. Š. poslouchal a mlčel, paní Růžena Svobodová zahořela touhou se s ním seznámit. A tak já to byl, který Šaldu a Růženu Svobodovou pro Březinu nadchnul a s ním je seznámil. Březina je měl moc rád. Také Bílkovi, příteli, jsem umožnil setkání s Březinou, který byl velice stydlivý a do sebe uzavřený. Dnes ovšem Bílek o Březinovi mluví jen s velkým P! „Můj Přítel“. Já mu povídal: „Vždyť jsem

¹⁰⁴ Tamtéž.

vás já seznámil a on byl léta dříve přítelem mým! A Ty si ho pachtuješ jen pro sebe?“ Zde je patrný velký zájem o Březinu, jistě oprávněný a zasloužený. Pravdou zůstává, že to byl skutečně Sigismund Bouška, kdo Březinu v české literárně-umělecké společnosti propagoval a po zbytek života do určité míry trpěl tím, že se za tento skutek nedočkal uznání, že se všichni zaměřili pouze na Březinu, nikoliv na jeho propagátora. Někdy vyznívají Bouškovy stesky nad opomíjením jeho osoby a neustálá připomínáním toho, že on byl Březinův první přítel mezi literáty, až podbízivě. Bouška si tímto způsobem částečně vynucoval pozornost a uznání od lidí, kteří se od něho během let odvraceli (viz kapitola Úpadek přátelství). V článku se snažil F. X. Šaldu představit jako katolíka. Vzpomíná zde na Šaldovo úmrtí. Ten ležel ve svých posledních dnech v sanatoriu v Praze a žádal svého přítele kněze P. Mariana Schillera, aby ho zaopatřil. Lékaři ho k Šaldovi nechtěli pustit, ale nakonec Šalda svátost pomazání nemocných přijal a byl pohřben v Hostivaři, kde měla jeho rodina hrobku.

11.2 Šalda v Chudobě

Bouškova přátelství však nebyla nikdy idylická. Doba a situace v Čechách na přelomu století byla plná různých, často kontroverzních myšlenkových proudů, umělci byli často příliš citliví i příliš tvrdí a Bouška sám byl člověk nesmlouvavých a přísných postojů, které se nikdy nesnažil ani diplomaticky zakrývat.¹⁰⁵ O rozchodu s Františkem Bílkem jsme se již zmínili. Nakonec se jeho cesty víceméně rozešly i s F. X. Šaldou a Svobodovými a ochabl také kontakt s Otokarem Březinou. Proto však nemůžeme význam těchto vztahů a jejich intenzitu během dlouhých let snižovat.

My se ovšem neshodneme s Vámi v objektu, ale v metodě bychom měli a mohli snad hledat konexe. Já alespoň nikdy se nerval o objekt, ale vždy pro metodu...Nechci fanatismus, chci toleranci...Těší mě, že ve Svých kruzích

¹⁰⁵ Viz Baštecká, s. 12.

se pevněji zakotvujete (myšleno Katolická moderna v křesťanských kruzích).¹⁰⁶ V říjnu téhož roku poslal Šalda Bouškovi dopis, ve kterém projevil radost nad jeho shledáním a spřátelením se s Růženou Svobodovou. Šalda se příteli Bouškovi svěroval se svými starostmi, hořkostmi a otupením vůči časopisecké práci. Byl unaven všemi polemikami a snažil se veřejnému životu v této době vyhýbat. Jejich přátelství trvalo přibližně do roku 1900. V tomto roce byl již Šalda vážně nemocen a prosil Boušku o zařízení pobytu v lázních v Chudobě. 25. dubna napsal Bouškovi v dopise: „*Se zdravím je to stále dost bídné, k neživotu k nesmrti. Čekám zázrak od Chudoby...Děkuji Vám ještě jednou za všechno, čím jste mi přispěl, a jsem v starém přátelství Váš.*“¹⁰⁷ Z 19. května pochází ještě dopis, kde upřesnil okolnosti svého příjezdu do Náchoda. Ten byl naplánován na 23. května. Bližší informace o Šaldově pobytu v Chudobě se dovídáme z článku S. Boušky F. X. Šalda, který otiskl v Náchodských listech.

11.3 Úpadek přátelství

Po roce 1900 jejich vzájemný kontakt upadal. Zprávy o jejich následujícím setkání nám poskytl František Skácelík ve své knize *Krásná setkání*, kde píše: „...*koncem jara 1902 byl F. X. Šalda znovu mým pacientem a zároveň mým hostem. Týž rok zvolili si v Bystřici p. Host. za letní pobyt i manželé Svobodovi a na kratší návštěvu přijeli sem P. Sig. Bouška, Otakar Theer,*...“¹⁰⁸ Následující dopisy mezi Šaldou a Bouškou pocházejí až z roku 1910, kdy se obnovila také Bouškova korespondence s Růženou Svobodovou. Korespondenci zahájil bez pochyby Sigismund Bouška, který si svých dávných pražských přátel a přes veškerá nedorozumění stále velmi vážil a toužil být s nimi v kontaktu. Dopisem z 30. srpna 1910 zval Šalda Boušku do Prahy: „*Rád bych se s Vámi setkal a obšírně si s Vámi pohovořil a pí. S. také jistě ráda by Vás viděla, napíše Vám asi sama, kam se obrátí. Neuvidíme-li se dříve, stavte se u mne alespoň na Své zpáteční cestě z Příbramě. Jeďte o dva tři dny dříve a stravte je v Praze*

¹⁰⁶ Dopis F. X. Šaldy S. Bouškovi ze dne 21.2.1897. Sedm dopisů F. X. Šaldy P. Sigismundu Ludvíku Bouškovi, in: Na paměť F. X. Šaldy. Sborník lásky a vděčnosti, Praha 1938, s. 60 – 67.

¹⁰⁷ Dopis F. X. Šaldy S. Bouškovi ze dne 25.4.1900. Sedm dopisů F. X. Šaldy P. Sigismundu Ludvíku Bouškovi, in: Na paměť F. X. Šaldy. Sborník lásky a vděčnosti, Praha 1938, s. 60 – 67.

¹⁰⁸ *Krásná setkání*, s. 94.

se mnou; můžete zcela dobře u mne nocovat, mám dva pokoje a s dostatek peřin.“¹⁰⁹ V roce 1916 plánovali Šalda se Svobodovou další zdravotní pobyt v náchodském kraji. Dopisem informovali Boušku, že se těší na jejich „přátelskou besedu“. Bohužel vzájemná komunikace mezi Šaldou a Bouškou a Růženou Svobodovou a Bouškou je v tomto období nesena v duchu neustálých pomluv, nedorozumění, hádek a výčitek. Můžeme se o tom dočíst mimo jiné také z knihy Františka Skácelíka, který v ní otiskl i některé své dopisy, obdržené od R. Svobodové a F. X. Šaldy. Růžena Svobodová například píše Skácelíkovi 15. července 1918: „...Bouška napsal Šaldovi také řadu pomluv, napsal mu „vím vše“, napsal, že jsem tě vydírala, napsal, abych nechodila do náchodské krajiny rušit tvůj klid, zapřísahá ho, aby tomu nedopouštěl,...“¹¹⁰

Skácelík nám dále ve své knize vypovídá o reakci S. Boušky na tento dopis. „Když jsem Boušku za zmíněný dopis zasypal výčitkami, tvrdil mi, že nikdy nikomu větší přátelskou službu neprokázal, stavěl se uraženým a dlouhou dobu za mnou ze své fary v Bezděkově do Náchoda nepřijel. Smířil nás až malíř Kerhart, který právě trávil v Bezděkově svou „dovolenou z fronty“ a pilně tu maloval. Upadl však později v nelibost náladového Boušky, který mu své pohostinství odřekl, a když pak Kerhart přijal mé pohostinství v Náchodě, s rozezlením vrátil mu všechny obrazy, které Bouškovi namaloval, takže jich celá série stěhuje se se mnou po nejrůznějších bytech obraz fary bezděkovské.“¹¹¹

Všeobecná nevraživost vůči Bouškovi (ze strany Svobodové, Šaldy a Skácelíka) vyvrcholila okolo září roku 1918. 7. října píše Šalda Skácelíkovi: „Boušku charakterizoval jste výborně v posledním svém listě, jest to podivná stvůra a člověk musel by jej příšerně nenávidět nebo nesmírně jím pohrdat kdyby ho nelitoval. Jest to od přírody žalostná pokroucenina. Přezrálý i nedozrálý zároveň – a tj. to nejsmutnější. Nemá dost nutné látky ani na dokonalého lotra; i v tom bude do smrti hudlařit...“¹¹² Takto nepříjemně končí přátelství dvou významných, někdy však příliš dominantních a neústupných kulturních osobností.

¹⁰⁹ Dopis F. X. Šaldy S. Bouškovi ze dne 30.8.1910. Sedm dopisů F. X. Šaldy P. Sigismundu Ludvíku Bouškovi, in: Na paměť F. X. Šaldy. Sborník lásky a vděčnosti, Praha 1938, s. 60 – 67.

¹¹⁰ Dopis R. Svobodové F. Skácelíkovi ze dne 15.7.1918. Krásná setkání, s. 244.

¹¹¹ Krásná setkání, s. 245.

¹¹² Dopis F. X. Šaldy F. Skácelíkovi ze dne 7.10.1918. Skácelík, F.: Krásná setkání, Praha 1970, s. 249.

Přes veškeré neshody však může jejich společný přítel František Skácelík ve svých vzpomínkách na Boušku upřímně a bez vší zášti napsat, že: „*Styk s Bouškou byl cosi jako pohybování se v stále čistém a svěžím ovzduší pevného přesvědčení a jasného uvědomění si poměru k věcem pozemským i nadpozemským. Takové chvíle i ve vzpomínkách napřimují.*“¹¹³

11.4 Růžena Svobodová

Vztah Sigismunda Boušky s Růženou Svobodovou víceméně koresponduje s jeho vztahem k Šaldovi. Jak již bylo řečeno, seznámili se příchodem R. Svobodové za Bouškou z Chudoby. Největší intenzity dosáhl během Bouškova působení v Polici nad Metují, kdy Bouška poměrně často dojíždí do Prahy do Svobodových salonu. Přezdívali mu *věčný přítel* a v dopisech z těchto let ho Svobodová oslovuje přátelským až familiérním: *Drahý Zigo*. Během let však narůstaly konflikty, šířilo se mnoho pomluv a vznikala četná nedorozumění. Jejich šířitelkou byla z části spisovatelčina sestra, která jejich tvorbě, uměleckým snahám ani salonu nepřála. Kontakt s Růženou Svobodovou znovu navázal v roce 1912 a snažil se ho všemi způsoby udržovat. V dopisech se podepisoval většinou jako Anton Firbar. Sdělovali si především informace o japonském umění, jehož sbíráním se Bouška zabýval. Také R. Svobodová vlastnila japonská umělecká díla. V roce 1912 mu zapůjčila některé své exponáty a Bouška je prezentoval na výstavě. Růžena zasílala do Broumova mnohé své dřevoryty k posouzení. Z mnoha dopisů je patrná stále neutuchající touha Boušky po kontaktu se Šaldou. V jednom z dopisů přítelkyni napsal:

*"... Řekněte Šaldovi, - já se za to nestydím - že se mi o něm předevečím celou noc zdálo! Takovou jsem měl radost z něho, Vy nevíte, jak já ho mám rád! A na konec jsme se políbili a začali si tykati... Takový sen! Ale je viděti, že duše stále myslí a pamatuje dále..."*¹¹⁴

Jejich spory však byly silné a odrazily se i v korespondenci. 28. února 1913 poslal Bouška Svobodové rozhořčený dopis o své návštěvě Prahy. Nezastavil

¹¹³ František Skácelík o S. Bouškovi, *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život* (1896 – 1907), Olomouc 2000, s. 161 (dále jen *Zajatci*).

¹¹⁴ Dopis S. Boušky R. Svobodové, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

se u Svobodových ani u Šaldy, protože nepřišli na jeho pražskou přednášku. Jejich výmluvy, že o ní nevěděli, vyvrací Bouška argumentem, že pozvánka byla otisknuta téměř ve všech pražských časopisech a novinách. Byl zklamaný a uražený. K tomuto sporu se ještě přidala žádost R. Svobodové o navrácení dopisů, které během let Bouškovi posílala. Své dopisy žádalo zpět mnoho uměleckých a kulturních osobností, které je tak chtěly kompletně uchovat do budoucí pozůstalosti. Bouška dříve Svobodovou žádal také o své, ale ta mu je odmítla navrátit s tvrzením, že je spálila. Proto nyní odmítl přítelkyni vyhovět a napsal jí: „*Měl bych tedy dle Vašeho vzoru stejně dopisy Vaše spálit. Ale vracet je? Já vím, že je nechcete kvůli mně, že mají u Vás cenu jen tím, že je v nich psáno o Šaldovi a zvláště o jeho nemoci, tedy jen Šalda je vlastně ta celá příčina... Důvod ale hlavní, proč jsem Vám listy nenavrátil je ten, že je mám rád a že jsou mi drahocennými. Z důvodů mnohých, ale to je má věc interní...*“¹¹⁵ Bouškovi stále na prožitém přátelství velmi záleželo, chtěl dále vzpomínat na krásné okamžiky svého života, sdílené vedle významných přátel. Nic nedbá na vzniklé spory a znovu zve v roce 1914 Svobodovi i se Šaldou, který na korespondenci zcela rezignoval a Bouškovi neodpovídal, na přátelskou návštěvu do Bezděkova u Police nad Metují, kde v těchto letech působil. Znovu opěvoval náhodský kraj a městečko pouze 15 – 20 minut vzdálené od milovaného Machova. Na tomto Bouškově přístupu ke známým můžeme vidět, že dřívější přezdívka *věčný přítel* byla trefná a zasloužená.

11.5 Otokar Březina

11.5.1 Březina – přítel s velkým P

Mezi nejvýznamnější a nejdůležitější vztahy Bouškova života bezpochyby patří přátelství s básníkem Otokarem Březinou. Jejich vzájemný kontakt probíhal ze značné míry prostřednictvím dopisů, neboť oba byli nesmírně vytížení a těsně připoutáni k místu svého povolání. Sigismund Bouška dával jejich vzájemné korespondenci vřelý, intimní, myšlenkově bohatý tón, který následně vedl uzavřeného a málo společenského Otokara Březinu k otevřenosti a přátelství. Oba

¹¹⁵ Dopis S. Boušky R. Svobodové, LA PNP, fond Svobodová Růžena.

působili na odlehlých, zapadlých, kultuře a společnosti vzdálených místech, nebyli příliš často v osobním kontaktu s jinými významnými osobnostmi české kultury, proto svoji potřebu komunikace uspokojovali četnou a bohatou korespondencí. Tu Bouška pečlivě třídil, řadil a uchovával. Byl to také on, kdo 20. února 1896 vzájemnou korespondenci zahájil slovy: „*Slovutný pane, dovolte, aby tento list přátelsky míněný od neznámého Vám ctitele Vašeho tlumočil všecek obdiv, který chovám k Vašemu svéráznému a u nás tak vzácně samostatnému umění...*“¹¹⁶ V této chvíli se Bouška Březinově samostatnosti obdivoval, později ho mrzela a usiloval o přítelovo oficiální připojení ke Katolické moderně. Březina však dbal pevně o to, aby bylo jeho odlišné světonázorové stanovisko naprosto jasné. Chápal svou neústupnost jako akt vlastní duchovní poctivosti. V roce 1897 musel neustále odmítat pozvání na sjezd Nového života. Bouška dokonce příteli sliboval zaplacení veškerých výdajů, jen aby mohl Březinu připoutat k programu hnutí co nejužší¹¹⁷. Protichůdné záměry obou partnerů dávají korespondenci podtext tichého, nenásilného, ale houževnatého zápasu¹¹⁸.

„*A někdy zatoužím až bolestě, až skoro v slzách, proč nejsi, Otokare, tam, kde já jsem! Jak slabá jsou má slova. A kdyby Březina psal o tajemství vykoupení, o Kristu a Marii, jak on by asi psal?*“¹¹⁹ Součástí tohoto zápasu je vzájemná úcta, upřímnost, respekt vůči partnerovi. Neustálými apely z Bouškovy strany však Březinova svoboda volného, neangažovaného umělce ohrožena nebyla. Z podnětů svého přítele navíc čerpal mnoho inspirace. Oba usilovali o splnění svého kulturního poslání, v jejich programovém střetu nebyla zjištěna, pro oba je příznačná snaha být užitečný příteli a oddanost umění.¹²⁰

Téma hovoru většinou předkládal Sigismund Bouška, mnoho dopisů má podobné schéma: Bouška někoho nebo něco odmítá, kárá, něco se mu nelíbí. Březina

¹¹⁶ Vlídne setkání, s. 13

¹¹⁷ „Lituji, že jsem Vás letos neviděl. Toužil jsem po tom, abyste přijel na sjezd, hlavně proto, abych vás viděl a u Vás pookřál. Nebylo mi toho přáno. Sjezd byl velkolepou manifestací křesťanského umění. Byl úplně v každém směru. A byl čteně navštíven našimi lidmi, přáteli i odpůrci...“ (Vlídne setkání, s. 118.)

¹¹⁸ Více v Předmluvě k Vlídnému setkání.

¹¹⁹ Vlídne setkání, s. 166.

¹²⁰ viz Červenka, M.: Předmluva. Vlídne setkání, s. 5-10.

reaguje pojednáním o nutnosti individuality, omlouvá, staví se do role obhájce a smířovatele. Hledá pro Boušku přijatelnější úhel pohledu na problém, hledá bod, kde protikladnost stanovisek může být překlenuta vědomím spolupráce na společném úkolu.

Pro Březinu bylo uměleckým přínosem ze strany přítele hlavně zprostředkování tehdejší aktuální světové literatury, kterou si Bouška opatřoval přímo z ciziny v originálech. Skrze Boušku se Březina seznámil například s tvorbou Maeterlincka, E. Hella a dalších. Obohacen tímto vztahem nebyl pouze Březina, který si díky Bouškovi rozšiřoval literární znalosti a získal spřízněnou duši mezi umělci, již ve své samotě a vzdálenosti od českého kulturního prostředí tolik potřeboval. Nesmírně obdarován byl také Bouška, který v Březinovi našel nejvyšší literární vzor, objevil sám pro sebe básníka, který mluvil k jeho duši, který mu ve své poezii nabídl kout dokonalé krásy. Březinovy básně se pro Boušku staly balzámem pro duši, která byla společenským i církevním životem často unavena a zklamána. „*Tak čisté radosti, přiznám se, jsem neměl dávno jako z této knihy a z práce pí Svobodové Moře, kterou jsem v těžké době četl. Vy jste dva vyvolení...*“¹²¹ „*Poslal jste mi své Ruce, knihu, kterou tak miluji, knihu svatou. Děkuji Vám za čistou radost, kterou jste mi připravil.*“¹²²

11.5.2 Propagace Březinova díla

Březinu Bouška vyvyšoval nad všechny ostatní soudobé básníky a propagoval jeho tvorbu mezi svými přáteli. Již bylo zmíněno, že to byl Bouška, kdo na Březinu upozornil Šaldu a Svobodovi, byl to také on, kdo jim během let pomohl k osobnímu setkání. Spřátelit se s Březinou nebylo nijak jednoduché. Byl velmi plachý, uzavřený, neměl rád žádné společenské akce a nikam příliš nejezdil. Prožíval v ústraní od společnosti svůj život v Nové Říši, kde vyučoval. Učitelství mu však bylo pouze výdělečnou aktivitou. Celý svůj život, své pocity a prožitky soustředil na psaní poezie, která v Březinovi dosáhla dobového vrcholu. Bouška, hrdý na své přátelství s ním, se snažil o oficiální literární docenění a uznání Březinovy tvorby. Zmiňoval se o Březinovi také Vrchlickému. Březina

¹²¹ Vlídne setkání, s. 139.

¹²² Vlídne setkání, s. 181.

však ve své skromnosti a uzavřenosti nebyl z této propagace vlastní osoby vždy nadšený.

„Že jsem se o Vás zmínil, promiňte, učinil jsem jen pro to, že s Vrchlickým jsme po léta intimní přátelé. V Praze po 4 roky jsem jej navštěvoval přechásto a seznámil se tak potom skoro se všemi literáty pražskými osobně, a když jsem do M.¹²³ přišel, i zde mě Vrchlický navštívil jednou s Jiráskem. (Je to mé Tuskulum ostatně nádherné! Lepšího výletního místa by v Čechách nenašel. Kout horský, jaký turisté hledají s nadšením jinde. Ale k nám noha nezabloudí. Mrštík tu byl též.)...“¹²⁴

Bouškovým prostřednictvím si Březinovo dílo oblíbili nejen členové literárního seskupení kolem Šaldy a Svobodové, ale též Zdeňka Braunerová, její sestra žijící v Paříži, sochař František Bílek a další. Bouška předčítal jeho verše mimo jiné v hostinci v Polici při pravidelných setkáních s místními lidmi.

„O p. Šaldovi úplně s Vámi jsem jedné mysli. On Vás dosud nezná, a tuším, že mu to po mé řeči nedá a že se na Vaše knihy vrhne s nadšením a porozuměním.“¹²⁵

„Slečně Z. Braunerové moc jsem musil o Vás povídat. Měl jsem ještě jeden výtisk Svítání, ten jsem ji dal. Ta byla šťastna. Je do Vašeho umění zamilovaná. Psala do Paříže své sestře o Vás dlouhé listy. A já jsem šťasten, že mohu být někdy Vaším apoštolem.“¹²⁶

„Měl jsem zde neobyčejného hosta, paní Růženu Svobodovou. Vy ji ovšem ak neznáte jako já, ale to Vám řeknu intimně, že jako jsem Vás si našel a vyhledal v celé obci mužů umělců, že tak stejně cítím ji, Vaši duševní sestru. Je to neobyčejná duše...Byla zde skoro měsíc v lázních chudobských. Dělali jsme časem vycházky. Vzpomínám na ty hovory, i o Vás jsme mluvili“¹²⁷

Bouška prokázal Březinovi prezentacemi jeho díla velkou službu. Vědomi si toho byli oba dva a uznávali to částečně i ti, kterým byl Březina představen.

„Děkuji Vám dále za Vaši vzpomínku, kterou jste mi věnoval u Bílka. Učinil jste

¹²³ Machov

¹²⁴ Vlídne setkání. S. 50-51.

¹²⁵ Vlídne setkání, s. 77.

¹²⁶ Vlídne setkání, s. 118-119.

¹²⁷ Vlídne setkání, s. 132.

mi ho tak blízkým vším, co jste mi oněm vypravoval. Tak bratrským!“¹²⁸ Bouška podvědomě toužil po uznání za své služby. Když se mu nedostávalo vděku, některých svých skutků dokonce litoval. Příkladem mohou být výčitky opuštěného Boušky z roku 1916 vůči Březinovi, kterého kdysi seznámil s Františkem Bílkem. Vyprávěl, jak Bílka koncem léta 1916 navštívil a že i Bílek považuje Březinu za PŘÍTELE. Bouška se v těchto chvílích cítil velmi opuštěně, snad i zrazeně. Připomíná Březinovi, že to byl on, kdo je vzájemně seznámil: „Vzpomínal jsem na doby, kdy jste toužil po něm a neměl odvahy k němu jít, a jak jsem Vás oba seznámil. Pamatujete?“¹²⁹ Dále Bouška vzpomíná na doby jeho přátelství s Březinou, na jejich seznámení, jejich vzájemné návštěvy a na doby jejich aktivní korespondence. „Jsem dosud týž, jako před lety, jako r. 1896, kdy počala naše korespondence, zůstal jsem věren třem čtyřem lidem, mně nejbližším: Březina – Šalda – Bílek – pí Svobodová. Jsou to zajisté mistři, jímž lze zasvětit život.“¹³⁰

11.5.3 Spřízněná duše

Během let si tito dva neobyčejní muži stále více rozuměli. Jejich komunikace se stávala otevřenější, upřímnější a niternější. Bouška apeloval na nutnost osobního kontaktu a plánoval vzájemná setkání. Několikrát Březinu vybízel ke společné dovolené a zval ho do místa svého působení, o němž byl přesvědčen, že by přítele obohatil a inspiroval.

*„Váš úsudek o něm je i mým. Stále vidím, jak si vždy více a více rozumíme. Až se letos sejdem osobně, více Vám povím.“*¹³¹

*„Snáze se mi hovoří o těchto věcech, nežli píše; setkáme-li se zase, jak doufám a jak se těším, a bude-li Vás to zajímat, povím Vám o tom více.“*¹³²

„Drahý, drahý příteli, otevřel jsem Váš list a již při čtení prvních dvou řádků zachvátila mě taková mdloba touhy po Vás a Vašem slově, že jsem nemohl dále

¹²⁸ Vlídne setkání, s. 151.

¹²⁹ Vlídne setkání, s. 190.

¹³⁰ Vlídne setkání, s. 190.

¹³¹ Vlídne setkání, s. 51.

¹³² Vlídne setkání, s. 113.

*čísti pro rozrušení. Rozhodl jsem se hned, dříve než jsem ještě četl Vaše pozvání, za něž Vám z celé duše děkuji, že Vás letos v srpnu navštívím...*¹³³

*„A co, Otakare, nemohl byste Vy třeba nyní ke ně? Co říkáte? U nás jsou věci v okolí, v přírodě, kde Bůh mluví svou řečí jinak než jinde.“*¹³⁴

V roce 1898 stále plánovali vzájemné návštěvy. Bohužel byli oba příliš zaměstnaní a připoutaní k místu svého působení. Zda k některým z mnoha plánovaných návštěv někdy došlo, není možné z korespondence vyčíst. První jisté setkání po dlouhé době se uskutečnilo v srpnu 1899. V dopise z 5. září 1899 Otokar Březina píše: *„Poslední den Vašeho pobytu u nás, více než všechny ostatní, svědčil, že bychom si rozuměli, kdyby náš styk mohl býti častější a hlubší.“*¹³⁵ V tomtéž dopise píše dále: *„A konečně, můj milý, děkuji vám za Vaši návštěvu, tak milou osamělému člověku. Způsobila mi celé řady dojmů, neboť jsem z těch, u nichž každé slovo, každé zavanutí dechu se rozráží tisíci násobně a roste, zesiluje se a hledí se přiblížiti k zákonu, jež mu dal vznik. A pak, naše chvíle osamocení jsou někdy těžší, než můžeme snést.“*¹³⁶

11.5.4 Těžká ztráta

Po roce 1900 jejich vztah výrazně ochabl a Otokar Březina se více spřátelil s Demlem a Durychem. V dopise z r. 1899 informoval přítele o svém přeložení do Bezděkova u Police nad Metují, kde žil zcela sám a v ústraní. Věnoval se, podle vlastních slov, pouze svému Bohu a umění, které bylo po celý život jeho chlebem. Znovu apeloval na Březinu, toužil po jeho návštěvě, po schůzce. V tomto roce ho dvakrát navštívil Josef Váchal, na léto přislíbili pobyt v Bezděkově F. X. Šalda a Růžena Svobodová, ale nepřijeli. V srpnu roku 1900 navštívil Sigismund Bouška Březinu v Nové Říši, bohužel ho však nezastihl doma. Velmi toho litoval. Následující návštěva proběhla, alespoň podle dopisů, až na počátku září 1902 v Jaroměřicích u Brna, kam se Březina v březnu 1902

¹³³ Vlídne setkání, s. 132.

¹³⁴ Vlídne setkání, s. 143.

¹³⁵ Vlídne setkání, s. 151.

¹³⁶ Dopis O. Březiny S. Bouškovi. Vlídne setkání, s. 151.

přestěhoval. Od roku 1908 silně opadávala i intenzita jejich dopisů. První dopis od června 1908 pochází až z května 1912. V tomto dopise žádal Bouška o nějaké informace o životě svého přítele, prozrazoval svou zálibu ve studiu a sbírání japonského dřevorytu (viz kapitola Japonské umění). Přiznával, že aktivně se jeho sbíráním, kreslením, malováním, studiem a nakupováním zabývá od roku 1910. O dva roky později už organizoval výstavu svých a zčásti i vypůjčených exponátů v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu a v roce 1913 měla být tatáž výstava uskutečněna v Brně. K brněnské výstavě sám sepsal katalog a vyzýval Březinu, aby se na výstavu podíval: „*Posílám Vám katalog své výstavy a prosím Vás: podívejte se na ni do Brna. Uvidíte mnoho nového, mnoho, co byste snad neuviděli již nikdy nikde. Jsou tam listy drahocenné umělecky a převzácné, ježto jsou to unikáta v Evropě... Uděláte mi tu radost? Vyjeďte si do Brna.*“¹³⁷

V této formě vydržel jejich vztah až do okamžiku Březinovy smrti 25. března 1929.

11.6 František Procházka

Přátelské návštěvy byly pro Bouškův život velmi důležité, byly kořením jeho života, obohacovaly jeho všední dny plné práce, povzbuzovaly jej v umělecké činnosti. Je přirozené, že se vzpomínky na tyto krásné chvíle odrážejí také v jeho tvorbě, konkrétně v povídce Herečky z knihy Děti. „*Psal mu přítel, hudební skladatel, že přijede hned počátkem července s paní a s dceruškou na letní pobyt k němu. Ve městě najdou si byt někde, možno-li, ať Závíš sám něco vynajde, budou denně k němu docházeti, on k nim, bude-li čas a pohoda, vyjdou si někam do okolí, doma si zahrajou, odpočinou si po celoroční práci. Závíš se zaradoval. Měl přítele svého rád jako bratra a byl to přítel, jenž plným právem zasloužil si krásného toho názvu. Každoročně jeden druhého navštěvoval a dni společného pobytu byly jim svátky bratrských duší.*“¹³⁸ Přítelem je František Procházka, v povídce přejmenován na Svobodu. Jedná se o hudebního skladatele, se kterým se Bouška, jak již bylo zmíněno, seznámil v desetiletí jeho Polického působení. V Polici tenkrát strávil Procházka celé prázdniny, denně Boušku

¹³⁷ Vlídne setkání, s. 184.

¹³⁸ Děti, s. 425-426.

navštěvoval, hrál mu na harmonium a přezpívali celou řadu českých oper.¹³⁹ V téže povídce se objevuje také jméno Otokara Březiny.

„Poslyš,“ vzpomíná Záviš, „o tom jsme jednou dlouho hovořili s přítelem Otokarem Březinou. (Franta miloval jeho knihy!) Tys povídal, že to vše bylo bez taktu. Náš rozměr básnický i hudební, zdá se mi, má jen něco málo forem utkvělých a oficielně dovolených. Ale řeč lidská je mnohem bohatší. Bílek říká, že v jejich rychlé, dramatické řeči neznámá a neobvyklá metra.“¹⁴⁰

A o několik stránek dál se objevuje další významný muž Bouškova života, Vilém Bitnar.

„Někdy vezme Franta texty a improvizuje. Veselé paničky Závišovy, improvisace jen pro chvíli zábavy načrtnuté, výrony veselé mysli. Jednou z paměti přednesl nenapsanou, ale hotovou věc, melodram k básni Viléma Bitnara s textem biblickým.“¹⁴¹

11.7 Rozchod s Dostálem-Lutinovem

Spory mezi Bouškou a Dostálem začaly kvůli odlišnosti povah obou přátel a odlišnými představami o vedení Nového života (viz dále). Bouška, který nemohl být uveden jako redaktor měsíčníku, žádal pravidelné konzultace a porady. S tím ovšem Dostál nesouhlasil. Problémem byl také ryze korespondenční kontakt obou organizátorů Katolické moderny. Oba byli pevně ukotveni ve svém kněžském působišti a nemohli se proto setkávat a radit. K roztržkám ještě přibyl kolem roku 1900 konflikt kvůli vztahu Dostálovy dlouholeté přítelkyně Anny Kalmanové, která se zamilovala do Boušky. Lutinov to těžce nesl, pokládal to za zradu od přítele a pozdržel Bouškovi několik příspěvků do Nového života.¹⁴² Nejvíce Bouškových článků nalezneme v 1. a 2. čísle, od 4. ročníku už elmi zřídka a v letech 1900, 1902 a 1905 dokonce ani jediný. V těchto letech se tedy začíná zvýšeně věnovat vlastní literární tvorbě, plnění benediktinské řehole, sbírání vzácných předmětů, vlastnímu studiu, pilování své překladatelské

¹³⁹ Baštecká, s. 13.

¹⁴⁰ Děti, s. 465.

¹⁴¹ Děti, s. 469.

¹⁴² Bartůšek, S.: Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov, jeho přátelé a spolupracovníci, Třebíč, 1996 (dále jen Bartůšek).

dovednosti a později ještě japonskému dřevorytu, jak o tom již bylo pojednáno.

11.8 V. Mrštík a J. Vrchlický

Viléma Mrštíka si Sigismund Bouška oblíbil jako literáta i jako člověka. Mrštík za Bouškou dojížděl do Machova, Bouška za Mrštíkem do Diváků, a to pravidelně v letním období v letech 1893-1896. Složitější vztah měl Bouška s Jaroslavem Vrchlickým. V době Bouškova studia na bohosloví se pravidelně stýkali, Vrchlický do zavedl do pražské literární společnosti. Jejich vztah byl založen na společném zájmu o překládání a studium románské poezie, Bouška se Vrchlického zastával proti Vlasti v Nivě, ale v době oficiálního vzniku Katolické moderny již v kontaktu nebyli.

12. BOUŠKOVA OSOBNOST A VZPOMÍNKY PŘÁTEL

12.1. Nadání

Bouška v sobě spojuje v jeden celek několik samostatných profesí. Byl řeholníkem, učitelem, básníkem, malířem, obroditelem české katolické literatury. K tomu uměl mnoho cizích jazyků, hrál na harmonium, pěkně zpíval. „...*Tu pojednou zapěje kněz verš: „ Chléb s nebe dal jsi nám, ó Pane!“ Bože, jaký je to hlas! Vysoký tenor kovového zvuku a mistrovské jistoty. To jakoby operní zpěvák slavený opustil všecku svou slávu a ctižádost a obléknuv se v roucho řeholní, zasvětil hlas svůj Pánu...Stodůleční opíjeli se krásou toho hlasu, vroucího, čistého, andělsky vznešeného.*“¹⁴³

Podle řehole sv. Benedikta žil prostě, v neustálé práci. Jediným přepychem, který si v životě povolil, byly knihy a obrazy. Od dětství tíhnul k výtvarnému umění. Zdobil svými kresbami rukopisy knih, maloval kopie slavných náboženských obrazů. Jedním z nich byl Liškův Kristus na hoře olivetské pro machovský kostel. Významné byly jeho kopie japonských dřevorytů a portréty přátel. Mezi nejznámější patří podobizny Otokara březiny (viz příloha č. 40), F. Procházky, Mistrala, Verdaguera, Zeyera, X. Dvořáka, Verlaina, Bloye, d' Aurevillyho, Pellegrinsáma a Aubanela. Známé jsou také jeho autoportréty, jím namalovaná obálka almanachu Pod jedním praporem a Nového života a kresby ve vlastních knihách, překladech a Ex libris (příloha č. 41).

Vedle překladatelské se jako nejdůležitější jeví jeho činnost básnická. Svými básněmi přispíval do časopisů Čech, Kříž, Maria, Náš domov, Obzor, Nový život, Meditace, Nový obzor, Lumír, ad. Vyšly mu dvě samostatné básnické sbírky, Pietas a Duše v přírodě. Prózou napsal povídkový soubor Děti, pro který mu byl námětem jeho osobní život v náchodském regionu. Vyprávění je zde obohaceno mnohými detaily o lidech a krajině, které miloval. Psal také různá vědecká pojednání o literatuře a životopisné črty o svých oblíbencích. Nejvíce si dal záležet na knize Mireío.

¹⁴³ Děti, s. 206.

12.2. Bouška - kritik

V Bitnarově knize *Literární kritika českých katolíků let devadesátých* je Bouška představen jako významný katolicky orientovaný literární kritik. „Typickým představitelem literární kritiky katolické je benediktin Sigismund Ludvík Bouška. Stal se jím jako spolupracovník Vychodilovy *Hlídky literární* v lednu 1894. Dlouhá řada přesných objektivních posudků přiblížila čtenáři básnická díla vybraných umělců slova, českých i cizích. O roku 1896 psal do *Nového života*, od roku 1899 do *Podlahovy Obrázkové revue*, ještě později do *Archy*. Výsledky kritického hodnocení Bouškova mají podnes význam pro historika české literatury. Pracoval v kritice metodou neustálého srovnávání s analogickými zjevy slavných básníků cizích. Tam, kde mu bylo doložiti podobnost mezi autorem českým a cizím, překládal jednoduše ukázky cizí lyriky a konfrontoval pak oba texty. Jeho kritiky jsou plny exkursů do literární historie, do poetiky i stylistiky. Jeho přesné zjišťování ideového jádra a mravních názorů básnickova díla vypracovaly se tu v typ slovesné kritiky, protichůdné impresionistické metodě Karáska ze Lvovic.“¹⁴⁴

S Jiřím Karáskem ze Lvovic¹⁴⁵ měl nejbližší kontakt v letech 1894-1895. Mezi jejich časopisy i mezi nimi osobně byla většinou velká nevraživost a naprostá neschopnost se navzájem uznat nebo alespoň tolerovat. Přesto měly *Nový život* a *Moderní revue* několik společných znaků. Byly jimi stejná struktura revue, stejné řazení rubrik, důraz kladený na výtvarné zpracování listu. Vzájemnými polemikami se Bouška a Karásek burcovali k aktivní práci, tvořivosti a uvědomění si své vlastní osobité cesty uměním. V roce 1896 se sešli při vydání almanachu *secese*. Za dekadentní *Moderní revue* v almanachu vystoupili Jiří Karásek ze Lvovi, Arnošt Procházka a Stanislav Kostka Neumann¹⁴⁶, za katolický *Nový život* Sigismund Ludvík Bouška, Xaver Dvořák, Vilém Bitnar a Julius Alois Koráb.

¹⁴⁴ Bitnar, V.: *Literární kritika českých katolíků let devadesátých*, Praha 1940, s. 22.

¹⁴⁵ Jiří karásek ze Lvovic, o čtyři roky mladší než S. Bouška, dekadentní básník, spolu s Arnoštem Procházkou zakladatel *Moderní revue*. Z jeho básnických sbírek jmenujme alespoň *Zazděná okna*, *Sexus necans*, *Sodoma*.

¹⁴⁶ Se Stanislavem Kostkou Neumannem ho po roce 1910 částečně svedla dohromady obliba v japonských dřevorytech.

„Velká jeho vnímavost umělecká činila jej svérázným kritikem a vykladačem uměleckého krásna, nadšeným učitelem, vroucím obdivovatelem, ale také nemilosrdným odpůrcem vyumělkovanosti, nevkusy, lži a hluchých frází v umění i v životě. Tato přímost, nekompromisnost a poctivost nezískala mu vždy přátel, ale nebyla mu také k necti.“¹⁴⁷ Snad právě zmíněnou vyumělkovanost vyčítal dekadentům.

12.3. Vlastnosti a temperament

Bouška měl osobní charisma, dokázal nadchnout, inspirovat, dodat energii. Měl nekonvenční vystupování, smysl pro umění a krásu. V nitru byl však nenáročný, skromný a dokázal upřednostnit potřeby umění a ostatních lidí před svými. Často byl však pokládán za příliš prudkého, přímého, působil povýšeně až pyšně. Lidé mu vyčítali aristokratické vystupování a chování. Byl velmi dominantní osobností, vědom si svých kvalit. Prudké chování u něho bylo spontánní, vždy se dokázal zapálit pro věc samu, pro myšlenku, ideu. Vilém Bitnar nazval Boušku sukovitě originálním zjevem a Jinřich Šimon Baar mu napsal v dopise 13. března 1901: „...ty jsi taková exaltovaná duše umělecká, která ned zahoří jako raketa.“¹⁴⁸

František Skácelík vzpomíná na Bouškovu srdečnost v článku Bouška v mých pamětech, který vyšel v časopise Spravedlnost roku 1942:

„Podstatou všeho jeho jednání byla srdečnost, která prolínala jeho libozvučný baryton zvláštním kouzlem mužnosti, nerozpakující se vyslovit i pravdu nepopulární jako samozřejmost. Zvláště jeho dopisy jsou skvělým dokladem tohoto rysu jeho povahy: není v nich slova, které by něco ukrývalo nebo něco obcházelo, jdou přímo na kořen každé skutečnosti ať příjemné či nepříjemné.“¹⁴⁹

Bouška byl jednoznačně pozoruhodným člověkem. Měl vysokou postavu, výraznou, oduševnělou tvář, jasné oči, pevné, ostře řezané rysy, husté vlasy. Kvůli

¹⁴⁷ P. Zigismund Bouška sedmdesátníkem!, in: Náchodské listy, roč. 26, č. 3, 27. 8. 1937, s. 2.

¹⁴⁸ J. Š. Baar Sigismundu Bouškovi, 13. 3. 1901, LA PNP, fond Bouška Sigismund. Podle Zajatci, s. 162.

¹⁴⁹ Skácelík, F.: Bouška v mých vzpomínkách, in: Spravedlnost 31, 1942, č. 17, s. 2-3. Citace podle Zajatci, s. 162.

jeho vlasům mu také lidé občas říkali lví hlava. Poprvé to použil jeden z pozůstalých na pohřbu Xavera Dvořáka, který viděl Boušku ministrovat u oltáře. Zpětně se k tomu vrátil František Kašpar ve svém článku pro Spravedlnost, který byl věnován Bouškovu zlatému jubileu kněžství. Píše se v něm: „*Ano, řekl pravdu. Bouška je lví hlava, lví srdce.*“¹⁵⁰

Bouška po celý život velmi rád cestoval. Navštívil mimo jiné Cařihrad, několikrát galerie v Itálii a v Římě, v roce 1907 pobýval u Baltu. Rád se vracel do Francie, kde se osobně setkal s Mistralem.

12.4. Láska k dětem

Velmi Důležitou složkou Bouškovy osobnosti byla jeho láska a upřímný vztah k dětem. S nimi si na všech pastoračních místech rozuměl, s nimi se vždy díky své učitelské profesi seznámil jako s prvními ve městě. Ke každému z dětí se choval otevřeně a přátelsky, ke každému měl téměř otcovský vztah. Nejvíce patrná je tato čistá láska v knize Děti. Každá z těchto povídek nám přibližuje jejich radosti, starosti, upřímnost, nezištnost, ale také jejich těžké osudy, namáhavou práci a těžký, často nespravedlivý život mezi dospělými. Ti se museli věnovat práci a na děti jim často nezbyval ani čas, ani energie. Přítelem mezi dospělými jim stával právě Sigismund Bouška. Loučení s těmito nejmenšími bylo pro něho při změně působiště vždy nejobtížnější. Nejvýstižněji nám přibližují Bouškův vztah k dětem úryvky z jeho vlastních povídek:

„ Každý má svou zvláštní povahu, své vlohy maloučké, své přednosti i chyby. Každého si musil zvláštním způsobem vydobýt, vybojovat si jeho oddanost. Někdy dlouhá studia předcházela, než pochopil, co vše se v té malé hlavičce skrývá, jakým klíčem třeba to srdéčko otevřít. Mnozí vzdali se naráz po první, druhé hodině, některé hlavičky poplakaly si ještě několikrát, když přišel cizí jim kněz, ale brzy oschly slzičky, zazářila očka. Páter Emilián byl jim brzy skutečným otcem.“¹⁵¹

¹⁵⁰ Kašpar, F.: Ke zlatému kněžskému jubileu P. Sigismunda Boušky, in: Spravedlnost 31, 1942, č. 17, s. 3. Podle Zajatci, s. 162.

¹⁵¹ Děti, s. 182.

„Páter Záviš miloval vášnivě děti. Takovou čistou, velkou svatou vášní, která neměla mezí, která jej uchvacovala a činila dětinským, že až omlazovala, proměňovala jeho bolestí zestárlý obličej, kdykoli dítě spatřil, a k němu se sklonil. Byla to opravdová vášeň, lidi ji znali a shovívavě se k ní usmívali...S počátku, když se P. Záviš dostal do Jakubovic, mnozí udiveně se zastavovali, vidouce jej enku vždycky v zástupu dětí...“¹⁵²

„Záviš miloval děti podivnou, ojedinelou, věčnou láskou. Zdětiněl mezi nimi a byl sám velikým dítětem. Celým srdcem na nich visel, u nich hledal a našel klid duše, když bolest mezi velkými zvláště drsně se ho dotkla. Mezi dětmi bleskurychle okřál, změnil se, i tvář jeho zdála se nabývat jině podoby, tak ji vnitřní štěstí poměňovalo.“¹⁵³

Žáci ho téměř zbožňovali a on je také. Rozuměl dětské duši. Jejich zájmům a starostem, podporoval v nich aktivně a cílevědomě zvědavost a fantazii.

¹⁵² Děti, s. 303-304.

¹⁵³ Děti, s. 318.

13. STUDIUM, TVORBA, PŘEKLADY

V následujících kapitolách se seznámíme s Bouškovou tvorbou a činností mimo náchodský region. Jediné, co tyto oblasti jeho života s Náchodskem spojuje je fakt, že se jimi zabýval v době svého působení v něm. Je až podivuhodné, kolika různým aktivitám současně dokázal věnovat pozornost a čas. Přibližme si nyní stručně jeho literární vývoj, překladatelskou činnost a jeho požadavky na literaturu.

13.1. Studium

Během studia si Bouška získal uznání a podporu novicmistra, který přál jak jeho studiu hebrejštiny, tak i jeho zájmům uměleckým. Dny a chvíle volna využil k poznávání pražského kulturního prostředí, uměleckého dění a pražské umělecké společnosti. Asi nejdůležitějším okamžikem těchto let pro umělecké nadšení Sigismunda Boušky bylo jeho seznámení se s Jaroslavem Vrchlickým. Během čtyřech let studií se z nich dokonce stali přátelé. Bouška svého inspirátora, podporovatele, vůdce a literární vzor navštěvoval ve jeho pracovně v domě na Palackého nábřeží. V letním období za ním jezdil do Chuchle, kde Vrchlický se svojí rodinou pobýval. Tyto návštěvy byly pro mladého literáta nejen příjemným posezením s charismatickým, přátelským člověkem. Vrchlický byl Bouškovi velkou inspirací, podněcovatelem a vyzývatelem ke kulturní činnosti. U něho se seznámil s mnoha významnými osobnostmi, předními českými spisovateli, hudebníky a výtvarníky. Poznal zde osobně téměř všechna velká jména starší generace. Mezi mnoha dalšími to byli například Sofie Podlipská a Jaroslav Kvapil. Mladý novic-literát byl uměleckou pražskou společností a především osobností Jaroslava Vrchlického nadšen, okouzlen. Na tyto chvíle vzpomínal ve svých dopisech i Bouškův přítel a spolužák, Jindřich Šimon Baar:

„Ještě dnes se usmívám, když si vzpomenu, jak bylo na Tobě znát, když jsi býval u něho návštěvou. Přišel jsi do koleje s hlavou zdviženou a s nikým jsi nemluvil...jeho sláva (totiž Vrchlického) tě celého ještě oslňovala, pokrývala, v zajetí držela. Až jsi konečně vytrávil-vyhladoval a cítil potřebu se sdělit

*o ni s někým. Tlačila tě pak ta sláva jako kámen – a teď jsi povídal o něm...i knihu ukázal z jeho knihovny – i Čas tehdy jsi mi nosil...*¹⁵⁴

13.2. Cizí literatury

Bouška si však pro život od mistra donesl více, než dojmy a přátelství s významnými umělci. Jaroslav Vrchlický mu představil katalánskou a provenšálskou literaturu, přivedl ho ke studiu těchto literatur a částečně mu s ním i pomáhal. Bouška se do studia pustil velmi intenzivně a svou „spolupráci“ s mistrem niterně prožíval. Celá Bouškova raná tvorba je Vrchlického poetikou silně ovlivněna¹⁵⁵. Od chvíle jejich seznámení neměl Bouška zájem o jakoukoliv literární činnost mimo Vrchlického vliv a prostředí. Nevěnoval pozornost ani prvnímu ročníku revue Růže Sušilova, katolického časopisu, do kterého automaticky přispívali jeho spolužáci J. Š. Baar, František Leuber a všichni nadaní seminaristé. Bouškova neúčast byla chápána jako pohrdání studiem. Aby zabránil případným konfliktům s vedením školy, otiskl ve druhém ročníku tohoto časopisu svůj překlad básně Chór cedrů na Libanonu od francouzského romantického spisovatele Alphonse de Lamartine. Mladý bohoslovec se nevěnoval pouze literatuře francouzské. Jeho další vášní byla literatura hebrejská a tvorba starozákonních básníků. Jako výsledek tohoto studia můžeme uvést Bouškovy práce s náboženskými motivy, sbírku Pietas, do které byla vložena i dříve napsaná báseň Ó knihu Bohem psaná, nebo sbírka Pax. Ta však zůstala v rukopise. O rok později, v říjnu 1890, vyšla v Růži Sušilově Bouškova první literární studie o provenšálské literatuře. Později byla samostatně vydána pod názvem Frederi Mistral, slavný básník provenšálský.¹⁵⁶ Předmluva této knihy je vyjádřením sounáležitosti Mistrala s bohosloveckou literární mládeží usilující o církevní obrodu. Dalšími oblíbenými autory katalánské a provenšálské literatury byli Verdaguer¹⁵⁷, Mistral, Aubanel¹⁵⁸, Saboly, Mathieu, Roumanille¹⁵⁹.

¹⁵⁴ J. Š. Baar S. Bouškovi, 13. 3. 1901, LA PNP, fond S. Bouška. Citace podle Zajatci, 164.

¹⁵⁵ Sonet na sestinu, Sestina k chvále sonetu, Sedmero strun, Na Doréovy ilustrace k Božské komedii ad.

¹⁵⁶ Frederi Mistral – literát, katolík, vzor pro české katolicky píšící autory, oblíbenec S. Boušky.

¹⁵⁷ Verdaguerovou poetikou a tvorbou byly patrně ovlivněny sonety Svatá Hora a Květina.

¹⁵⁸ Od S. Boušky pochází vůbec první zmínka o Theodoru Aubanelovi – překlad jeho básně Devátý thermidor r. 1891.

Za propagaci těchto autorů byl 11. srpna 1891 jmenován zahraničním členem Felibrů¹⁶⁰ a v roce 1892 na sjezdu v Marseille od nich obdržel. spolu s Jaroslavem Vrchlickým. stříbrnou medaili. Felibrové bylo uskupení sedmi básníků, kteří chtěli vzkřísit jazyk a literaturu provensálského národa k novému životu, oživit jeho kulturu a národní uvědomění. Po jmenování S.Boušky zahraničním členem Felibrů mu Jaroslav Vrchlický gratuloval dopisem: „*Našel jste tu zlatodol, který Vy plně pro nás vyčerpáte. Přes moje síly to již bylo a mohl jsem se jen dotknouti toho co však vyžaduje samo skoro XX. Převzmete tedy již to dědictví, máte k jeho ovládnutí i talent a píli a pak to jde pěkně v souzvuku s Vaším povoláním a naší poesii a literatuře...*“¹⁶¹

Díky svým překladům a svému zájmu o katalánskou literaturu (především o Jacinta Verdaguera) byl v roce 1893 jmenován členem Katalánské akademie v Barceloně a o rok později členem Ilullovské¹⁶² společnosti v Palmě. Díky znalosti cizích jazyků (němčina, řečtina, latina, všechny románské jazyky včetně dialektů) a kontaktům v zahraničí obstaral pro českou literaturu řadu v té době nedostupných vzácných knih.

13.3. Nutnost pevné víry

V době svého působení v Praze se zabýval nejen studiem české a zahraniční poezie, ale také studiem bohosloví. Jinými slovy na úkor kulturních zájmů nezanedbával studium katechetické. Z předmětů ho nejvíce zajímala dogmatika a liturgika. V těchto letech jeho osobní víra velmi rostla a stával se z něho uvědomělý katolík, který se ve chvíli potřeby dovedl stát i bojovníkem za dobro katolické církve.

Kritickému pohledu podroboval nejen sebe a své nadřízené, ale také básníky píšící v katolickém duchu. hlásící se ke křesťanství. U mnohých našel

¹⁵⁹ Jósé Roumanille, Bouška o něm napsal stať do časopisu Hlas Národa a studii s ukázkami přeložených básní do Obzoru.

¹⁶⁰ Felibrové (Felibrige) – sdružení spisovatelů, básníků a umělců vzniklo r. 1854. Pravidelně se scházeli v Avignonu. Patřili k nim: Ansèume Matièu, Anfas Tavan, Antóni Crausihat, Raumanioho, Aubanel, Mistral a Augéni Garcín, který od nich však odešel a nahradil ho Jan Brunet. V r. 1892 byl jejich členem jmenován také Jaroslav Vrchlický.

¹⁶¹ Předmluva Viléma Bitnara. Bouška, S.: Provensálské koledy, Praha 1927, s. 11.-20.

¹⁶² Ramón Llull, španělský básník, filosof a mystik 13. století.

křesťanskou nedospělost. Mezi jinými jmenujme Zeyera, Čecha, Vrchlického! Bouška poznal, že mistři, které tolik miloval a obdivoval, jsou pouze slabí nestálí kolísaví váhaví lidé. Jeho naprostá oddanost k mistrům současné poesie byla podrobována zkoumání věřícího katolíka a výsledky mu pochopitelně přinesly rozčarování. Poznal slabost českých lidí, kteří se bránili úplnému přimknutí k Bohu a zároveň nemohli být nevěřícími. Přesvědčil se, že díla těchto lidí nebyla modlitbami, jak dříve doufal.

Provensálské a katalánské knihy mu připadaly čistě katolické, bez váhání a kolísání, což plně vyhovovalo jeho názoru, že umění musí být prodchnuto horoucí vírou. Pravověrné nadšené uvědomělé katolíky poznal právě v dílech Mistralových, Raumanillových, Aubanelových a Verdagueroových a Hellových¹⁶³. Z českých autorů se jim nikdo nerovnal. Toto zjištění se Bouškovi stalo hlavním impulsem k překládání cizích katolických básníků. V překladech nehodlal dělat žádné ústupky, věroučné ani umělecké. Jako své literární poslání si ustanovil představení těchto vzorů katolické literatury českému čtenářskému publiku. Chtěl jejich prostřednictvím pozdvihnout katolickou literaturu, která, jak již bylo řečeno, stála v pozadí kulturního zájmu společnosti.

13.4. Bouška překladatel

Sigismund Bouška se stal uznávaným překladatelem. Špatným překladem mohl prezentovaným autorům velmi uškodit a zhatit tak veškerá svá snažení. Obzvláště v této době, kdy byla básnická forma přivedena téměř k vrcholu dokonalosti, nebylo snadné vytvořit překlady vysoké úrovně a vyniknout mezi ostatními básníky. Bouška se snažil o zachování myšlenky, idey i citovosti originálu, o zachování zvukomalby, o dodržení charakteristické poetiky překládaného autora. Jak o něm píše Vilém Bitnar ve své studii¹⁶⁴, v oblasti poetiky dosáhl úrovně vyspělého básníka moderní literatury, v oblasti víry zůstal pevný a nekompromisní. Propojením těchto dvou pilířů jeho tvorby se stal vůdčí osobností obnovy moderní katolické literatury. O překladatelské činnosti

¹⁶³ Hello – Bouškův objev pro českou literaturu, je hodnocen jako jeden z největších vzorů pro českou katolickou literaturu. Byl překonán až svým žákem Leónem Bloyem.

¹⁶⁴ Bitnar, V.: Sigismund Bouška. Informační stať o životě a díle básníka, Praha 1932.

S. Boušky píše v dopisech svému příteli také Otokar Březina: „Děkuji Vám za milý Váš list a za krásnou knihu *Verdaguerových veršů*. Váš překlad se čte jako český originál; dovedl jste však cizí této poezii zachovati její silnou, pro nás nezvyklou vůni jižních květů. Těším se na další Vaše překlady...“¹⁶⁵

„...Vykonáváte svými překlady dílo, jemuž nelze odepřít obdivu a úcty. Verše, které překládáte, milujete, vystihujete, vznícen, se stejným zdarem skvělé pasáže popisné i naivní písně prostého srdce a Vaše sloky. Častokrát tak jemné melodické hry a při napodobení katalánské lidové poezie tak exotického kouzla, rozvíjejí se bezpečně a lehce jako originál. A jak už ani jinak býti nemůže u překladatele-básníka, i Vaše individualita jeví se ve Vašich verších, aniž by tím trpěla jižní inspirace původního textu...“¹⁶⁶

Na rozdíl od mnohých jiných si Bouška uvědomoval, že bez pevné víry v Boha nelze psát literaturu v katolickém duchu. Katolicismus se postupem času stával částečně módní záležitostí. Mnozí literáti byli fascinováni náboženskou liturgií a mystikou. Osobní víru však postrádali. protiklerikální duch ve společnosti přetrvával i nadále. Bouška výše zmíněné prázdné přimknutí k honosnosti liturgie označoval za pseudokatolicismus. Zvýšeně se začal zabývat tvorbou katolických básníků, četl katolická revue, sledoval katolickou publicistiku a porovnával jejich úroveň s úrovní běžné, většinou liberálně smýšlející, české literatury. Z výsledku svého pozorování byl zdrcen. Katoličtí autoři stále nepřekonali a neopustili styl a úroveň tzv. restaurační literatury, byli bez nápadů, bez fantazie, dokonce i forma byla zastaralá a nic neříkající. Toto byly hlavní důvody pro jeho literárně obrodné snahy, pro organizování katolických umělců, pro následné založení Katolické moderny.

14. MODERNIZMUS

14.1. Encyklika

Roku 1907 vyšla encyklika papeže Pia X. *Pascendi dominici gregis*, odsuzující modernismus přelomu 19. a 20. století jako spiknutí proti církvi

¹⁶⁵ Vlídne setkání, s. 179.

¹⁶⁶ Vlídne setkání, s. 187.

a snahu o církevní reformu. (Podobná novátorská vlna proběhla například v době osvícenství.)

Modernizmus těchto let se snažil především:

- 1) odstranit zkonatělost uvnitř církve
- 2) navázat dialog se světskou společností a kulturou
- 3) podpořit vzrůst aktivity církve v sociálních otázkách společnosti (pomoc trpícím, nemocným, atd.). K tomu značně přispěla tzv. sociální encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum* z května r.1891.

Tyto reformistické snahy, označované jako modernizmus církevně-praktický, nepředstavovaly pro církev nebezpečí. Zrodil se však ještě jiný druh reformního úsilí, který nazýváme modernizmem teologickým. Jelikož tento se zabýval církevními dogmaty, lze ostražitost církve chápat.

Na přelomu století tyto dvě větve modernizmu navzájem odlišovány nebyly, proto působí encyklika zbytečně radikálně, často až nepochopitelně. V našich zemích byla modernisty dokonce vnímána jako zrada a prohra, protože u nás se teologický modernizmus nijak zvlášť neprojevil a ten církevně-praktický byl v tomto ohledu nevinný. V souvislosti s počátkem Katolické moderny hovoříme o modernizmu literárně-uměleckém. Ten se zaměřoval výhradně na umění, na rozvoj a propagaci katolické literatury. Byl to také jediný modernistický proud, ve kterém se angažoval Sigismund Bouška. Ačkoli tedy encyklika nebyla namířena přímo proti Katolické moderně, přispěla spolu s finančními důvody k ukončení činnosti Nového života a byla chápána jako vítězství Vlasti¹⁶⁷.

Dnes nahlíží samotná církev na plošné odsouzení moderny jako na chybné řešení nelehkého rozhodování o dalším směřování církve. Vydáním encykliky byl podpořen zpátečnický a váhavý postoj k řešení konfliktů, se kterými se církev vyrovnává dodnes.

¹⁶⁷ Souvislosti viz kapitola Vývoj katolické literatury v Čechách.

14.2. Katolická moderna

Název Katolická moderna, označující české církevně-reformistické a obrodné hnutí, byl poprvé užit v revue *Naše doba*¹⁶⁸ v souvislosti s vystoupením Sigismunda Boušky proti Vlasti¹⁶⁹. S pohrdáním ho opakuje F. V. Krejčí v *Rozhledech*¹⁷⁰, ale současně už si ho okruh Bouškových spolupracovníků přisvojuje¹⁷¹, až se název zcela vžil. Přijetí tohoto označení však nebylo jednomyslné, našli se i tací, kteří s tím nesouhlasili. Například Karel Dostál Lutinov psal Methodu Kuldovi v dopise z 10.11.: „*Jen velmi nerad ponechal jsem ten přídavek, abych poněkud uspokojil Xavera, jenž tak vzdorně se Katolické moderny zastává*“¹⁷².

Obsah pojmu Katolická moderna v sobě zahrnuje dva významy. Jde o význam literárně-umělecký a význam církevně-reformní (užíváno i církevně-praktický). Církevně-reformní sférou se podrobněji zabývat nebudeme, protože od té se Sigismund Bouška zcela distancoval. Jeho zajímaly pouze literatura a umění jako takové.

Literárně-uměleckou sféru Katolické moderny¹⁷³ a její požadavky na vývoj katolicky orientovaného umění lze charakterizovat takto:

- Důraz byl kladen na nitro člověka. Modernisté se snažili o znovuoobjevení, znovuuznání a znovuocenění estetičnosti, tajemnosti a krásy katolického kultu.
- Lyrika, kterou se tato mladá generace zabývala především, byla osobní, zaměřená na jedince prožívajícího liturgii a na jeho niterné vnímání církevní symboliky a vlastních duševních stavů. Důraz byl tedy kladen na individualistické pojetí zbožnosti. Pouze pro představu změny:

¹⁶⁸ *Naše doba*, roč. 2/1895.

¹⁶⁹ Viz dále

¹⁷⁰ *Rozhledy literární*, roč. 5/1896.

¹⁷¹ Např. Karel Dostál-Lutinov v *Hlídce literární* 12/1895 nebo František Holeček v *Literárních listech* 17/1896.

¹⁷² Dopis Karla Dostála-Lutinava Methodu Kuldovi z 10.11. 1895. Bartůšek, s. 48.

¹⁷³ dále jen Katolická moderna, nebo moderna

starší generace (příznivci restaurační literatury¹⁷⁴) jásavě opěvovala kolektivní, hromadné, masové akce, poutě a oslavy. Zabývala se především mravností a vedla moralistní boj proti nevěřícím a nekatolíkům. S nástupem Katolické moderny došli k posunu od „objektivní“ dogmatiky k neopakovatelnému vnitřnímu duchovnímu světu věřícího.

- Básníci se nadále nedistancovali od soudobého vývoje literatury, snažili se využívat veškerých básnických prostředků moderní české tvorby, kterou představovali lumírovci, dekadenti, symbolisté a impresionisté. Tím došlo ke zřetelnému posunu od prosté lidové tvorby k bohatému, kultivovanému projevu na vyšší umělecké úrovni.
- Neidealizovali vlastní zbožnost, nevyhýbali se ani tématům pochybnosti, duchovní vyprahlosti a zoufalství, nebáli se kritiky církve.

„Neznámý někdo do srdce símě mi hodil, pohasla světla

...Veliká tíha a tíseň mě drtí a tíží,

...bolest mě přemohla, prorostla, pronikla zcela.“¹⁷⁵

Vlastní zkušeností docházeli přes nesnáze, zmatky a bolesti k podstatě křesťanství - k lásce Boha k člověku, ke kráse liturgie a k duchovnímu bohatství církve, k radosti a štěstí z Boží přítomnosti. Proto se jim katolická víra neošklivila, středověké a barokní umění, symboly, liturgie a tradice pro ně nebyly chladnými, prázdnými pojmy, ale živou vírou ve Spasitele.

„...v tom bílá ruka neznámá shůry sletí

...duše je volná a v nesmírně světů plove

...omládlá, dětská, radostná moje duše.“¹⁷⁶

- Další důležitou charakteristikou Katolické moderny je její neútočnost. Umělci tohoto hnutí nebojovali proti literatuře předcházejících generací, ani proti literatuře nekatolické. Jediné skutečné výhrady měli proti tvorbě restauračního hnutí, které se povedlo dovést katolickou literaturu na samý

¹⁷⁴ Okruh Velehradu a Vyšehradu.

¹⁷⁵ úryvky z básně Símě bolesti. Duše v přírodě, s. 45 – 46.

¹⁷⁶ úryvky z téže básně.

okraj pozornosti české společnosti, přesněji řečeno ji od společnosti zcela separovala. Snahou literárně-umělecké Katolické moderny bylo podávat svědectví o Bohu, evangelizovat, sjednocovat a tvořit esteticky hodnotná umělecká díla. „Vše krásné přivádí k Bohu“, znělo Bouškovo motto. K této větvi Katolické moderny patřili básníci, literáti a obecně umělci, nikoli teologové.

14.2.1. Bouškovi spolupracovníci

Hlavními pilíři Katolické moderny byli Sigismund Bouška a Karel Dostál-Lutinov, kteří postupně nalézali a osobně kontaktovali spřízněné duše, jako byl básník Adam Chlumecký¹⁷⁷ nebo Xaver Dvořák. Nejvíce je však potěšilo, když s nimi začal spolupracovat lumírovec Julius Zeyer, který ke konci svého života začal psát v katolickém duchu. Ke katolicky motivovaným dílům Julia Zeyera patří především Zpovědi duše, Liturgická dramata a Mariánské legendy.

Adam Chlumecký, Xaver Dvořák a Julius Zeyer byli třemi pilíři starší generace, o které se mohl Bouška ve svém literárním snažení opřít. Neméně důležitá však byla i generace nová, mladí bohoslovci, kteří se snažili být kulturně činnými. Navzájem se příliš neznali, ale měli společný časopis *Museum*. Jedním z nich byl výše zmíněný Karel Dostál-Lutinov¹⁷⁸, na kterého Boušku upozornil Jaroslav Vrchlický. Karel Dostál pocházel z Prostějova, studoval bohosloví v Olomouci a pokládal Vrchlického za svůj literární vzor. S Jaroslavem Vrchlickým se Sigismund Bouška přátelil od listopadu 1889 a Karel Dostál-Lutinov se s Vrchlickým seznámil poté, co se mu 25. února 1892 dopisem nabídl jako přispívatel do *Sborníku světové poezie*. Vrchlický souhlasil, Lutinova přijal a dal o něm zprávu také Bouškově. Ten Lutinovi obratem poslal dopis a začalo jejich přátelství a spolupráce. Sigismund Bouška přijel za Karlem Dostálem-

¹⁷⁷ Jeho sbírka *Andělé pyšní* je inspirována čistě jen Biblí, Chlumecký neopisuje od předešlých generací ani náměty a témata. Nejvýše cení Bouška z díla Chlumeckého epos *Evangelium svobody*.

¹⁷⁸ vlastním jménem Karel Dostál, jeho otec se více cítil být Němcem než Čechem, proto byla rodina známa jako Lutinovi. K. Dostál-Lutinov byl velice zběhlý v němčině, studoval v němčině polovinu předmětů na gymnáziu, znal už od gymnázia překlady z němčiny do češtiny (Goethe, Schiller).

Lutinovem 19. července 1892 na Velehrad¹⁷⁹. Důležité bylo toto přátelství nejen pro oba literáty, ale také pro celé katolické literárně obrodné hnutí Katolické moderny. V následujících letech došlo k rozmachu katolické kultury. K bohoslovcům přibyli i kulturně činní laikové a celá nábožensky smýšlející mládež se seskupovala kolem Boušky jako duchovního otce a iniciátora a kolem Dostála-Lutinova jako praktického organizátora celého hnutí. Prozatím přispívali do časopisu Hlídka literární, ale ta ani žádný jiný časopis (Náš domov, Obzor, Vlast') nevyhovoval do detailu. Na počátku prosince 1892 přišel Karel Dostál-Lutinov s návrhem založení vlastního časopisu. Navrhl spolupráci s Dvořákem, Skalíkem, Ocarem, Leubnerem, Pavlíkem, Skupavským, Šimonem, Místeckým, Bouška dodal jména Jaroslava Zeyera a Vrchlického. Ke konečnému dohodnutí však prozatím nedošlo, diskutovalo se jak o přispívatelích, tak o formě, obsahu a zaměření listu. Nakonec proti vydávání zasáhl Skalík v dopisu adresovaném Lutinovi, ve kterém jim vyčítal snahu o zničení jednoty kněží a touhu po rozkolu v církvi. Kladl také důraz na spolupráci s Vlastí, se kterou Bouška jakýkoliv styk zamítal. Karel Dostál-Lutinov souhlasil se Skalíkem a i Sigismund Bouška nakonec souhlasil se spoluprací. Zůstalo však pouze u slov, Karel Dostál-Lutinov se musel zaměřit na studium bohosloví a Bouška přestal ve spolupráci věřit, když mu Vlast' neotiskla slíbené příspěvky. Zanedlouho se rozešel také s Hlídkou literární, vystoupil v Nivě a urychlil tak modernistické pokusy o uměleckou i názorovou samostatnost. Vše vyvrcholilo vydáním almanachu Pod jedním praporem. Tomu předcházelo seznámení se Boušky a Lutinova s vyšehradským kanovníkem Methodem Kuldou, který psal Bouškovi dopisy, v nichž obdivoval jeho literární činnost. Method Kulda si skupinu mladých katolických básníků kolem Sigismunda Boušky a Karla Dostála-Lutinova velmi oblíbil, oni mu za prokázanou náklonnost věnovali společný almanach, kde ho Karel Dostál-Lutinov nazval „tatíčkem“.

Lutinov i Bouška si začali s Methodem Kuldou dopisovat a navštěvovat ho. Sigismund Bouška ho navštívil na Vyšehradě 28. 11. 1894. Method Kulda

¹⁷⁹ tam měl veřejnou přednášku o současné katolické literatuře, o úkolech katolické poezie u nás a jejím vzoru Jacintu Verdagerovi. Dotkl se kulturní politiky revue Vlast a jejího redaktora Tomáše Škrdly. Odtud odjel na cestu po Moravě, při které navštívil mimo jiné dialektologa Františka Bartoše a redaktora literární hlídky Julia Vychodila. Po týdnu se vrátil do Machova.

o tom následně napsal Karlu Dostálu-Lutinovi v dopise z 2.12. „*Byly to hodiny utěšené, rozmlouvali jsme o věcech rozmanitých a vážných. Mluvili jsme také často o Vás, ale věřte, nepomlouvali jsme Vás a neutrhali jsme Vám na cti*“.¹⁸⁰

Karel Dostál-Lutinov navštívil Methoda Kuldu poprvé 3. ledna 1895 společně se Sigismundem Bouškou, Xaverem Dvořákem a Skalíkem. V tento den probíhala první porada o almanachu. Kulda jim dal jako podporu k vydávání básní 1000 zlatých a jeho návrhem byl název pro almanach Pod jedním praporem. Mladí katoličtí obroditelé u něj našli pochopení a mravní oporu. Jeho návrhem bylo také založení knihovny Básnické obzory katolické, kde měl almanach vyjít jako první vydaný svazek. Při této schůzce se dali společně vyfotografovat.

14.3. Almanach

Almanach Pod jedním praporem vyšel na konci dubna 1895. Jako poděkování všem padesáti jedna přispěvatelům, kterými byli kněží, bohoslovci i laici, napsal Method Kulda pro každého osobní báseň a všechny byly zařazeny do Knihy důkůvzdání. Obálku připravil Sigismund Bouška, který napsal také životopis Methoda Kuldy vložený do almanachu a vstupní báseň Katolickým básníkům. „*Přátelé, vzhůru, k oltáři stupni
klekneme sborem u stánku!
Slouží-li ďáblu démoni zpupní,
Služme a pějme Beránku!*“

Almanach byl věnován Kuldovi k 75. narozeninám, 50. jubileu vysvěcení na kněze a 25. výročí zvolení vyšehradským kanovníkem. Byl obohacen Kuldovou podobiznou a oslovením jubilanta: *Vysoce důstojný pane kanovníku, rozmilý dědoušku!* Uvádějí ho jako svůj vzor, vzor lásky v církvi a národu, vzor neúnavné a „ideální práce“. Almanach stal se základním kamenem české moderní katolické literatury. Katolická mládež se jím veřejně hlásila k odkazu sušilovské generace a může být pokládán za první úspěch Bouškova literárního snažení. Po jeho vydání se mladí básníci 20. srpna 1895 sešli na Národopisné výstavě

¹⁸⁰ Viz Bartůšek, s. 46.

v Praze v Jocherově dřevěném kostelíku a dohodli se na vydávání vlastní revue, která měla nést jméno jejich "patrona", tedy Kulda. Kanovník Method Kulda byl však proti tomuto názvu, a tak se nakonec usnesli na Lutinově návrhu *Nový život*. K tomu napsal Sigismund Bouška Kuldovi v dopise z 2. listopadu 1895: „*Dostál navrhnul Nový život. My chceme nový život v katolické straně, chceme nový život v poesii, v umění, které je v katolické literatuře dnes v úpadku.*“¹⁸¹.

14.4. Okolnosti vzniku

Oficiálním datem vzniku Katolické moderny je rok 1895. Když Bouška v časopise *Niva* obhajoval Jaroslava Vrchlického, který byl v restaurační literatuře představován jako symbol „nenárodovosti a nemravnosti“ moderní literatury, neodpustil si poznámku na adresu *Vlasti*: „*Jsem katolický kněz a benediktin, ale domnívám se, že pilnou prací a studiem a LÁSKOU KE VŠEM dle vzoru Spasitelova více provedu než pyšnou ignorací a fanatismem.*“¹⁸² *Vlast'* zcela správně pochopila, že kritika byla mířena do jejích řad a reagovala ostrým napadením mladé generace. Spolupráce s *Vlastí* skončila a lidem z Bouškova okruhu nemohl vyhovovat žádný katolicky orientovaný časopis. (Buď netiskl beletrii, nebo byl úzce orientován na lidovou tvorbu bez důrazu na vědeckost). Nechtěli být vděční za každou otisknutou řádku v obecně-kulturních časopisech, kde by navíc stáli v pozadí a nikdo by si jich příliš nevšímal. Proto jim nezbylo než se oficiálně prezentovat a založit vlastní časopis.

14.5. Nový život

14.5.1. Vlastní časopis

Založení vlastního časopisu nebylo snadnou záležitostí, neboť mu nepřála starší katolická generace, která se bála narušení klidného vývoje kulturního života

¹⁸¹ Dopis Karla Dostála Lutinova Kuldovi ze 6.11.1895. Bartůšek, s. 47.

¹⁸¹ Bouška, S.: K našim posledním bojům literárním, in: *Niva*, č. 5, roč. 1895 (vyšlo na podzim 1894), s. 64. Citace dle Putna, s. 277.

českých katolíků. Lutinov však Boušku přesvědčil, že nové hnutí nepřináší rozkol, nýbrž ryzí víru a pevný mravní základ pro mládež. Časopis Katolické moderny Nový život s podtitulem „Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu“ vycházel od roku 1896, první číslo však vyšlo již v prosinci 1895. Toto a druhé číslo redigoval Xaver Dvořák, všechna další Karel Dostál-Lutinov a celá redakce byla přemístěna z Prahy do Nového Jičína na Moravě, kde Lutinov působil jako kněz. Místo redakce se vždy řídilo podle Dostálova kněžského působiště. Do roku 1905 vycházel Nový život v Novém Jičíně, od tohoto data v Prostějově. Dostál-Lutinov byl redaktorem až do ukončení vydávání revue. Sigismund Bouška jako benediktinský mnich být uveden za redaktora časopisu nemohl.

14.5.2. Zaměření časopisu

Nový život se orientoval na tři složky literatury¹⁸³. První z nich byla vlastní tvorba, druhou prezentace tehdejší zahraniční literatury, katolické v širokém pojetí tohoto pojmu. Snažil se prezentovat co nejširší okruh světově uznávaných autorů, například Hella a Verlaina. Nezamlčoval však neslučitelnost některých názorů jednotlivých autorů či způsobu jejich života s katolickým vyznáním. V jednom z dopisů napsal Bouška o Maeterlinckovi: *"Já na jeho dílo nepřísahám, znám jeho četné vady a i ta úskalí na nichž se lehce jednou roztříštiti může."*¹⁸⁴ Oblíbenými autory byli i Mallarmé, Huysmans, Maeterlink, Mistral, Aubanel a mnoho dalších. Vznikl velmi nesourodý a rozmanitý seznam literátů, prezentovaných Katolickou modernou. Šíře pojetí pojmu „katolická literatura“ zde šlo ještě dále když tvrdili, že katolicizmu jsou určitým způsobem velmi blízcí i ti, kteří ho bojovně popírají a jsou považováni za protináboženské. Tak se v okruhu pozornosti Nového života ocitl Strindberg, Nietzsche a další. Studie jim věnované se snažily o rekonstrukci jejich myšlenek a skrze ty se pak snažily zjistit, proč se od katolické církve odvracejí.

Třetí oblastí zájmu Nového života byla pozornost českým nekatolickým spisovatelům, která měla sloužit k propojování katolicizmu a kultury.

¹⁸³ Více Putna, 268 – 273.

¹⁸⁴ dopis Sigismunda Boušky Marii Kalašové, 1. 1. 1987, LA PNP, fond Kalašová Marie.

Proto se snažili získat Julia Zeyera jako uznávaného literáta starší generace, jehož účast by pro časopis znamenala důležitost a uměleckou úroveň. Po osobních náboženských bojích a hledání se vrátil ke katolickému vyznání a napsal Růženě Jesenské: „*I já byl otráven tou moderní negací, tou skepsí nesmyslnou doby, v které jsem rost. Ale zhnusila se mi ta nevíra a našel jsem cestu svou, rány které mě potkaly, všechny moje viny a hříchy vedly mě k víře, k nohám Kristovým. Jeho slitování je ranám balšámem. Věřte v život věčný*“¹⁸⁵. Postupem času kladli do Julia Zeyera až příliš velké naděje. Lutinov mu posílal zálohy k zatím nedopsaným příspěvkům, což rozčilovalo chudého Boušku. Vypovídá o tom jeho dopis Lutinovi z 24. dubna 1897: „*Zeyerovi hned posíláš zálohu. Co to? Či jen Zeyer nás spasí, my nejsme nic? Kde je tedy báze Katolické moderny? V něm? (...) Tuším, že platíš-li honoráře, že už z přátelství máš hledět také na mě*“. A o týden později: „*Zeyerovi přikládáš ohromný význam. Dobře, ale nezapomínej, že já jsem ti ho přivedl*“¹⁸⁶. Bouškovo rozhorlení bylo vcelku pochopitelné. Žil velmi chudě a do Nového života psal cenné studie a tiskl v něm přehledy, které byly něčím zcela novým v české literatuře. To vše ho stálo mnoho času i peněz a nedostával honoráře buď žádné, nebo velmi malé. Další spolupracovníky našli v Otokaru Březinovi, Františku Bílkovi a Felixu Jeneweinovi. Spolupráci s Novým životem všichni jmenovaní vítali a až na Otokara Březinu se oficiálně připojili k jejich programu. Julius Zeyer se připojil okamžitě po té, co ho Nový život ke spolupráci vyzval. Byl v těchto letech velmi osamocen a zájmu mladé generace o svou osobu a tvorbu si považoval. Taktéž František Bílek¹⁸⁷ do časopisu přispíval, aktivně se účastnil sjezdů Nového života, dokonce na nich i přednášel. Jeho důvody k připojení ke Katolické moderně byly ryze duchovní. Považoval se za pravověrného katolíka, ale byl kolísavý a často tápal v otázkách katechismu. Bouška se ho snažil opravovat, čímž narušoval jejich přátelství. Se sochařem Františkem Bílkem

¹⁸⁵ Dopis J. Zeyera R. Svobodové. Bartůšek, s. 72.

¹⁸⁶ Dopis S. Boušky K. Dostálu-Lutinovi z 1. 5. 1897. Bartůšek, s. 75.

¹⁸⁷ Od roku 1891 se přátelil se Zdeňkou Braunerovou, která se ho ujala při jeho první a její druhé cestě do Paříže (Zdeňka Braunerová tam měla sestru Annu Burgesovou.) Bílkovo album Modlitby čisté a kající, s předmluvou Zdeňky Braunerové, vyšlo po 1.1.1898, vydavatelství Obzory katolické na tom prodělalo, mnoho lidí nezaplatilo. Došlo k nepochopení díla Františka Bílka.

se Lutinov seznámil prostřednictvím mladého, aktivního člena Katolické moderny, Františka Bernarda Vaňka. V Novém životě byla poprvé reprodukována Bílkova první sochařská práce Golgota (Madona na Kalvárii). Od druhého ročníku Nového života zde byly pravidelně ukázky jeho tvorby a jeho nábožensko-umělecké traktáty. Bouška s Lutinovem chtěli vydat samostatnou studii, věnovanou Františku Bílkovi a ukázkám jeho soch, přestože jeho dílo bylo v té době odmítáno pro netradiční pohled na náboženské výjevy (proti se stavěl například i Myslbek). Bílek vytvořil obálku pro Nový život, ale Lutinov upřednostnil návrh Antonína Theina-Runie¹⁸⁸. Bílkův návrh byl přijat až pro závěrečná čísla druhého ročníku a pro ročník třetí. Vystoupil také na veřejné přednášce na Vyšehradě při prvním sjezdu přátel a příznivců Nového života. Po ní však mnozí pochopili, že František Bílek nebyl zcela katolický a Bouška proti jeho názorům zasáhl. Lutinov Bílka obhajoval, ale nepravověrnost uznal také. Do Nového života už neměl Bílek psát a měl se více zaměřit na sochařinu. On však rad přátel neuposlechl a na nějakou dobu se rozešli. Po návštěvě Boušky u Bílka v Chýňově došlo k usmíření a Bílek navštívil na tři dny Machov (viz portrétování Ducháče). Dalšího spolupracovníka našli ve Františku Skalíkovi, který se stal pokladníkem Nového života¹⁸⁹. Obtížný, nejednoznačný vztah měl s Katolickou modernou Otokar Březina, který se stal předplatitelem této revue. Bouška i Lutinov z toho měli radost a snažili se ho přivést ke spolupráci. On však byl samotář a na své literární samostatnosti si zakládal. Cíleně si zachovával nezávislost uprostřed bouřlivého kulturního dění přelomu století, nepodepisoval žádné programy, neúčastnil se ostrých, často až sprostých polemik a vyjádřil-li se k nim, pak vždy v roli smířovatele. Po celou dobu působení Katolické moderny s ní sympatizoval, vedl s Bouškou i Lutinovem bohatou korespondenci (viz výše) a když měli čas (většinou jen přes léto), vzájemně se navštěvovali. V Novém životě vyšly o Otokaru Březinovi mnohé

¹⁸⁸ Výtvarník samouk, farář a malíř, tvorba pouze pro Nový život a publikace Karla Dostála-Lutinova.

¹⁸⁹ František Skalík byl kněz, přítel Karla Dostála-Lutinova, citlivý, umělecky zaměřený, společensky aktivní a zábavný, bohužel, alkoholik. Dostal tuberkulózu krku a 10.12.1904 ve 37 letech zemřel.. Lutinov měl pochopení pro jeho závislost, vždy se ho zastával i tehdy, když částečně prohosподаřil a částečně zpronevěřil tisíc zlatých, které byly dány Methodem Kuldou Novému životu do začátku.

články a výklady jeho básní¹⁹⁰ a v roce 1896 napsal Sigismund Bouška celou velkou „březinovskou“ stat’.

Revue měla vysokou úroveň a byla oblíbena nejen mezi katolicky smýšlejícími kněžími a laiky, ale ve všech kruzích umělecké elity (O. Březina, R. Svobodová, Fr. Bílek, Z. Braunerová, F. Jenewein ad.). Ti a mnozí další pro Nový život psali, kreslili a malovali.

Po období soustavné spolupráce s Lutínem se Bouška postupně začal uzavírat před společenským ruchem (viz pobyt v Polici nad Metují), začal sám více tvořit a v časopise byl spíše spolupracovníkem než organizátorem. Lutín stál naopak v čele hnutí, stal se jeho hlavou, vůdcem, redaktorem, vydavatelem a nakladatelem Nového života.

Po vydání papežovy encykliky však bylo vydávání Nového života zastaveno.

¹⁹⁰ Např. Svítání na západě

15. ZÁVĚR

Pro shrnutí Bouškova postavení mezi umělci české literatury na přelomu 19. a 20. století nám mohou dobře posloužit výstižná slova M. C. Putny: „*Bouška představuje krajní „estétské“ křídlo katolické moderny, onu podanou ruku církve kultuře. Přes něho jdou všechny kontakty K. moderny k umělcům velkého světa (...) on je také v katolickém prostředí jejich zplnomocněným vykladačem a zpětně on jako jediný katolík v uměleckých kruzích přijímán jako jim rovný, nikoli jako neotesaný návštěvník z podivného, tmavého a dozajista barbarského světa.*“¹⁹¹

Sigismund Bouška byl stejně literát jako kněz. Právě jeho kněžství ho přivedlo do náchodského kraje, kde strávil téměř 40 let svého života. Kněžství považoval za své první povolání, ve víře byl vždy a za veškerých okolností pevný a nekompromisní. Nikdy svých rozhodnutí stát se knězem a řeholníkem nelitoval, přestože měl s církevní hierarchií mnohé neshody.

V umění hledal vždy Hospodina, jeho odlesk, krásu a tajemství. Pro Něho psal své básně, Jeho slávu chtěl šířit skrze svou poezii a kulturní angažovanost mezi lidmi. Usiloval o pozdvihnutí české katolické literatury podle vzoru katalánských a provensálských spisovatelů. Jejich knihy překládal a seznamoval s nimi českou čtenářskou obec.

Bouška, příbramský rodák, přilnul ke kraji, který se mu stal místem kněžského a učitelského povolání, přilnul k jeho krásám, zvláštnostem, k jeho lidu i tradicím. Do náchodského regionu se navrátil i z poslední své samostatné fary v Počáplech u Terezína, na Náchodsku chtěl dobrovolně strávit po téměř 45leté církevní službě svůj odpočinek, své stáří.

Po celý život se snažil všestranně rozvíjet svou osobnost, studiem si rozšiřovat obzory a překonávat sám sebe. Jako kněz se zřekl rodiny a vlastního pohodlí, pracoval pro duchovní a morální pozvednutí svého okolí. Jako umělec se zaměřoval na vyjádření ideálu krásy a dobra. Bouška-kněz a Bouška-umělec v sobě spojoval obojí.

¹⁹¹ Putna, M. C.: Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918, Praha 1998, s.

Přestože oplýval elánem a touhou po kráse a dokonalosti, nebyl bez chyb. S většinou svých přátel se během života rozešel, s některými dokonce i ve zlém. Byl velmi přímý a nekompromisní. Nevyhnul se omylům a musel překonávat mnohé osobní nezdary. Během života býval osamocen, i když jeho kaplánky a fary se vždy stávaly místem setkávání, místem přátelských návštěv. Uměl lidi spojovat i být „věčným“ přítelem.

Byl si dobře vědom hodnoty své práce, věděl, jakou službu prokazuje české kultuře. Vlastní umělecké činnosti přikládal značnou důležitost a přál si za to být oceněn. Často se však cítil nepochopen, nedoceněn a neuznán.

Do české kultury citelně zasáhl, mnohým svým činem ji obohatil a rozvinul. Přesto do celospolečenského povědomí českých čtenářů nepronikl. Nejvíce se angažoval v kulturním prostředí náchodského regionu. Zde přadně by tedy měla být vzpomínka na tohoto neobyčejného, schopného, umělecky zaměřeného kněze stále živá. Bohužel se tomu tak často neděje. V regionu působí pouze dva lidé, kteří s osobností Sigismunda Boušky seznamují veřejnost. Jsou jimi Aleš Feters, literární historik píšící články o Bouškovi do různých literárních časopisů a sborníků, a paní Mgr. Lydia Baštecká, ředitelka náchodského archivu, která v roce 1997 vydala publikaci zaměřenou na Bouškovo regionální působení.

Právě z této publikace, Fetersových článků a životopisné stati od Viléma Bitnara z roku 1932 jsem při své práci vycházela. Mnohem více materiálu lze ovšem sehnat o Sigismundu Bouškovi a jeho působení v Katolické moderně. Tato část Bouškovy činnosti je velmi kvalitně zpracovaná, postupně vycházejí také části jeho četné korespondence a v současné době je zpracováván Bouškův fond v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, kde je jeho pozůstalost uložena v 37 kartonech.

16. POUŽITÁ LITERATURA

BELETRIE

Bouška, S.: Pietas, Praha-Nový Jičín, 1897.

Bouška, S.: Duše v přírodě, Nový Jičín 1904.

Bouška, S.: Děti, Praha 1918.

Bouška, S.: Láska Aubanelova, Hranice 1898.

Bouška, S.: Legendy, Brno 1904.

Bouška, S.: Mirjam – Maria, Praha 1903.

Bouška, S.: Provensálské koledy, Praha 1927.

Pod jedním praporem-Almanach katolických básníků českých, Dobroměřice na Hané 1895.

Suchodol ve světle pravdy. Hlas katolického kněze z okolí, Praha 1893.

ČASOPISECKÉ ČLÁNKY

Bouška, S.: Návštěva u starých mistrů, in: Nový život 2, 1897.

Bouška, S.: Machovské vzpomínky, in: Nový obzor 1912-1913.

Bouška, S.: Odpadlíci, in: Lidové listy 1922-1923.

Fetters, A.: Sigismunda Boušky léta broumovská, bezděkovská a rtyňská, in: Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků, č. 16, Červený Kostelec 1998.

Fetters, A.: Sigismunda Boušky léta machovská a polická, in: Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků, č. 15, Červený Kostelec 1997.

Fetters, A.: Sigismund Bouška očima Korespondence, in: Sborník příspěvků z III. literární laboratoře, konané v Hradci Králové 29.-30. ledna 1998, Hradec Králové 1999.

Sedm dopisů F. X. Šaldy P. Sigismundu Ludvíku Bouškoví, in: Na paměť F. X. Šaldy. Sborník lásky a vděčnosti, Praha 1938.

Výstava starého umění japonského v Náchodě, in: Náchodské listy, roč. 6, č. 27, 29. 6. 1917.

Zigismund Bouška sedmdesátníkem!, in: Náchodské listy, roč. 26, č. 3, 27. 8. 1937

ODBORNÁ LITERATURA

Bartůšek, S.: Katolická moderna, Karel Dostál-Lutinov, jeho přátelé a spolupracovníci, Třebíč: Arca JiMfa, 1996.

Baštecká, L.: Policko v životě a literárním díle kněze Sigismunda Boušky, Police nad Metují, 1997. ISBN 80-238-1648-9.

Bitnar, V.: Sigismund Bouška. Informační stať o životě a díle básníka, Praha, 1932.

Bitnar, V.: Literární kritika českých katolíků let devadesátých, Praha, 1940.

Bitnar, V.: Inferiorita české literatury katolické, Praha, 1941.

Brandejs, S.: Kniha o Polici nad Metují, Police nad Metují, 1940.

Koudelková, E.: Police nad Metují a okolí v lidových vyprávěních, Liberec: Bor, 2005. ISBN 80-86807-11-8.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. A – G, Praha: Academia, 1985.

Marek, P.: Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století, Rosice u Brna: Gloria, 2003. ISBN 80-86200-76-0.

Meier, J.: Broumovsko a literatura, Liberec: Bor, 2003. ISBN 80-902901-6-7.

Putna, M. C.: Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918, Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-059-6.

Skácelík, F.: Krásná setkání, Praha: Vyšehrad, 1970.

Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907), Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-262-3.

KORESPONDENCE

„Jsem disgustován...“ Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova, Olomouc-Rosice, 2002. ISBN 80-86200-68-X.

Sigismund Bouška Františku Bílkovi. Korespondence 1895-1916, Praha: Česká expedice, 1992. ISBN 80-85281-27-9.

Vlídne setkání. Vzájemná korespondence Otokara Březiny a Sigismunda Boušky,
Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-093-5.

Fond Svobodova Růžena, LA PNP

Fond Kalašová Marie, LA PNP

Fond Šach Josef, LA PNP

INTERNETOVÉ STRÁNKY

Oficiální stránky města Police nad Metují

http://www.meu-police.cz/mesto/historie_mesta.htm

Oficiální stránky města Machov

<http://www.machov-kostel.wz.cz/>

17. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Ludvík Bouška v době studií

Příloha č. 2 Mapa okolí Machova

Příloha č. 3 Pohled na Machov s městským znakem

Příloha č. 4 Bor

Příloha č. 5 Hejšovina, vpravo úpatí Boru

Příloha č. 6 Ostaš

Příloha č. 7 Skály na Hvězdě

Příloha č. 8 Dnešní pohled na machovský kostel a faru

Příloha č. 9 Sigismund Bouška v době machovského působení

Příloha č. 10 Zprava nová machovská škola, Vepřkův dům, za zdí místní fara,
kostel

Příloha č. 11 báseň Machovská

Příloha č. 12 Bouškův portrét od Františka Bílka

Příloha č. 13 Část příspěvku z Machovských vzpomínek v Novém obzoru

Příloha č. 14 Suchý Důl

Příloha č. 15 Kaplička Panny Marie v Suchém Dole

Příloha č. 16 Tzv. Šolcův les

Příloha č. 17 Socha Panny Marie na místě zjevení, zázračná studánka

- Příloha č. 18 III. zastavení suchodolské křížové cesty
- Příloha č. 19 Úvodní strana Suchodolu ve světle pravdy
- Příloha č. 20 Polický klášter
- Příloha č. 21 Mapa polického okolí
- Příloha č. 22 Škola v Polici nad Metují
- Příloha č. 23 Škola v Maršově
- Příloha č. 24 Broumovský klášter
- Příloha č. 25 Nádvoří broumovského kláštera
- Příloha č. 26 Bouškova kresba podle japonského barevného dřevorytu
- Příloha č. 27 Dvě Bouškovy kresby podle japonského dřevorytu
- Příloha č. 28 Sigismund Bouška v době působení v Bezděkově
- Příloha č. 29 Bezděkovský kostel, boční pohled
- Příloha č. 30 Bezděkovský kostel, čelní pohled od fary
- Příloha č. 31 Bezděkovská fara
- Příloha č. 32 Bouška s Váchalem
- Příloha č. 33 Pohled na Rtyni v Podkrkonoší
- Příloha č. 34 Dům Rafaely Hanušové ve Rtyni v Podkrkonoší
- Příloha č. 35 Dům Rafaely Hanušové
- Příloha č. 36 Rtyňský kostel se zvonící
- Příloha č. 37 Jedna z mnoha dochovaných machovských chaloupek
- Příloha č. 38 Titulní strana sbírky Duše v přírodě
- Příloha č. 39 Báseň Do památníku s ilustrací Z. Vorlové
- Příloha č. 40 Portrét Otokara Březiny od Sigismunda Boušky
- Příloha č. 41 Ukázka Bouškových EX LIBRIS

18. PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Ludvík Bouška v době studií

Příloha č. 2 Mapa okolí Machova

Příloha č. 3 Pohled na Machov s městským znakem

Příloha č. 4 Bor

Příloha č. 5 Hejšovina, vpravo úpatí Boru

Příloha č. 6 Ostaš

Příloha č. 7 Skály na Hvězdě

Příloha č. 8 Dnešní pohled na machovský kostel a faru

Příloha č. 9 Sigismund Bouška v době machovského působení

Příloha č. 10 Zprava nová machovská škola, Vepřkův dům, za zdí místní fara, kostel

Machovská

*Když já jsem v tom Machově byl kaplanem,
Po horách jsem pilně chodil průvanem,
Na Machovskou lezl jsem horu
Po starého Tomka vzoru;
Drápal jsem s po Přívratí,
Čert mě tam nes, milí zlatí,
Doma huby dostanem.*

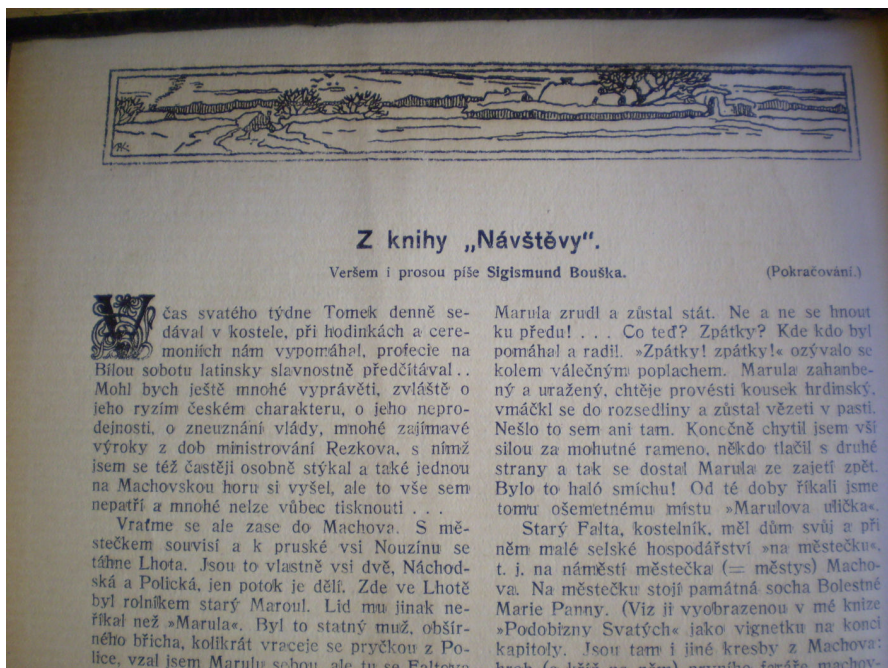
*V Nouzíně jsem mnohou viděl nuzotu,
S Marhulou se nezastýděl za Lhotu,
Do Police jsem ho vozil,
Starý Falta žádal zlatku,
Nebyl přítel pekla statku,
Nemiloval drahotu*

*Starý Falta ušňupaný měl mě rád,
On mě vozil do Broumova kolikrát;
Dlouhý kaftan hřebíčkový,
Věčnou žízeň, v kapse "nový",
Rád si uměl přihnout z mázu,
Kostelník starého rázu,
Jakých není nyní snad*

Příloha č. 11 báseň Machovská (1.-3. sloka, 4. viz kapitola Přátelství s Bergerem)

Příloha č. 12 Bouškův portrét od Františka Bílka

Příloha č. 13 Část příspěvku z Machovských vzpomínek v Novém obzoru

Příloha č. 14 Suchý Důl

Příloha č. 15 Kaplička Panny Marie v Suchém Dole

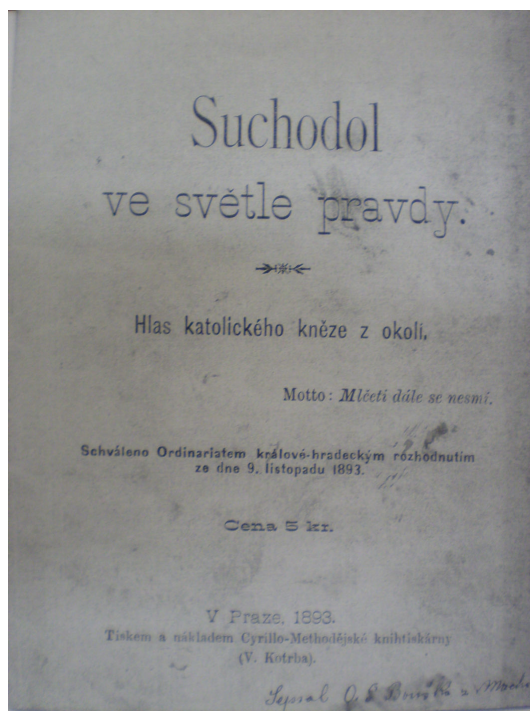
Příloha č. 16 Tzv. Šolcův les

Příloha č. 17 Socha Panny Marie na místě zjevení, zázračná studánka

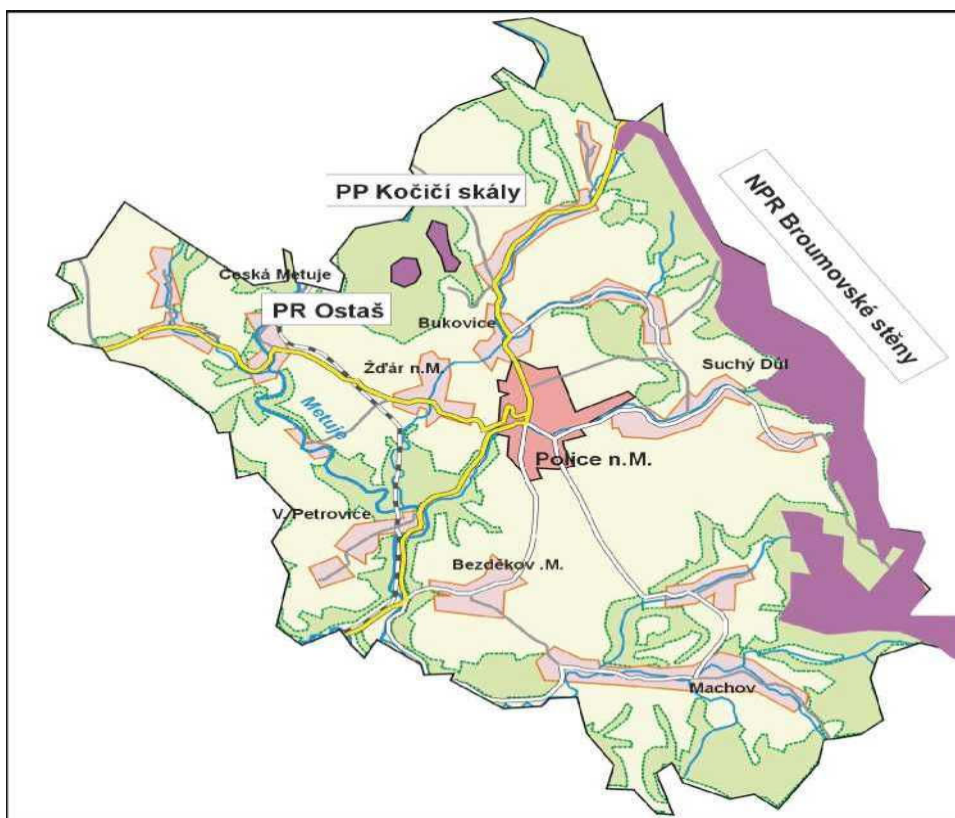
Příloha č. 18 III. zastavení suchodolské křižové cesty

Příloha č. 19 Úvodní strana Suchodolu ve světle pravdy

Příloha č. 20 Polický klášter

Příloha č. 21 Mapa polického okolí

Příloha č. 22 Škola v Polici nad Metují

Příloha č. 23 Škola v Maršově

Příloha č. 24 Broumovský klášter

Příloha č. 25 Nádvoří broumovského kláštera

Příloha č. 26 Bouškova kresba podle japonského barevného dřevorytu (originál Eišósai Šikó)

Příloha č. 27 Dvě Bouškovy kresby podle japonského dřevorytu (originál vlevo Janagawa Šigenobu, vpravo Utagawa Kunisada)

Příloha č. 28 Sigismund Bouška v době působení v Bezděkově

Příloha č. 29 Bezděkovský kostel, boční pohled

Příloha č. 30 Bezděkovský kostel, čelní pohled od fary

Příloha č. 31 Bezděkovská fara, pohled od kostela

Příloha č. 32 Bouška s Váchalem na výletě v Pekle. Zleva S. Bouška, J. Váchal a ing. Reichrt, Jednatel klubu českých turistů

Příloha č. 33 Pohled na Rtyni v Podkrkonoší

Příloha č. 34 Dům Rafaely Hanušové ve Rtyni v Podkrkonoší, čelní pohled

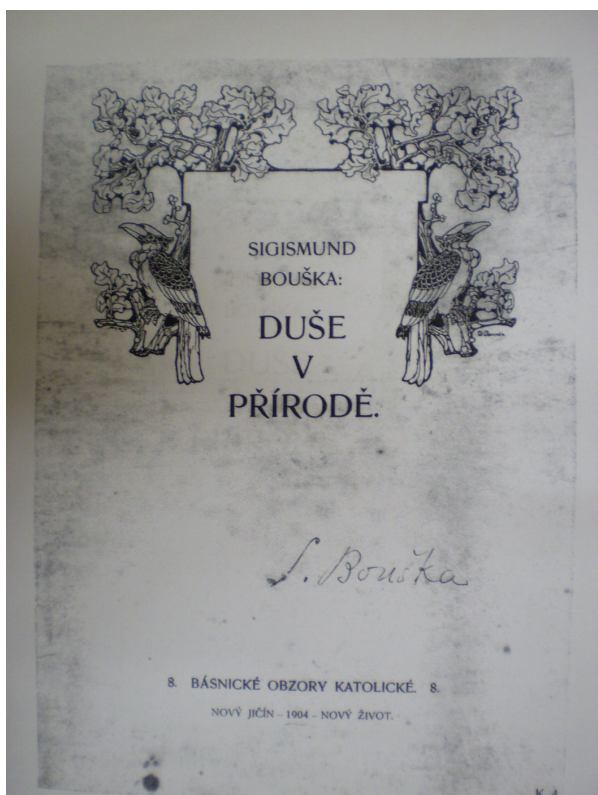
Příloha č. 35 Dům Rafaely Hanušové, pohled z leva

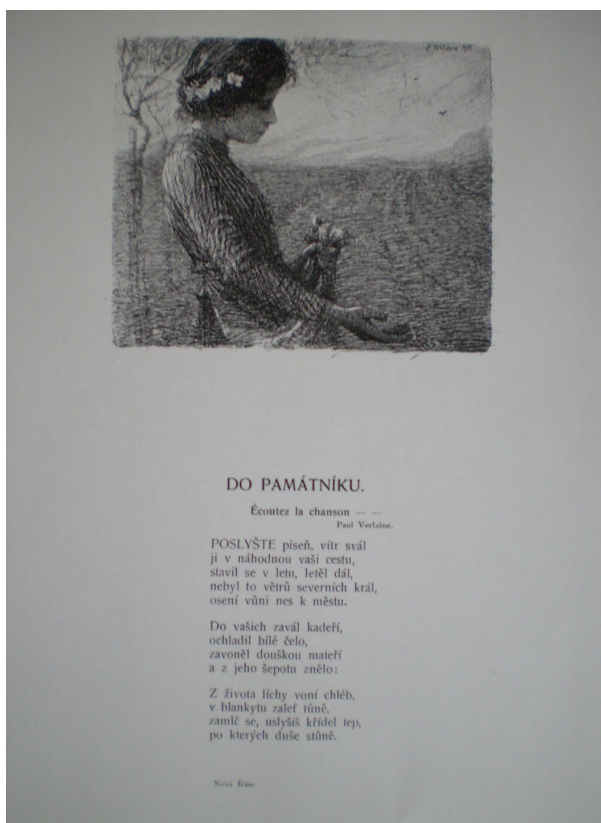
Příloha č. 36 Rtyňský kostel se zvonící, pohled ze 30. let 20. století

Příloha č. 37 Jedna z mnoha dochovaných machovských chaloupek

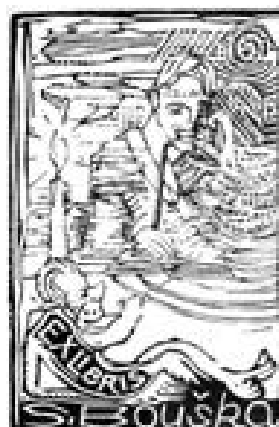
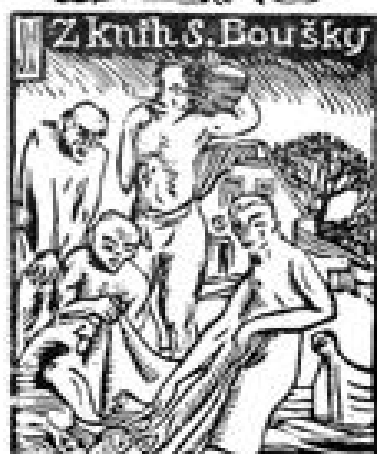
Příloha č. 38 Titulní strana sbírky Duše v přírodě

Příloha č. 39 Báseň Do památníku s ilustrací Z. Vorlové

Příloha č. 40 Portrét Otokara Březiny od Sigismunda Boušky

Příloha č. 41 Ukázka Bouškových EX LIBRIS